

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN
KADININ SİYASAL KATILIMI VE YÜKSELMESİNİN
ÖNÜNDEKİ ENGELLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice BALİN

İstanbul
Temmuz, 2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN KADININ
SİYASAL KATILIMI VE YÜKSELMESİNİN ÖNÜNDEKİ
ENGELLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice BALİN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Alev ERKİLET

İstanbul
Temmuz, 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Alev ERKİLET

Üye Prof. Dr. Kadir CANATAN

Üye Prof. Dr. Ömer ÇAHA

Onay

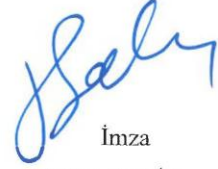
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAHA
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Siyasal Katılımı ve Yükselmesinin Önündeki Engeller” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İmza
Hatice BALİN

ÖNSÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışman hocam Doç. Dr. Alev ERKİLET'e, yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Efraim BALİN'e ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Hatice BALİN

İstanbul - 2019

ÖZET

TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN KADININ SİYASAL KATILIMI VE YÜKSELMESİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Hatice BALİN

Yüksek Lisans, Sosyoloji

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alev ERKİLET

Temmuz - 2019,165 Sayfa

Kadının temsil sorununa gereken önemin verilmediği bir gerçektir. Kadınlar ekonomik hayatta, eğitim hayatında, çeşitli meslek guruplarına katılımda, kısacası hayatın her aşamasında cinsiyet ayrımcılığına tabi tutulmaktadırlar. Erkek devleti kuran, yöneten tarafta, kamusal aklın temsilciliğini yaparken, kadın özel alan ile sınırlandırılmıştır. Toplumsal cinsiyet açısından kadına uygun görülen rol aile içi roller olmuştur. Modernleşen dünyada hukuksal olarak kadına dair bir takım iyileştirmeler yapılmış olsada bunlar yeterince uygulanmamaktadır. Ataerkil bir toplumda, hatta ataerkil bir dünyada yaşıyoruz. Çalışma hayatında, toplumsal cinsiyet açısından cam tavana çarpan kadınlar hak ettikleri konumlarda olamıyorlar. Kadınların yönetici olamayacağının gerekçeleri olarak da fitrat, duygusallık, kırılganlık, doğurganlık gösterilmektedir.

Bu tezde, kadınların siyasal katılımının ve yükselmesinin önündeki engellerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle mahalle teşkilat zemininden yukarıya kademe kademe yükselemeyen, önüne bir takım engeller konan kadınların temsil sorunları ele alınmıştır. Bu sorunları tespit amacıyla, nitel araştırma yöntemi kullanılarak, parti teşkilatlarının en alt kademesinden en üst kademesindekilere kadar kadın siyasetçilerle yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Siyasi mekanizmanın işleyişindeki yapısal nedenlerin ve bunu oluşturan toplumsal dinamiklerin neler olduğuna bakılmıştır.

Toplumsal cinsiyet açısından cam tavan sendromu üzerinde de durulmuştur. Genel olarak veya fiili parti siyasetindeki engeller, parti içerisinde terfinin güçlükleri,

Türkiye’deki kadınların siyasete katılım durumları, siyasal katılımın artışında partilere düşen görevler, Türkiye’de kadınların sadece aile bakanlığında görev alması, kadının siyasete katılımında ailenin desteği başlıkları altında toplanan veriler analiz edilmiştir. Bu çalışmada varılan sonuç ise, kadınların siyasete katılımının yeterli düzeyde olmamasının başat nedenlerinin toplumsal cinsiyet rolleri, sosyoekonomik ve kültürel nedenler olduğu, literatüre paralel şekilde katılımcılar tarafından da teyit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet , Özel Alan , Kamusal Alan , Cam Tavan, Siyasal Katılım.

ABSTRACT

WOMEN’S POLITICAL PARTICIPATION AND OBSTACLES FROM THE GENDER PERSPECTIVE

Hatice BALİN

Master Thesis, Sociology

Thesis Advisor: Associate Dr.Alev ERKİLET

July - 2019, 165 Pages

There is little attention paid to questions related to the women's representation. The women are subjected to gender discrimination at different stages of life like economical and educational life and they are facing difficulties in participation to various professional groups. While the male establishes and governs the state and representing the public mind, the woman is limited to the private sphere. The role that deemed suitable for women in terms of gender are in-house roles. In the modern world, some legal improvements for women has been made but it does not implemented sufficiently. We are living in a patriarchal society and even in a patriarchal world. Women at their work, in terms of gender faced the glass ceiling, cannot be in the positions they deserve. Feminine, fragility, fertility, were also shown as justification that women could not be rulers.

In this thesis, the obstacles to political participation and the demands of women for higher positions will be elaborated. Especially the problem of womens representation in politics and women who are even not able to rise up gradually in the neighborhood organization floor and obstacles they face will be discussed. In order to identify these problems, semi-structured in-depth interviews were conducted with female politicians from the lowest to the highest levels of the party organizations. The structural reasoning behind the political mechanism and the social dynamics were examined.

There is also attention paid to the subject ‘glass ceiling syndrome’ in context of gender. Topics as; obstacles in general or in specific political parties, the difficulties of promotion within the party, women's political participation in Turkey, the duties of parties in the promotion of political participation, the fact that mostly post as ministry of family given to women politicians in Turkey and the support of the family for participation in politics of women has been analyzed. The conclusions of this study, as confirmed by the participants in parallel with the literature is that gender roles, socioeconomic and cultural reasons were the main reasons for the insufficient participation of women in politics.

Key words: Gender, Private Space, Public Space, Glass Ceiling, Political Participation.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	vi
Tablolar Listesi.....	x
Kısaltmalar Listesi	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı	4
1.2. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları	4
1.3. Tezin Sorunsalı.....	5
1.4. Araştırmanın Soruları.....	6
1.5. Yöntem	7

İKİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramsal Çerçeve	13
2.1.1. Toplumsal Cinsiyet (Gender).....	13
2.1.2. Toplumsal Cinsiyet rolü (Gender rol).....	15
2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Kimliği (Gender Identity)	16
2.1.4. Toplumsal Cinsiyet Performansı (Gender Performance).....	17
2.1.5. Toplumsal Cinsiyet Tabakalaşması (Gender Stratification)	17
2.1.6. Toplumsal Cinsiyet Merceği (Gender Lens).....	19
2.1.7. Toplumsal Cinsiyet Düzeni (Gender regulation)	19
2.2. Toplumsal Cinsiyet Alanında Yapılan Çalışmalar ve Evreleri	22
2.2.1. Liberal Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyete Yaklaşımı	26
2.2.2. Radikal Feminizmin Toplumsal Cinsiyete Yaklaşımı	28
2.1.3. Marksist Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	30
2.1.4. Sosyalist Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	33
2.1.5. Eko-Feminist Kuramının Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı.....	35
2.1.6. Psikanalitik Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı.....	37
2.1.7. Kültürel Feminist Kuramının Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	41

2.1.8. Postmodern Feminizmin Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KADININ KAMUSAL ALANDAKİ MÜCADELESİ VE KATILIMININ	
ÖNÜNDEKİ ENGELLER	
3.1. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kamusal Alandaki Mücadele	47
3.2. Toplumsal Cinsiyet Açısından Cam Tavan Sendromu	67
3.2.1. Cam Tavan Kavramının Akademik Literatüre Girişi.....	68
3.2.2 . Cam Tavanı Açıklayan Teoriler.....	71
3.2.2.1. Kadınların Yükselmesini Engelleyen Bireysel Nedenler.....	71
3.2.2.2. Kadınların Yükselmeye Engelleyen Toplumsal Nedenler	74
3.2.2.3. Kadınların Yükselmesini Engelleyen Kurumsal ve Örgütsel Nedenler.	76
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN TÜRKİYE’DE KADININ SİYASAL	
KATILIMI VE ÖNÜNDEKİ ENGELLER	
4.1. Genel Olarak veya Fiili Parti Siyasetindeki Engeller	90
4.2. Parti İçerisinde Terfinin Güçlükleri	99
4.3. Türkiye’deki Kadınların Siyasete Katılım Durumları.....	105
4.4. Siyasal Katılımın Artışında Partilere Düşen Görevler	113
4.5. Türkiye’de Kadınların Sadece Aile Bakanlığında Görev Alması.....	123
4.6. Kadının Siyasete Katılımında Ailenin Desteği	128
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	135
KAYNAKÇA	142

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.5: Katılımcı Demografi Tablosu	8
--	---

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt	: Aktaran
A.g.e	: Adı geçen eser
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
KASAUM	: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri
KSGM	: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
SPK	: Siyasal Partiler Kanunu
Sf.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
UN Women	: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi
vd.	: Ve Diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kadının siyasal katılımı ve yükselmesinin önündeki engellere tarihsel olarak baktığımızda, toplumda ataerkil bir anlayış mevcut olduğu görülmektedir. Toplumsal iş bölümü çerçevesinde erkekler dışarıda ekonomik işler ile uğraşırken, kadınların daha çok ev-içi sorumlulukları üstlenmektedir. Biyolojik olarak kadın ve erkek arasında farklılıkların olduğu kabul edildiğinden, toplumun onlara yüklediği görev ve sorumluluklar da farklı olmuştur. Bu iş bölümü toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili Alev Erkilet; kadının ve erkeğin cinsiyeti üzerinden inşa edilen iş bölümüne dikkat çeker; özellikle cinsiyet üzerine toplumun gerçekleştirdiği kültürel inşaların olduğunu belirtir. Bu alanın insan müdahalesi ile gerçekleştiğine de vurgu yapar. Çok tartışılan bu kavram zaman içerisinde feminist literatüre dâhil olmuştur (Erkilet, 2018). Sosyolojiye toplumsal cinsiyet kavramını kazandıran, Ann Oakley, biyolojik olarak erkek – kadın cinsiyetinin ayırımına dikkati çekerken, toplumsal cinsiyet kavramının erkek ve kadının arasında, toplumsal bakımdan eşitsiz bir bölünmeye karşılık geldiğini anlatmaktadır (Palabıyık, 2012: 226-227).

Erkilet'e göre, toplumda kadın güçsüzleştirilmekte, toplumsal tabakalaşma kadın ve erkek arasında bir hiyerarşi oluşturmakta, iş hayatındaki eşitsizlik de kadının güçlenmesinde büyük bir engel teşkil etmektedir. Erkilet dünya ölçeğinde, kadının ekonomik, mesleki ve siyasi alanda güçsüzleştirildiğini, karar mekanizmalarından dışlandığını vurgular (2018: 22). Örneğin, kadın sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda istihdam edilmekte, erkeklerle aynı işi yaptığı hâlde yarım ücret almaktadır. Acar Savran (2004: 235) ise, toplumsal cinsiyet kavramı hakkında, baskıya dayalı, ayrımcı ve eşitsiz bir toplumsal düzenin adı olduğunu, bu ilişkinin taraflarını oluşturan toplumsal grupları dilen getiren bir kategori olduğunu belirtmektedir: “Toplumsal cinsiyet iki temel alanda maddi olarak kendini gösterir. İş bölümü ve üretim araçlarının toplumsal cinsiyetli bölünmesi ve üreme emeğinin toplumsal örgütlenişi” (Akt:Savran, 2004, Mathieu, 2008: 83).

Serpil Sancar 'a (2009:177) göre:

Kadın emeğinin daha çok hizmet sektöründe kullanımı, “cinsiyetçi iş bölümünün oluşturduğu” bir sonuçtur. Bakıldığında bu cinsiyete dayalı iş bölümü, erkeğin kadın üzerindeki, egemenliğinin temel mekanizmasını oluşturmaktadır. Kadınların, erkeklerden daha az gelir getiren işlerde çalışması, aileyi geçindirecek ücreti kazanan erkeğin “ayrıcalıklı cinsiyet konumunu” sahiplenmesi erkek egemenliğinde bir aile modeli oluşturmuştur. Erkeğin, ailedeki egemenliği ve kadının ev- içi emeğine dayalı, bu aile modeli toplumsal sınıflar arasında cinsiyet farklarına dayalı iktidar ilişkilerinin temelini oluşturmuştur.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve cinsiyet ayrımcılığından oluşan, kadının yükselmesini engelleyen cam tavan sendromu ele alınmıştır. Bu bağlamda kadının özel alan ve kamusal alan serüveninden de bahsedilmiştir. Kadının kamusal alanda var olma mücadelesi çalışmamızın en önemli vurgusunu oluşturmaktadır. Kadının yurttaşlık haklarını kullanması ve siyasette var olabilmesi bu mücadelenin sonucudur.

Kadının karşılaştığı sıkıntıların çözümünde, gündelik hayatta erkeklerle fırsat eşitliğine sahip olması gerektiği görülmektedir. Ancak bu ilkelerin gündelik hayata yansımadağı görülmektedir. Bu sorunların giderilmesi, kadının sosyoekonomik ve siyasal temsilinin güçlendirilmesi ile olacaktır (Balin, 2017:7). Çalışmamızın ana teması, kadının siyasetteki katılımının önündeki engellerin neler olduğudur. Toplumun siyasi ve sosyal alanları birbirinden ayrı ele alınamaz. Siyaseti yöneten ve uygulayan insanlar onun amacını ve anlamını tanımlayanlardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumun en önemli sorunlarından birisidir ve daha çok kadınlara yönelik ayrımcılık şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Son yüzyıl içinde hızla değişen sosyo-politik yaşamda, birçok gelişme görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikası kendi kendine oluşan bir süreç değildir. Bu politika devlet tarafından izlenen genel politikanın bir parçasıdır. Toplumsal cinsiyet ve kadının siyasete katılımı dolaylı olarak toplumlarda demokrasi ve gelişme oranının bir göstergesidir. Bu sebeple

toplumsal cinsiyet politikası, toplumun gelişmesi için ihtiyaç duyulan bir alandır (Kabaoğlu, 2017: 370).

Kadının siyasetteki hakkını elde etmesi, bir takım engellerle karşılaşmayacağı anlamına gelmemektedir. Kadının siyasetteki temsilinin yeterli düzeye ulaşmaması, karar mekanizmalarında yeterli söz hakkına sahip olmaması söz konusudur. Günümüzde iyileşmeler olsa dahi kadının siyasette yükselmesi sancılı bir süreçtir ve görünmez engellere takılmaktadır. Devlet toplumsal örüntülerin yeniden oluşturulmasında, kurucu bir rol üstlenmekte ,devletin bu rolü hakkında önemli bir noktaya değinen Conell, devletin, toplumsal yapı içerisinde , toplumsal cinsiyet gibi grupların kategorileşmesinde oldukça önemli bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Devletin ataerkil bir özün tezahürü olarak görülmemesi gerektiğini, ama içinde bulunan ataerkil yapının, kurulup,tartışıldığı, yankılandığı bir iktidar ilişkileri ve politik süreçler kümesinin merkezi olarak görülebileceğinin altını önemle çizer (Conell, 2017:180-182).

Bu çalışmada devletin kadının üzerindeki düzenleyici etkilerinin rolü üzerinde durulmuştur. Tezimizin konusu devlet ve toplum tarafından yönlendirilen kadının siyasette yükselememesinin önündeki engellerdir. Bunları toplumsal cinsiyet açısından irdelemeye çalıştık. Çalışmamızın ilk iki bölümü literatür araştırmamızın bulgularını içerirken son bölümde alan araştırmamızdan elde edilen bulgular paylaşılmıştır.Toplumsal cinsiyet kavramı hakkında literatür taramasında kavramsal çerçeve, kuramsal çerçeve detaylı bir şekilde incelenmiştir.Üçüncü bölümde kadının özel alan ve kamusal alan serüveni ile kamusal alana dahil olduktan sonraki mücadelesi anlatılmıştır. Bu bölümde kadınların iş yaşamında yönetici pozisyonuna yükselemeyen görünmez engel olan cam tavan kavramıda detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kadının siyasete katılımı ve siyaset alanında yükselemeyişinin faktörleri de incelendikten sonra dördüncü bölümde alan araştırmamızda ki bulgular paylaşılmıştır.

1.1. Tezin Amacı

Tezimizin amacı genel olarak toplumsal alanda varolan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin siyaset arenasındaki yansımalarını tespit etmektir. Özel alan ve kamusal alan ayrımında, yapılan düzenlemeler ile erkek ve kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri yüzünden haklar ve sorumluluklar açısından bir takım eşitsizlikler yaşanmaktadır. Bu bağlamda, kadın ve erkeğin cinsiyet rollerine dair algıların sonucunda fırsat eşitliğinin yakalanamadığı varsayımına dayanarak, kadın siyasetçilerin yükselmesinin önündeki engellerin neler olduğu, karar mekanizmalarında ne kadar etkili oldukları, temsiliyetlerinin yeterli düzeye ulaşamamasının nedenleri araştırılarak, cam tavan sendromunun nasıl tezahür ettiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Literatür ile saha verilerinin karşılaştırmasını yapmak da tezimizin diğer bir amacını oluşturmaktadır.

1.2. Tezin Kapsamı ve Sınırlıkları

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet ve cam tavan sendromu ile ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeveler üzerinde durulmuştur. Bu kavramların literatür taraması yapılarak, kadının Türkiye’de siyasete katılımı ve siyaset alanında karşılaştığı engeller ele alınmıştır. Bu engellerin neler olduğunu araştırırken, parlamentoda temsil edilen bütün partiler kapsama dahil edilmiştir. Bu partilerde aktif olan kadınlarla görüşülmüştür. Partilerin en alt zemininde ve en üst seviyede bulunan kadınlar kapsama dahil edilmiştir.

Tezimiz bu kapsam üzerinde yoğunlaşarak, kadınların siyaset alanına hangi sebepten ilgisiz oldukları, siyasete katılan kadınların yükselmesinin önündeki engellerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tezimizde daha çok toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı eşitsizlikler, sosyo-ekonomik ve siyaset düzlemi üzerinden ele alınmıştır. Çalışmamızda çeşitli partilerde siyaset yapan kadınlar incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı merkeze alınarak, kadının kamusal alan mücadelesi ve cam tavan sendromunun oluşturduğu engellerden bahsedilmiştir. Feminist teorisyenlerin toplumsal cinsiyeti merkeze aldıktan sonraki kuramları incelenmiş, kadının hak mücadelesinin tarihsel sürecine

değinilmiştir. Tezimizin ana sorunsalı; kadının toplumsal cinsiyet açısından siyaset alanındaki konumu ve yükselmesinin önündeki engellerdir. Alan araştırması süresince mülakatlara katılan kadın siyasetçiler yoğunluklarına rağmen bana vakit ayırdılar. Mülakatlar Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirdi. Meclise giderek oradaki kadın vekiller ile görüşüldü. Mecliste her partiden vekil kadınlarla görüşmeye özen gösterildi. Parti teşkilatlarının ilçe bürolarına gidildiğinde, ilçe kadın kolları başkanları ilçe başkanından izin alarak mülakat talebini kabul ettiler.

1.3. Tezin Sorunsalı

Bu tezde toplumsal cinsiyet açısından cam tavan sendromu baz alınarak siyaset zemininde bulunan kadınların karşılaştıkları engeller ortaya konulmaya çalışılacaktır. Cam tavan sendromu daha ziyade iş kadınların yükselmesi önündeki engeller bağlamında kullanılmıştır. Bu çalışmanın siyasete uygulanması açısından alana yeni bir katkı oluşturacağını söylemek mümkündür. Literatürde bu konu ile ilgili yalnızca bir çalışmaya rastlanılmıştır. Tez çalışmamızda, bu kaynaktan istifade edilmiştir.

Buradaki problem aslında erkeğin kadının üzerindeki baskın rolünden kaynaklanan eşitsizliktir. Toplumun kültürel kodlarına göre şekillenen eşitlik anlayışı farklı problemleri de meydana getirmektedir. Kadın ve erkeğin farklılığı üzerinden ortaya konulan engeller bir nevi sosyal tabakalaşma bağlamında da düşünülebilir. Politik, ekonomik ve mesleki tabakalaşmadaki problemler kadın ve erkek açısından fırsat eşitliğinin olmadığını gösterir.

Ekonomide oluşan tabakalaşmada yaşanan eşitsizlikte mesleki açıdan prestij farkı ve güç ile örtüşmektedir. Çünkü kadınlar kamusal alana geç çıkmalarıyla sanayileşme döneminden bu yana erkeklerle eşit ücrete dair mücadele vermişlerdir. Erkeğin maddi gücü; kadının yerine karar alma ve dayatma süreci ile imkanı olanla olmayan arasındaki farkı göstermek (Erkilet, 2018). Kadının kamusal alandan çok anneliğine ve naif, duygusal yapısından kaynaklanan özelliğine vurgu yapılarak, özel alana dahil edilmesi, kamusal alanın erkeklere ait bir alanmış gibi tanımlanmasına yol açmıştır. Erkeğin kamusal alanda çalışarak güç kazanması kadının ise özel alanda kalarak bir gelir elde edememesi aralarında hiyerarşik bir fark yaratıyor. Siyasal

tabakalaşmaya baktığımızda ise, bir toplumda yöneten ve yönetilenler ayrımına dikkat etmek gerekir. Bazıları karar alır. Bazıları ise alınan bu kararlara uyar, yani yönetilirler. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta; yönetenlerin ehliyetli, liyakatli olduğuyla ilgilidir. Bu çalışmada kadınların liyakatli olup olmadığına bakılmaksızın cinsiyet ayrımcılığına tabi tutulması sorunsallaştırılmaktadır. Özellikle kadının siyasetteki temsili ve karar mekanizmasına yükselemeyişi tezin temel problemleri olarak ifade edilebilir. Kadınların meslek seçimlerine kadar kodlayan, onları üst düzey yöneticiliğe yakıştırmayan ön yargılı bir toplum yapısı ile karşı karşıyayız. Bu durum kadınların çoğu zaman kendi kişisel kimliklerinden ödün vererek erkek kimliğine bürünmek zorunda kalmalarına neden olmuştur.

Ekonomik eşitsizlik; kadının yaptığı iş ne olursa olsun saygı ve değer görmemesi, kadını zor şartlar altında yaşamaya mahkûm ettiği gibi, birçok ayrıcalıktan, siyasal katılım haklarından, toplumda saygı görmekten mahrum bırakmaktadır. Geleneksel tutumlar ile toplumda var olan baskının sonucunda, kadın her şeyi kabullenen biri olarak ortaya çıkıyor. Bu, öğrenilmiş çaresizlik olarak ifade edilebilir. Bu durum kişinin eşitsizlik, yoksulluk, hiçbir kararı alamama, saygın olamama meseleleri karşısında, tüm bunları zaten hak ettiğim için yaşıyorum diyerek, her şeyi kabullenmesidir. Kadına dair, eşitsizlik ve mağduriyet gibi tutumların olması gereken bir şeymiş gibi algılanması, kişinin özne konumunda olmadığına, asıl olanın yanında nesne gibi yaşayabileceğine inanmasıdır (Erkilet, 2018). Kadının bu durumu, siyasi alana katılımını etkilediği gibi, ekonomide ve siyasette yükselmesinin önünde engel oluşturmaktadır. Çalışmamız bu sorunsal temelinde yapılandırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Soruları

Tezimizin başlığı olan Türkiye’de toplumsal cinsiyet açısından kadınların siyasal katılımı ve yükselmesinin önündeki engellerin neler olduğunu aşağıdaki şu yedi soru çerçevesinde anlamaya ve anlamlandırmaya çalışacağız:

1. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının siyasete katılımını nasıl etkiler?

- 2.Kadınlar siyasal partilerde oy toplayan bir potansiyel olarak görülürken,seçilme pozisyonuna geldiklerinde karşılaştıkları engeller nelerdir?
- 3.Türkiye’de kadının siyasete katılımı neden istenilen düzeyde değildir?
- 4.Siyasette kadınların ana kademeye ve karar mekanizmasına yükselmesini engelleyen faktörler nelerdir?
- 5.Toplumsal cinsiyet rolleri açısından sosyal tabakalaşmada, ekonomide ve siyasal düzlemde kadının yükselmesinin önündeki engeller nelerdir?
- 6.Kadının siyasete katılımındaki ailevi engeller nelerdir?
- 7.Parlamentoda kadının cinsiyet rolüne uygun olduğu düşünülen alanlarla sınırlanması söz konusu mudur?

1.5. Yöntem

Tezde literatür taraması ve nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Alan araştırması üç boyutlu olarak gerçekleştirilmiştir. Siyasal partilerin ilçe, il ve parlamentoda olan temsilcileri ile görüşülmüştür. Mülakat görüşmeleri, İstanbul ve Ankara’da gerçekleşmiştir. Genelde referansla kartopu yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı yaparken katılımcıların kimliklerine dair bilgileri gizli tutulmuştur. Zira ses kaydı kullanmamıza bu şartla izin verildi. Mülakat yapılan katılımcıların hangi siyasi partide yer aldıkları ve siyaset düzleminde kadın olarak yaşadıkları deneyimleri önemliydi. Siyaset alanında toplumsal cinsiyet rollerine göre kendi rollerini nasıl tanımladıkları ele alınmıştır. Görüşmecisi listemizde mecliste iki veya üç dönem vekil olan kadınlar da vardı. Teşkilatın en alt kademesinde çalıştığı halde yükselemeyen kadınlar da bulunuyordu. Kimi vekiller parti ideolojisinden çok, kadın olarak kendini o partide ifade edebileceğine inandığı için bulunduğunu belirtti. Bu çalışmada toplam kırk iki siyasetçi kadınla görüşüldü. Ancak randevu alınamayan isimler de oldu.

Katılımcılarımızın verilerine göre oluşturulmuş olan demografik tablo aşağıdadır:

Tablo 1.5: Katılımcı Demografi Tablosu*

	AK PARTİ	CHP	MHP	İYİ PARTİ	HDP
PARTİLERE GÖRE DAĞILIM					
PARLEMENTO	5	5	5	2	3
İL	3	2	3	2	2
İLÇE	2	3	2	1	2
EĞİTİM DURUMU					
LİSE ÖNCESİ	0	0	0		3
LİSE	1	1	1	3	0
ÜNİVERSİTE	4	3	5	1	3
YÜKSEK LİNSAN VE SONRASI	5	6	4	1	1
ÇALIŞMA DURUMU					
EV HANIMI	0	0	2	1	0
ÇALIŞIYOR	10	10	8	4	7
GELİR DURUMU					
DÜŞÜK	0	0	0	2	2
ORTA*üstü veya altı	4	7	6	2	3
YÜKSEK	6	3	4	1	2
MEDENİ DURUM					
EVLİ	5	7	6	3	2
BEKÂR	2	1	2	0	4
BOŞANMIŞ	3	2	2	2	1
ÇOCUĞU OLANLAR	8	9	8	5	3
ÇOCUĞU OLMAYANLAR	2	1	2	0	4
KATILIMCILARIN YAŞ ORTALAMASI					
40 YAŞ VE ÜSTÜ	8	9	6	4	4
40 YAŞ ALTI	2	1	4	1	3

Demografi sorularını cevaplamak istemeyen katılımcılar oldu. Bu bilgilere internet yolu ile ulaşıldı. Yukarıda da belirtildiği gibi alan araştırmamıza parlamentoda bulunan beş partiden katılımcılarla toplam 42 kişi ile mülakat yapıldı. Alan araştırması üç boyutlu olarak gerçekleştirilmiştir. Siyasal partilerin ilçe, il ve parlamentoda olan temsilcileri ile görüşülmüştür. Parlamentoda; AKP, CHP, MHP ‘ den 5 kişi İYİ Parti 2 HDP, 3 toplam: 20 milletvekili ile görüşüldü. Partilerin İl Teşkilatından; AKP,3 CHP, 2 MHP,3 İYİ Parti 2 kişi ile görüşüldü. Partilerin ilçe teşkilatından ise AKP,2 CHP,3 MHP,2 İYİ Parti, 1 HDP 3 kişi ile görüşüldü. Katılımcıların eğitim durumunu sorduğumuzda, yüksek lisans ve doktorasını yapanlar AKP,5 CHP, 6 MHP, 4 İYİ Parti, 1 HDP, 1 bu görüşülen kişiler parlamentoda görev yapan kişilerdi. Alt kademelere indikçe eğitim seviyesinin düştüğü görülmektedir. İlde görev yapanlar arasında lisans eğitimi olanlar var. AKP,4 CHP,3 MHP,5 İYİ parti, 1 HDP,1 kişi, liseyi bitirenler ise AKP, CHP, MHP 1 kişi İYİ Partiden 1 kişi ile görüşüldü. İlçede bu daha düşüyor. İlçede ilkokulu yeni bitirende bulunuyordu. HDP’den ilkokul mezunu bir kişi ile görüşüldü. Mülakat görüşmemizde katılımcılara “İş yaşamında aktif olarak çalışıyor musunuz “diye sorduğumuzda; AKP, CHP, 10 MHP, 8 İYİP,4 HDP, 7 kişi toplamında 39 kişi çalışıyordu. İlçelerde görüşülen katılımcılar arasında emekli olan hanımlar vardı. Ev hanımı olan kadın sayısı üç kişiydi. AKP, CHP, MHP ‘ den 5 kişi İYİ Parti 2 HDP, 3 toplam: 20 milletvekili ile görüşüldü.

“Mesleğiniz nedir?” diye sorduğumuzda, parlamentoda bulunan katılımcıların, 16 kişi avukat, 3 öğretim görevlisi, 1 aile danışmanı, 3 kişide iletişim mezunu (araştırmacı, yazar) İlde görüşülen katılımcılar arasında da mesleği avukat olanlar vardı. İşletme mezunu 4 kişi, Siyasal Bilimler Fakültesi ve Uluslararası ilişkiler mezunu 4 kişi, tekstil ile uğraşan 2 kişi, muhasebe mezunu 4 kişi, mesleği öğretmen olan katılımcı ise 2 kişi, yukarıda belirttiğimiz üzere üç katılımcı lise mezunu ve ev hanımıydı.

Katılımcı, milletvekilleri, ”Gelir durumunuzu tanımlarmısınız?” Sorusuna, orta - üstü veya altı şeklinde cevap vermişlerdir. Bu cevabı verirken başta çekimser davranalar oldu. İlçelerdeki katılımcılar demografi sorularına gayet rahat cevap verirken, il ve

parlamentoda bulunan katılımcılar bu rahatlığı göstermediler. Orta üstü ve altı olarak cevaplayan katılımcılar, 22 kişi gelir durumunun yüksek olduğunu belirten katılımcılar 16 kişidir. Katılımcılara medeni durumunu sorduğumuzda, evli olan katılımcılar, 23 kişi, bekar olan katılımcılar, 9 kişi, boşanmış katılımcı sayısı, 10 kişi katılımcılara “çocuklarınız var mı?” diye sorduğumuzda, 33 katılımcının çocuk sahibi olduğunu belirtirken, 9 katılımcı, çocuk sahibi olmadığını belirtti. Katılımcıların yaş ortalaması kırk üstü veya altındaydı. Kırk yaş altı mecliste ve ilde görevli olan katılımcılar 31 kişi ilçede 10 kişi kırk yaş üstü kadınlardı.Sadece HDP’li katılımcıdan bir kişi mecliste kırk yaş üstündeydi.

İKİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Kadın ve erkek arasındaki fiziksel, toplumsal farklılıkları anlatan ve bu farklılıktan kaynaklanan tartışmalar antik dönemden günümüze kadar gelmiştir. Peki, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tartışmalarına yeni bir alan olarak bakmak ne kadar doğru olabilir? 18.yüzyılda kadınların görünür olmalarını, seslerini duyurabilmek için mücadele veren öncü isimler vardı. Bunlardan biri olan Mary Wolstrancraft yazmış olduğu eserlerde, özellikle yaptığı tartışmalarda, kadının erkeğin güdümünde bir varlık olarak yaratılmadığını bilakis kadın ve erkeğin insan olarak eşit yaratıldığını vurgular.Wolstonecraft, *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* kitabının giriş kısmından başlayarak sonuna kadar J. Jack.Rousseau'ya hitaben yazar. Ve zaman zaman kitabında onun kadınlar ile ilgili düşüncelerine yer verir.Rousseau'nun düşüncesine göre, kadının hiçbir koşulda bağımsız hissetmesine izin verilmemesi gerektiğini,kadının doğal kurnazlığını yönetebilmek için korkutulması ve erkeğin rahatlama konusunda ki ihtiyacının giderilmesinde her zaman cevap vermesi zorunluluğunun olduğunu kısacası, kadının alımlı bir nesneye dönüşen köle olarak gördüğünden bahseder. Rousseau'nu bu kadın tanımlamasında,doğaya dayanarak geliştirdiği iddianın savlarını daha da ileri götürerek, tüm erdemlerin temelini oluşturan doğruluk ve cesaretin yayılmasında belli sınırlar çizer.Çünkü kadınlar için en büyük erdemin erkeklere karşı itaat eden bir nesne olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Wostonecraft, 2007: 39).

Aslında bu ve benzeri görüşleri sosyal bilimler literatüründe eleştirel bir bakışla ele alan ve tartışan Mary Wollstonecraft yazmış olduğu *kadın haklarının gerekçelendirilmesi* kitabında Rousseau'nun *Emile* kitabındaki ideal kadın tipine dair, düşüncelerine de cevap veriyor. Vermiş olduğu cevapta Rousseau'nun kitapta bahsettiği, erkeğe boyun eğen, erkekleri memnun etmeye programlanmış süslü narin, zayıf güzel kadın tipine karşı; eğitilmiş, akıllı, düşünen ve muhakeme edebilen, ayakları üzerinde güçlü bir şekilde durabilen kadın profili çiziyor. Muhakeme edemeyen bir insanın iffetli oluşunun hiçbir anlam taşımadığını ifade ederek, böyle

bir insanın sadakatini hayvanın sadakatine benzetiyor. Wostonecrafta göre; “Faziletli insan ancak muhakeme ederek bir yerlere varan, davranış biçimi geliştiren insandır.” *Kadın hakları gerekçelendirilmesi* kitabında, Wollstonecraft toplumsal cinsiyet rollerinin küçük yaşlarda öğretildiğinden bahseder:

Erkek çocuklarının ileride meslek sahibi olmaları için, hazırlık yaparlar. Eğitim alırlar, evlilik onların bu yaşantısı içerisinde öncelikli bir mesele değildir. Kız çocukları ise tersine, tüm yetileriyle evlilik konusuna odaklanırlar. Kadınların dikkatini üzerinde toplayan başka bir iş, ileriye yönelik bir başka plan ya da hedef yoktur; hayır, düşünceleri artık bu soylu alanlara uğramaz. Bu dünyada daha yüksek bir konum edinebilmek, bir hazdan diğerine koşabilme özgürlüğüne sahip olabilmek için uygun bir izdivaç gerçekleştirilmelidirler (Wostonecraft, 2007: 64).

Bu tartışmada, kız ve erkek çocuklarının eğitimi arasında çok büyük farklılık olduğunu söylerken, kız çocuklarının fiziksel olarak, deforme edildiğini zihinlerinin ve bedenlerinin yeterince çalıştırılmasına müsaade edilmediğini özellikle kız çocuklarının odaya kapatıldığını belirtir (Wostonecraft,2007:64). Kadınların bağımsızlığına, özgürlüğüne önem veren Wollstonecraft bunları elde edebilmenin yolunun eğitimden geçtiğini söyler.

Erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek içinse; “Erkeklerle eşitliği elde edebilmenin anahtarı eğitimidir.” Der (Wostonecraft, 2007: 64). Rousseau’un ideal kadın tipine diğer eleştirisi de; çocuklarını ihmal eden, hizmetçilerin eline bırakan ilgilenmeyen bu kadın tipinin anneliği bile, hak ettiği şekliyle yapmadıklarını oysa anneliğin başlı başına bir iş olduğunu savunuyor. Bu girişi yaptıktan sonra cinsiyet ve toplumsal cinsiyetle ilgili bazı kavramların tanımlarına bakılması yararlı olacaktır. Bu kavramlar: cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolü, cinsiyet kimliği, cinsiyet performansı toplumsal cinsiyet merceği, toplumsal cinsiyet düzeni, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarıdır. Şimdi bunları ele alabiliriz. Literatüre baktığımızda, cinsiyet, fizyolojik ve biyolojik özellik olarak tanımlanırken”, toplumsal cinsiyet ise; toplumun verdiği roller, görev ve sorumluluklar, toplumun

bireyi nasıl gördüğü, algıladığı ve beklentileri ile ilgili bir kavramdır. Daha geniş anlamda tanımlamak gerekirse;

Anthony Giddens'a göre, cinsiyet, bir erkekle bir kadın arasındaki fiziksel farklılıklar değil, aynı zamanda erkeklik ve kadınlık özelliklerinin toplumsal olarak oluşturduğu özellikleri açıklıyor. Cinsiyet, onun görüşüne göre, her şeyden önce, bir erkeğin ve bir kadının kavramlarına karşılık gelen davranışla ilgili toplumsal beklentileri ifade eder (Giddens, 2000: 104).

Bilim adamlarının cinsiyet tanımına baktığımızda; “evrensel, biyolojik bir olgudur. Erkekten gelen kromozomlardan yirmi üçüncü olan kromozom cinsiyeti belirler. Kromozom ve kalıtsal cinsiyet denilen bu genetik yapı aynı zamanda erkek ve kadın cinsiyetin özelliklerini de taşımakta ve yönetmektedir. Cinsiyet dolayısıyla doğuştan gelen biyolojik ve evrensel bir kategoridir.” Aslına bakıldığında cinsiyet anne –babanın tercih ettiği ya da doktorların karar verdikleri bir şey değildir. Cinsiyet verilmiş bir özelliktir. Sosyal Bilimlerde bahsedilen toplumsal cinsiyet tartışmalarının nedeni ise toplumsal yapı içerisinde cinsiyet ayrımcılığının olmasıdır. Kişinin bireyden çok varlığının cinsiyet üzerinden tanımlanması, kültürel olarak bu tanıma belli sınırlar çizilmesi özgürlüğünün kısıtlayıcı en önemli faktörü olarak görülür. Şimdi toplumsal cinsiyetin sözlük anlamına ve onu destekleyen kavramların anlamlarını inceleyelim...

2.1.Toplumsal Cinsiyet Kavramsal Çerçeve

2.1.1.Toplumsal Cinsiyet (Gender)

Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ve hiyerarşilerin toplumsal yönü olarak tanımlarken, “Marshall, buna paralel olarak bu farklılığın toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla,toplumsal cinsiyet kavramını kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların, toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir.Bu kavramın kapsamınıda anlatır.Özellikle kadın ve erkeğin bireysel kimliği ve kişiliğinden yanı sıra sembolik olarak kadınlık ve ekeklğin, kültürel boyutuyla basmakalıp yargılar oluşturulmasıdır.Kurumlar ve

örgütlerde cinsel işbölümünü meydana getirecek boyuta ulaşmasıdır (Marshall,1999: 98-99).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları sosyal bilimlere “feminist çalışmalar” olarak girdi. Daha sonrasında kadın çalışmaları bağlamında kullanıldı. Nihayet bu çalışmalar “Toplumsal Cinsiyet (gender)” çalışmalarına evirildi. Ann Oakley’in 1972 yılında *Sex, Gender, Society* isimli yazdığı eserinde, bu kavramı ilk defa kullanmıştır. “Toplumsal cinsiyet” kavramı erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal açıdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Oakley (1972: 16), yukarıda adı geçen kitabında , kadın ve erkeğin farklı olduğu bilinmesine rağmen bu bilinirliğin altında tedirginlik yaşandığını belirtir. Ve soru sorar, kadın ve erkek nasıl farklıdır? Bu farklılık neyi kapsar? Bu soruların toplum tarafından karşılığının ne olduğunu, ilk soruların gerçekleri son soruların ise değer sorusu olduğunu söyler (Oakley, 1972: 16). Oakley, burada toplumsal cinsiyetin kavramının bir kültür ögesi olduğunu ve sosyal sınıflamayı erillik/dışılık üzerinden açıkladığını belirtirken, biyolojinin ötesinde çok anlam içerdiğini vurgular.

Mümtaz Türköne’ye göre, “gender ve sex kelimelerinin yerine Türkçe karşılığı olarak cinsiyet ve cins kelimeleri kullanılmalıdır. Cins, biyolojik olarak dışılığı ve erkekliği ifade ederken, cinsiyet biyolojik anlama ilaveten sosyokültürel özellikleri de ihtiva etmektedir” (Türköne, 1995: 7-8). Bu tartışmalara Zehra Dökmen de katılarak değerlendirme yapar. Değerlendirmesinde ise cinsiyeti bireyin biyolojisine göre belirlenen demografik bir kategori olarak, toplumsal cinsiyeti ise kadın veya erkek olmaya yönelik toplumun veya kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade ettiğini söylemektedir (Dökmen, 2004: 19-21). Marshall da toplumsal cinsiyet kavramına iki tür eleştirinin yapıldığını ortaya koyar. Birinci eleştiride toplumsal cinsiyetin biyolojik etken ile toplumsal etken arasında kurulan yanlış ilişkiye dayandırılır. Bu durumu sosyolojinin toplumsal ögeyi toplumsal bilinç ve eylem üretmek amacıyla bedensiz bir şey olarak görmeye eğilimli olduğu genel bir eleştiriyle ilişkilendirilmektedir. Birinci eleştiriye Michel Foucault görüşünden yola çıkarak katkı sunar. Foucault sosyologların bedeni tartışmadan kaçındıklarını vurgulayarak, tarih içinde bedeni toplumsal analizin bir nesnesi olarak daha az

görmeye eğilimli olduğunu belirtir. Foucaultcu eleştirel yaklaşımıyla aslında toplumsal düzeyin dışındaki anlamlarda biyolojik farklılık (cinsiyet) bulunduğunu reddeder. Ve biyolojik farklılığın toplum ötesi bir olgu olduğunu savunur. Foucault'nun ve bedenin gerçek anlamını sakladığını ileri süren bir toplumsal cinsiyet görüşüne karşı çıkan eleştirilerinin bulunduğu da dikkat çeker. İkinci türdeki eleştirinin ise; toplumsal cinsiyet kavramının kadınlar ile erkekler arasındaki gücün (iktidarın) ve tahakkümün aleyhine işleyen farklılıklara odaklanmasıyla bağlantılı olduğuna işaret edilmektedir. Güç ve iktidar sorununun hem analitik hem siyasal bakımdan ön planda tutularak ataerkillik kavramı kullanılmaktadır (Marshall, 1999:99). Aslında burada yapılan eleştirilerin en önemlisi ataerkilliğin çıkardığı sıkıntıların yanı sıra burada toplumsal cinsiyetin biyolojik bir kategori gibi değerlendirilmesi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının aynı kefeye konulmasıdır.

2.1.2. Toplumsal Cinsiyet rolü (Gender rol)

“Anne ve babaların, akranların ve toplumun eril (maskülen) ya da dişil (feminen) olarak belirlediği ve bizden beklediği geleneksel ya da kalıplaşmış davranış, tavır ve kişilik özelliklerini tanımlamaktadır” (Plotnatic, 2009: 155). R.W.Connell'in (2017: 84-106); tanımına baktığımızda; “rol teorisi temel kısıtlamaların kalıplaşmış, kişiler arası beklentilere yerleştirilen toplumsal yapıya bir yaklaşım biçimidir” şeklinde değerlendirdiğini görüyoruz. “ Toplumsal cinsiyet rol kavramının ana fikrinde erkek ve kadın olmanın anlamı ise kişinin cinsiyetine göre belirlenmektedir. Yani kişi hangi biyolojik cinsiyete sahipse o cinsiyete göre toplumdaki rolü belirginleşir” (Connell, 2017: 84-106).

Cinsiyete göre belirlenen roller erkeğin rolü ve kadının rolü olarak ayrıştırılır. Cinsiyet rolü teorisi savunucularından Ralf Dahrendorf'a göre, kavramın sosyoloji ve psikolojinin sınırında durduğunu iddia etmektedir. Suzanna Franzway ve Jan Low, teorisyenlerin cinsiyet rolleri üzerinde odaklanmış feministlerdir. Genelde kadınlar ve erkekler arasında katı bir ayrım yapıldığını, bu ayrımda en belirgin olarak erkeklerin kadınlara yönelik ev içi ve ekonomik politik iktidarın uygulandığını belirtmişlerdir.

Cinsiyet rol tanımında bazı teorisyenler, feminist teorisyenlerin aksine kadın ve erkeğin rollerinin eşit biçimde ele alındığını, kuşkusuz bu her iki rolün içerik adına birbirinden farklı ama birbirine bağımlı ve birbirini tamamlayan iki cinsiyet olduğunu görmektedir. Geleneksel toplumlarda cinsiyet rolleri benimsenerek, daha çok kadınların aleyhine cinsiyet eşitsizliği belirlenmektedir. Aile içerisinde kadına verilen rol tanımı da ev işçiliği, yaşlı ve hasta bakımının yanı sıra çocuk bakımı olarak belirlenmektedir. Erkeğin iş tanımına baktığımızda ise evde erkeğin söz sahibi olması, dışarıda sosyal alanlara dahil olması şeklindedir. Kısacası kadın özel alana dahil edilerek, kamusal alandan soyutlanmaktadır. Bu özel alanın iç sorumluluğu tamamen ona bırakılmıştır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011 yılı verilerine göre; ev-içi sorumluluğu kadının alanı olarak belirlenmiştir. Kadın iş yaşamında bulursa dahi bu sorumluluklarını mecburen yapmalıdır. Erkekler ise ev-içi sorumlulukta tamir işlerini ve faturaların ödenmesi gibi işleri üstlenmiştir. Evde bulunan çocukların bakımı sadece anne tarafından yapılmaktadır (Uslu, 2011: 238-239). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konusuyla ilişkilendirilen kavramlardan bir diğeri de cinsiyet kimliği kavramıdır.

2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Kimliği (Gender Identity)

Kişinin kendini erkek ya da kadın olarak tanımlayışı kendi erkekliği ya da kadınlığı hakkındaki şahsi kavrayışıdır (personal conception). Judith Butler'ın (2005: 65-66) bu konudaki görüşüne baktığımızda ise; kimlik üzerine yapılan tartışmaların toplumsal cinsiyet kimliği üzerine yapılan tartışmadan önce gerçekleşmesi gerektiğini düşünmenin yanlış olacağını söyler. O'na göre kişiler ancak toplumsal cinsiyetin idrak edilebilirlik standartlarına uygun bir şekilde cinsiyetlendiklerinde idrak edilebilir hale gelebileceğini vurgular (Butler, 2005: 65-66). Kimlik ile ilgili tartışmalara Butler sorular ile cevap vererek, "toplumsal cinsiyetin oluşumunu ve bölünmesini sağlayan düzenleyici pratiklerin ne ölçüde kimliği, öznenin iç tutarlılığını, hatta kişinin kendisiyle özdeş statüsünü kurar, kimlik ne ölçüde deneyimi betimleyen bir özellikten ziyade normatif bir idealdir?" sorusunu sorar (Butler, 2005: 65-66). Butler bu sorular ile tam olarak; kimliği istikrarlı kılan cinsiyet, toplumsal

cinsiyet ve cinsellik üzerinden güvenceye alındığı müddetçe, kişi gibi görünen fakat kişilerin tanımlanması gerektiğine inanır. Butler kültürel olarak idrak edebilmeyi sağlayan toplumsal cinsiyet normlarına uymayanların toplumsal cinsiyeti tutarsız, süreksiz olan varlıkların kültürel alanda belirlemeleriyle kişilerin şüpheli bir mefhum olduğunu” belirtir (Butler, 2005: 56).

2.1.4. Toplumsal Cinsiyet Performansı (Gender Performance)

Bu kavram, cinsiyeti performe etme biçimlerindeki farklılığa gönderme yapmaktadır. Erkekliğin ve kadınlığın kendini ifade etme yoludur. Judith Butler bu kavramdan yola çıkarak cinsiyet ile cinsellik arasındaki ilişkiye yeni bir bakış açısı getirir. Feminizm genel bir kategoriye kadın bedeni üzerinden açıkladığı için Butler’e göre bu politik bir sorun teşkil etmektedir. Feminizme Butler, performatif siyaseti önererek, kadının ataerkil söylem tarafından biçimlenen ve normatif heteroseksüel söylem ile yinelenen performansını, performatif süreç sonunda ortaya çıkan cinsiyete ya da toplumsal cinsiyete sahip bir kurum olduğunu belirtir (Butler, 2005: 23). “Butler cinsel kimliği edimsel performansa dayalı bir oluşum olarak nitelendirir, söylemsel pratiklerin bireyler tarafından canlandırılması sonucu ortaya konur. Başka bir deyişle cinsiyet söylemler aracılığı ile inşa edilen performanslardır. Performatif kuramın temel kavramı ”yaratıcı, yenilikçi tekrardır” (Akt: Kurtuluş, 2016: 28). Butler, aslında cinsiyet ve kimlik performansı üzerine yapılan bu tartışmalara son noktayı koyar. Toplumsal cinsiyetli öz beklentinin, kendisinin dışında konumlandığı şeyi ürettiğini belirtir. İkinci olarak; performatifin tek seferlik bir edim değil, tekrâr ve ritüel olduğunu, beden bağlamında ise doğallaştırılmasıyla etkilerini göstereceğini savunur. Bir bakıma, kültürel olarak sürdürülen zamansal bir süreç olarak kavranması gerektiğini iddia eder (Butler, 2005: 42).

2.1.5. Toplumsal Cinsiyet Tabakalaşması (Gender Stratification)

İktidar ve eşitsizlik mekanizmalarının değerlendirilmesini sağlayan kuramcılardan özellikle toplumsal cinsiyet kuramını ortaya koyan ve sorgulanmasını sağlayan feminist kuramcıların kullandığı bir kavramdır. Toplumsal tabakalaşmanın içerisinde

ayrı olarak kullanılan bu kavram ekonomik, kültürel, güç ve iktidar alanıyla birlikte düşünüldüğünde daha kapsamlı ve çok boyutlu olarak anlaşılabilir. Sözlük anlamı ise, bir toplumun servet, güç ve ayrıcalıkları iki cinsiyet arasındaki eşitsiz dağılımını anlatır (Marshall,1999: 90-98).

Pierre Bourdieu'nün (1980: 23), kültürel sermaye ve habitus kavramları analizinde sermayenin çoğul biçimlerini ve farklı ayırıştırma yollarını ortaya koyarken, Marxistlerin izinden giderek, eleştirel kültür çalışmaları, güç ilişkilerini, tahakküm ve mücadele mekanizmalarını meşrulaştırıcı söylemleri ve anlam dünyalarımızı irdeleyerek toplumsal tabakalaşmanın dinamiklerine ve çok boyutluluğuna katkı sunmaktadır (1980: 23). Bourdieu değerlendirmesine devam eder ve tabakalaşma kuramlarının sadece maddi temelli olduğunun düşünülmemeyeceğini söyler. Günümüz sosyolojisi için daha kapsamlı bir analiz düşünülmesi gerektiğini vurgular. Öngörülen bu analizin yalnız bir üniteye bağlı olarak, cinsiyete ya da etnisiteye dayalı eşitsizliklerin içerilmesiyle değil, tabakalaşmaya bakışın, manevi ve maddi dünyanın bütünüyle anlaşılmasıyla mümkün olacağını ifade eder.

Toplumsal cinsiyet kategorisinin analiz gücünü vurgulayan Scott ise (2013: 63) bu kavramın sadece yeni bir konu başlığı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtir. Ona göre, akademik çalışmaların önermelerini ve standartlarını eleştiren ve yeniden değerlendirmeye zorlayan bir yaklaşımı gerekli görür. Nitekim, "iktidarın dağılımını tesis etmesi (maddi ve simgesel kaynaklara farklı ölçülerde erişim sağlama ve bu kaynaklar üzerinde farklılaşan ölçülerde denetim kurma) ölçüsünde, iktidarın kavranması ve inşa edilmesi süreçleri toplumsal cinsiyeti içerir hale gelir diye belirtmiştir (Akt: Ülkücan, (2017: 135). Bourdieu, 1980'e referans ile Scott, 2013: 88'dan).

Erkilet, toplumsal tabakalaşma piramidine dikkat çeker. Bu piramitte kadının erkeğin aşağısında konumlandırıldığını belirtir. Erkilet (2018: 34), kadın ve erkeğin farklılığından bahsederken, aslında bu farklılığın olmadığını yatay eksen şeklinde gerçekleşmesi gerektiğini belirtir. Birbirini tamamlayan farklılığı vurgular. Dikkat çekmek istediği şeyin, gerçekte olan ekonomik, politik ve mesleki tabakalaşma açısından kesinlikle kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir kademelenme, net bir

eşitsizliğin olduğunu belirtir. Yani bunu aslında farklılaşma literatürü üzerinden değil, tabakalaşma ve ayrımcılık literatürü üzerinden konuşmak gerektiğine inanır.Örneklendirerek bunu izah etmeye çalışır. Ekonomik tabakalaşmadan bahseder ve toplumda zenginlerin ve yoksulların olması hali olduğunu söyler. Mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte ekonomik tabakalaşmanın belirgin bir şekilde varolması, dünya ölçeğinde kadınların maalesef erkeklere göre yoksullaşarak cinsiyetleri üzerinden bir tabakalaşma meydana getirerek, dezavantajlı bir konumda olmalarını sağlamışlardır diyerek, Erkilet bu konu hakkında ki görüşünü tamamlar (2018: 34).

2.1.6. Toplumsal Cinsiyet Merceği (Gender Lens)

Literatürde bu kavram Toplumsal cinsiyet kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Her türlü toplumsal olguda görebilmemizi sağlayarak, toplumsal süreçler, standartlar ve fırsatlar, sistematik bir biçimde kadınlar ve erkekler için nasıl ve neden farklıdır?” sorusunu sorduran bir kavramsal araç olarak kullanılır. Bu kavram, yaşadığımız toplumda, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri dikkate alan bir bakış açısı kazandırmaya yarar (Ecevit, 2012:13).

2.1.7. Toplumsal Cinsiyet Düzeni (Gender regulation)

Toplumsal cinsiyet ile kadın ve erkeğe biçilen rollerde dikey olarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisi oluşturulmaktadır. Bu hiyerarşi belli bir cinsiyet düzeni (gender order) meydana getirmektedir. Bu bağlamda; Parsons gibi, kadın ve erkeğin kendileri için tanımlanmış cinsiyet rollerine uygun olarak davrandıklarını, böylece birbirlerini tamamladıklarını, uyumlu bir toplumsal birim meydana getirdiklerini öne süren yaklaşımlar eleştirilmiştir. Aileyi birbirini tamamlayan önemli bir topluluk olarak gören yaklaşımlara toplumsal cinsiyet odaklı bakışa sahip olan feminist teorisyenler karşı çıkmışlardır (Ecevit, 2012:5). Özellikle cinsiyet kavramının kullanım amacı, onun bir nevi içeriğini de belirlemektedir. Burada söz konusu olan “cinsiyet özellikleri” olduğunda, kavram daha çok fizyolojik, biyolojik ve psikolojik hususlara dikkat çeker. Doğuştan sahip olunan faktörlere işaret ederken, konu cinsiyet rolleri ve

tutumları olduğunda kavram, cinslere yönelik farklı anlama dönüştürülmektedir. Bundan dolayıdır ki, toplumsal cinsiyet kavramı, toplumun kültürel gereklilikleri, nitelermeleri ve kazanımları kendi içerisinde taşımaktadır. Cinsiyet davranışı denildiğinde, sosyolojik olarak ele alınan davranışın, toplumsal sistem dışında olamayacağı gerçeğinden hareketle, sosyal olanı çağrıştırdığını söylemektedir (Ersoy, 2009: 211). Judith Butler, *Cinsiyet Belası* kitabında toplumsal cinsiyet hakkında şu tespitleri yapar. Butler, bir varsayımla; toplumsal cinsiyetin, cinsiyetli bedenün üstlendiği kültürel anlamlar bütünü olarak görüldüğünü bunun toplumsal cinsiyetin herhangi bir cinsiyetten tek bir şekilde kaynaklanmadığını, belirterek cinsiyet – toplumsal cinsiyet ayrımını mantıksal olarak en uç noktasına çekildiğini ,cinsiyetli bedenler ile kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal cinsiyetler arasında kökten bir süreksizlik olduğu önermesini ortaya koyar. Bu önemli tespitlerden hareketle analizini sürdüren Butler, toplumsal cinsiyetin, cinsiyetin kültürel yorumu olarak tanımlanmasını anlamsız bulur. Onun görüşüne göre; Toplumsal cinsiyetin “cinsiyetli doğanın” ya da doğal bir cinsiyetin üretilmesinde ve bunların “söylemsellik öncesi” kültür öncesi bir şeymiş gibi, siyasi olarak tarafsızken kültürün gelip üzerinde etki ettiği bir yüzey olduğunu vurgular (Butler, 2016: 53-61).

Monique Witting (1985: 4), cinsiyet tartışmalarına farklı bir analizle katkıda bulunmaktadır. Witting , cins işareti olmaksızın kişilerin dil içinde imlenemeyeceğini göstererek alternatif bir eleştiri getirir. Fransızcadaki cins gramerinin siyasi bir analizini sunar. Wittig’e göre; “cins, kişileri belirtmekle, tabiri caizse “vasıflandırmakla” kalmayıp ikili toplumsal cinsiyetin evrenselleştirilmesini sağlayan kavramsal bir episteme oluşturur. Fransızcada kişi isimleri dışında her tür isme de cins atfedilir, ama Wittig analizinin sonuçlarının İngilizceyi de ilgilendirdiğini ileri sürer.” (Witting,1985: 4), Cins İşareti kitabının başında, Witting, gramecilere göre, cins işaretinin adlar ile ilgili olduğunu, cinsi işlevi açısından ele alır. Anlamını sorguladıklarında ise kimi zaman şakayla cinsin “kurgusal cinsiyet” olduğunu söyleyerek, kişinin kategorileri söz konusu olduğunda cins iki dilde de (İngilizce ve Fransızca) aynı derecede mevcut olduğunu belirtir. İkisinin de varlıklarının dilde cinsiyetlere bölünmesini sağlayan ilkel bir ontolojik kavrama geçit verdiği tespitini yapar.

Witting'in cinsiyet kavramını dil bakımından ele alırken, Nagel'in ise ulus –devlet süreciyle birlikte sekülerizmin getirdiği cinsiyetçi projeler üzerinde durduğu görülmektedir. J. Eva Nagel'in (2000: 65-96), saptamasıyla: “Ulus devletler erkek kurumları, erkek süreçleri ve erkek eylemlerini içeren cinsiyetçi projelerdir. Kadınlar eylemciler ve liderler olarak devletin inşasında rol oynasalar da, onların rollerini belirleyen senaryolar ve projeler erkekler tarafından, erkekler için yazılmıştır (2000:65-66). Nagel'in tespitine bakıldığında cinsiyet ayrımcılığının belirginleştiği görülmektedir. Ulus devletler, kadını belli alanların dışına çıkarmamaktadır.

Bu alanları da J. Nagel, Ulus /devlet projelerinde kadınlara iyi anne ve iyi eş olarak, vazife verildiğini, kendilerine uygun roller biçildiğini, bu rollere uygun davranmaları gerektiği belirtilir. Ona göre, kadınlar özel ve kamusal alanda özerk birey olarak haklarla donatıldıklarını, bu nedenle kadınların yurttaşlık haklarının kırılgan olduğundan bahsetmektedir. Böylece ulusal projelerde en zayıf halkanın yine kadınlar tarafından olduğu vurgusunu yapar.

Ulus devlet projelerinin cinsiyet bağlamında atıfta bulunabileceğimiz bir diğer yaklaşım da Yuval'in *Cinsiyet ve Millet* kitabındaki yaklaşımında görürüz. Kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin, çeşitli milliyetçilik projelerini ve süreçlerini etkileme ve bunlardan etkilenme biçimlerini ortaya koyar. Bunun yanı sıra, dişilik ve erkeklik kavramlarının milliyetçilik söylemlerinde, kurgulanma biçimlerinin incelenmesine yönelik çabaların da çok önemli olduğunu belirtir (Davis, 2016: 54-56). Yuval, kadınların milletin biyolojik üreticileri olarak “doğallaştırılan” rollerine atıf yaparken, toplumların özellikle de milletlerin; kültürel oluşumundaki rollerini, vatandaşlık hak ve yükümlülükleri bağlamında ve sivil oluşumundaki rollerinin incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Cinsiyete dayalı ayrımcılıkla ilişkisinde ortaya konulması gerektiğinin önemine dikkat çeker (Davis, 2016: 60).

Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumu anlamayı sağladığını ifade eden, feminist teorisyenlere göre, Toplumsal cinsiyetin kavramsal bir araç olarak kullanılması, gündelik uygulamalar ve varsayımlar içinde gizlenmiş olan iktidar ilişkilerinin üzerini örten örtüyü kaldırmasına neden oldu. Feminist teorisyenler, toplumsal cinsiyetin, toplumu daha iyi analiz edebilmek için bir mercekle işlevi gördüğünü

savundular. Bir nevi topluma büyüteç olan bu kavramın, toplumsal cinsiyet merceği ile eşitsizliğin diğer eşitsizlik sistemleri ile birbirinden ayrılamaz biçimde iç içe olduğunun tespiti sağladı. Bu mercek, daha önce toplumda görülemeyen, eşitsizlikleri büyütüyor ve ortaya çıkmasına vesile oluyordu. Açıkça belirtmek gerekirse görebilmeyi sağlıyordu. Örnek olarak: Bir taraftan evrensel “insan hakları” söylemini onaylayıp, bir taraftan da ayrımcı uygulamaları ve normlarını doğal kabul ederek, bu uygulamaları sürdüren kişilerin ve anlayışların olduğu daha net biçimde görüldü.

Kadınlara her alanda yapılan hak ihlalleri ayrımcılık yaygınlaşınca, BM Teşkilatı Milletlerin, kadın haklarını korumada yetersiz kaldığı gerekçesiyle BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, tarafından; “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’ni” hazırlayarak, kadın haklarını korumayı ve kadını güçlendiren uygulamaları içeren yasaları çıkardı. Feministlere göre, Toplumsal cinsiyet duyarlılığı olmasaydı, bu sözleşme de olmazdı. BM’in bu sözleşmeyi hazırlamaya yönelten neden, hemen her ülkede kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizlikler ve ayrımcı uygulamaların olmasıydı (Ecevit, 2012: 6).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarıyla ilgili bu genel girişten sonra bu kavramlarla ilgili yapılan çalışmalara ve aşamalarına göz atabiliriz.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Alanında Yapılan Çalışmalar ve Evreleri

Toplumsal cinsiyet kavramı, daha önce de vurgulamaya çalıştığımız gibi, kadın ve erkek arasındaki rol dağılımının ilişkilerin, biyolojik farklılıklar tarafından değil; sosyal, ekonomik ve siyasi, yapılanmalar tarafından belirlendiğini iddia etmektedir. Nitekim Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan , KSGM (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü) de toplumsal cinsiyet bağlamında, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık dışında onlara atfedilen tüm farklılıkların ve yüklendikleri tüm rollerin ve ilişkilerin sosyal olarak yapılandırılmış olduğunu ifade ederek, bu rollerin ve ilişkilerin değiştirilebilir ve eşitlikçi bir biçimde yeniden yapılandırılabilir olmasını ifade eder. Kısacası; toplumsal cinsiyet bakış açısının biyolojik olanla, sosyal ve kültürel olan arasındaki farkı anlattığı ve dönüştürebilir

olanı (sosyal kültürel yapılanmalar) dönüştürebilmek için çaba harcamak olarak tanımlandığı belirtilir. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü ‘(KSGM) nin, toplumsal cinsiyet kavramına dair yaptığı tanıma baktığımızda, toplumsal cinsiyet teorisyenleri, bazı kültürlerle göre; kadın ve erkeğin sosyal rolleri tanımlanırken, kadına haksızlık yapıldığına dair görüş bildirir.Çünkü iktidar araçlarının erkeğin elinde olduğunu, kadının ise ikincil bir konumda görüldüğünü ifade eden tanımlamayı yapar (Gültekin ve Şahin, 2014: 23-13).

“İlk defa Ann Oakley tarafından kullanılan toplumsal cinsiyet kavramı, bu alanda öne çıkan isimlerden Stoller ve Oakley; biyolojik farklılıkların, biyolojik belirlemeciliğe yol açabileceğini ve bunun toplumsal niteliğini anlayabilmek için toplumsal cinsiyet kavramını daha çok kullanması gerektiğini vurgulamışlardır” (Ecevit, 2012: 4-8). Feminist teorisyenler, doğal olduğu düşünülen farklılıkların toplumsallaşma içerisinde etkin olduğunu bundan dolayı da sorgulanmadan kabul edildiğini ve kadın –erkek iletişimde toplumsallaşmanın bir ürünü olarak cinsiyet ayrımcılığının yaşanmasının bu sürece etkisi olduğunun düşünölmeye başlandığını belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet kavramına dair literatürde bir takım sorular sorulmuştur:

Erkekler ve kadınların arasındaki farklar doğal mıdır? Erkeklerin politikacı, güreşçi, aktif, saldırgan olmaları doğaları gereğimi? Kadınların hemşire, ebe, terzi olmaları kendi tecihleri midir? Bu sorular düşünürlerin iki ana grupta toplanmasını sağlar. Bu görüşün birncisi toplum içinde kadın ve ekeğin arasındaki farklılıklar doğaları gereği olduğunu savunan, “doğacı görüş” iken, ikinci görüş ise kadın ve erkeğin cinsiyet rollerini kültürel ve sosyal çevrenin yönlendirmesi ile meydana geldiğini savunan “gelişmeci görüş” taraftarlarıdır (Ecevit, 2012: 12).

Şimdi bu iki görüşü detaylıca inceleyelim:

Doğacı Görüş: Toplumsal Cinsiyet tartışmalarında , kadın ve erkeğin cinsiyet farklılıklarına vurgu yapan aşama olarak kabul edilir. Bu çalışmaları yapanlar, farklılıkların bireylerin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda görüş birliğindedir. Savundukları tezlere baktığımızda doğacı görüş, erkeklerin fiziksel,

biyolojik olarak daha güçlü olduklarını bu yüzden savaşçı ve avcı olabileceklerini, kadınların ise fiziksel ve biyolojik olarak bu güce sahip olamadıklarını onların zayıf olduğunu savunur. Kadınların çocuk doğurma özelliklerinden dolayı eve bağımlı olduklarını öne sürerek kadının ve erkeğin alanlarını belirlendiği görüşünü ortaya koyarlar. Bu görüşü savunanalar tezlerini desteklemek için birçok psikolojik, genetik, biyolojik kanıt ileri sürmüşlerdir.

Gelişmeci Görüş: Bu görüşü savunanlar, daha çok öğrenilen cinsiyet rollerine ve toplumsallaşmaya dair vurgu yapmıştır. Gelişmeci görüşe göre, toplumsal cinsiyet kavramı , toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde (sınıflı ve ataerkil) merkezi b rolü üstlendiğini belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyetin ücretli çalışma, aile, politika, gündelik yaşam ve ekonomi, hukuk eğitim vs. gibi bütün alanlara dair analizlere katıldığı ve özgül toplumsal düzenlemelerin (kadını bireye indirgemeyen) bir ürünü olarak anlaşıldığını ifade etmişlerdir..Gelişmeci görüşü, savunanlar ise, cinsiyetin (biyolojik) farklılıkların kadın için engel oluşturmadığını bunun toplumsal cinsiyet ile arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu söylemişlerdir.Aslında teknolojinin bu derece ilerlediği bir dönemde kas gücüne çok fazla ihtiyaç kalmadığını vurgulayarak, kadınların da erkeklerin yaptığı birçok işi yapabileceklerini öne sürmüşlerdir. Kadın ve erkek bedenine sahip olmakla toplumsal özelliklerinin (davranma, düşünme, karar verme, tutum, eylemde bulunma) arasında doğrudan bağlantı olmadığını iddia etmişlerdir. Bu görüşe göre, bir insanın davranışı büyük ölçüde onun yetiştiği sosyal ya da kültürel çevrenin ,bir yansımasının olduğudur (Ecevit, 2012: 4).

Bu alanda önemli metinlerden biri olan, Simone de Beauvoir'ın 1949'da yazdığı *İkinci Cins* adlı kitabıdır. Beauvoir göre, toplumsal cinsiyet inşa edilmiştir. Kişinin kadın olduğu açıktır. Fakat bu her zaman kültürel mecburiyetin icabıdır. Yine açıktır ki bu mecburiyete dayanan cinsiyet değildir. Beauvoir'ın değerlendirmesinde, kadın olma edimini gerçekleştiren kişinin ille de dişi olduğuna dair herhangi bir ifade yoktur. Beauvoir'ın "beden bir durumdur" iddiasının geçerli olduğu varsayımı üzerine, kültürel anlamlarca zaten yorumlanmamış bir bedene atıfta bulunmayacağını ifade eder. Dolayısıyla cinsiyetin, söylemsellik öncesi bir anatomik oluşsalılık olarak kavranamayacağını iddia etmektedir.Cinsiyetin tanımı itibariyle

aslında hep toplumsal cinsiyet ola geldiğini öngörür (Butler,2016:54-79). Betty Friedan *Kadınların Gizemi* kitabı ile mutlu ev kadını mitini yıkarak, varlıklı orta sınıf kadınların bile sınırlandırılmış bir yaşantı sürdüklerini anlatır. Kate Millet ise *Cinsel Politika* adlı, Kolombiya Üniversitesindeki doktora tezi ile ataerkillik konusunu çözümlemeye çalışmıştır. *Cinselliğin Diyalektiği* kitabını yazan Shulamith Frestone, toplum içindeki, en etkili farklılıkların sınıflar arası değil, cinsiyetler arası olduğunu belirterek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ataerkil toplumlar tarafından yaratıldığını, kadınların ise, erkeklerle eşit olmamasının, Kadınların doğurganlığı ile ilgili olduğunu ileri sürerek, cinsiyet temelli ayrımcılığın ortadan kalkması gerektiğini vurgulamıştır. Frestone, Radikal feministlerin öncü yazarları arasındadır (Ecevit, 2012: 9-12). Ann Oakley (1980: 92-93), araştırmalarındaki tespitlerinde; sosyalleşme sürecini ele almaktadır:

Doğumundan itibaren kız ve erkek çocuklara farklı renkler giydirilir. Oyuncakları cinsiyetlerine göre belirlenir. Kız çocuklara bebek erkek çocuklara oyuncak araba alınır. Okulları dahi cinsiyetlerine göredir. Kızlar edebiyat erkekler ise mühendis, fen bilimleri olarak yönlendirilir (1980: 92-93).

Oakley'in bu araştırmaları, cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıkların var olduğunu belirtirken, ancak bunların mevcut toplumsal farklılıkları açıklayacak veya cinsiyet eşitsizliğini meşru gösterecek, toplumsal özellikler olmadığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili çalışmalar yapan teorisyenler bu konu hakkında otuz yılı aşkın sürede ilerlediler. Çalışmalarında kadını merkeze alarak, kadınların birbiri ile olan ilişkilerinin yanı sıra erkekler ile olan ilişkileri anlamlandırarak bir sentez oluşturdular. Feminist kuramcılar kadının ezilmişliğini, ataerkillik ve iktidarı analiz ederek, sosyolojinin ve farklı disiplinlerle kendi düşüncelerinde bağlantılar kurmaya çalışmışlardır. Şimdi bağlantılarla oluşturdıkları bu sentezlerden meydana gelen toplumsal cinsiyet yaklaşımları inceleyelim

2.2.1. Liberal Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyete Yaklaşımı

Feminist teorisyenlerinlerden, Liberal teoriyi savunanlar toplumsal cinsiyete yaklaşımlarını şu şekilde ifade ederler, rasyonel ve zihinsel gelişimin en yüksek noktasının insan olduğunu devletin bununla ilgili politikasını izleme konusunda herkese eşit fırsat ve güvence sağlaması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Bu yaklaşımda, erkeklerle eşit haklara sahip olmamalarını, kadınların kamusal yaşama katılmadıklarından dolayı kaynaklandığını ileri sürerek, bunu kadınların karşısına çıkan engel olarak tanımlamaktadır (Ecevit, 2012: 12-13). liberal feministlerin çoğu çabalarını entelektüel gelişim ve mesleki başarı fırsatlarını geliştirecek yasaları yaratmaya ve değiştirmeyi önceler bunun için mücadele içindedirler. Erken dönem liberalleri kadınların eşit oy hakkı ve mülkiyet hakkı için çalıştılar. Liberal feminizm, liberal siyasal düşünceden erkek ve kadınların aynı olduğu mirasını almıştır. Günümüzün liberalleri eşit ücret ve istihdam gibi konular için mücadele vermektedirler (Kaypakoğlu, 2003: 45). Donovan'ın liberal feministlere yönelik erkeklerin tutumunu anlatan tespiti çok önemlidir. Kadınları kamusal alanın dışında tutmanın temelinde, erkek cinsinin çoğunluğunun henüz eşitleri olan bir kadın ile birlikte yaşama düşüncesine tahammül edememeleri olduğunu belirtir. Bundan dolayı kadınların ev hayatındaki ikincil konumlarını sürdürmeleri konusunda ataerkil zihniyetin varolduğunu söyler (Donovan, 2016: 64).

John Stuart Mill (2012: 35) kadınların oy kullanma haklarına sahip olmaları gerektiğini belirtirken, (*The Subjection of Women*) *Kadınların Boyun Eğmişliği* kitabında; kadınların önündeki engellerin kaldırılmasının altını çizerek önemle belirtir. Devamında ise, tüm yurttaşlık konularında kadınlarla erkeklere eşit haklar tanınmasını, kadınların bütün saygın mesleklere girebilmelerini ve öğretim kurumlarından faydalanmaları, kocasının karısının üzerindeki otoritesinin sınırlandırılması gerektiğini yazmıştır. Mill'e göre; Kadınların bağımlılık konumlarını sürdürmelerinin nedeni geleneksel kadınlık rolünün devamından öte, erkeklerin onları orada tutma isteği olduğunu vurgulamıştır (2012: 35).

Liberal feminist kuramının ilk öncülerinden olan Mary Wolstonecraft kadınların zihniyet gelişimi ve eğitimine vurgu yapar. Wolstonecraft bireyin sahip olduğu

zihinsel kapasite özelliğinin önemini anlatır. Sahip olunan potansiyel kapasite açısından insanlar arasında, her hangi bir farklılığın olmadığı görüşünü dile getirirken, asıl vurgulanması ve üzerinde durulması gereken en önemli noktanın eğitimde fırsat eşitliğinin olması gerektiğini savunur. Eşit eğitim imkanlarının erkek ve kadın arasındaki eşitsizliği gidereceği iddiasını ortaya koyar. Liberal feminist kuramın tam olarak, kadının özgürlüğe kavuşmasını, ekonomik olarak erkekten bağımsızlaşmasına ve onunla eşit şartlara sahip olmasına bağlı olduğunu savunur (Pehlivan, 2017: 499). Liberal feminist teoristlerin toplumsal cinsiyet yaklaşımlarına göre, aşağıdaki temel düşünceleri paylaşmaktadırlar:

Akla inanç: Frances Wright ve Sarah Grimke gibi feministler en güvenilir kaynağının herhangi bir yapı veya yerleşik kurum ya da gelenek değil, bireysel vicdan olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtirler.

Kadının ve erkeğin ruhlarıyla akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı, görüşünü dile getirememektedirler. Başka bir deyişle kadının ve erkeğin ontolojik olarak benzer oldukları inancını savundukları gibi, bireyin diğer bireylerden bağımsız olarak, gerçeği arayan bir aktör olduğunu belirtir. Kısacası haysiyetine bağlı yalnız birey olma, bireycilik vurgusu ön plandadır. Önemli teorisyenlerin çoğu, sadece siyasal haklarla ilgili taleplerle sınırlandırmamışlardır. Kadın hareketi esas olarak 19. yüzyılda, özellikle de oy verme talebi üzerine oturmuştur. Doğal haklar doktrinine Aydınlanma kuramcılarının, bağlı kalarak bu konu hakkında aynı görüşte olduklarını belirtmişlerdir (Donovan, 2016: 21-73).

Betty Friedan *Kadınlığın Gizemi* kitabı ile Amerika'da yaşayan orta sınıf kadınların durumundan bahseden, çağdaş liberal kuramcılardandır. Bu eseri ile ikinci dalga feminizmi başlatarak, bazı feminist teorisyenler tarafından eleştiriler almıştır. Bu eleştiriler arasında liberal feminizmin, toplumsal cinsiyet odaklı feminizmin yerine, toplumsal cinsiyet nötr bir hümanizm temel aldığı için eleştirilmişlerdir. İkinci eleştiride yasal değişikliklerle ve eğitimle toplumsal cinsiyet eşitliğinin ortadan kalkacağına inandıklarından dolayı kültürel ve yapısal görünmez engellerin bu savlarının başarısını sekteye vuracağını görmedikleri noktasında eleştiri alırlar. Kadınlara yönelik eşitlik sağlamadığını yetersiz olduğunu düşünürler. Üçüncü grup eleştiriler ise liberal yaklaşımın

feminist amaçlar için, tümüyle uygun olmadığı noktasında toplanmaktadırlar. Aileyi toplumun vazgeçilmezi olarak gören liberal feministler devletin desteklediği çözümlere sıcak bakmadıklarını belirtirler. Ama kadını eve bağlayan işlerden nasıl kurtulacağına dair bir çözüm üretme konusunda yetersiz oldukları görülmektedir (Ecevit,2012:14).

2.2.2. Radikal Feminizmin Toplumsal Cinsiyete Yaklaşımı

Ataerkilliği sosyal kültürel hayatın her alanına, her parçasına sinmiş bir erkek egemenliği olarak görmektedir. Ataerkilliğin yalnızca kapitalizmle ilgili olmadığını savunur. Kadınların baskı altında tutulmalarının kökeninde ise kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmelerinden kaynaklandığına inanırlar. Radikal teorisyenlere göre, kadınlar enerjilerini diğer kadınlarla birleştirerek, kendilerine baskı uygulayan erkeklere karşı mücadele eden bir harekete dönüştürmeleri, gerekmektedir. Ayrıca radikal feminizm kadınların ve erkeklerin temelde farklı üslup ve kültüre sahip olduklarını vurgularken, kadınların gelecekte herhangi bir topluluğun temelini oluşturması gerektiği düşüncesini savunurlar (Donovan, 2016: 270). “Radikal Feministler diğer feminist kuramcıları gibi kendilerini ana akım bir kurama dayandırmazlar. Örneğin; liberal feminizm liberal düşünceye, Marksist feminizm de Marksizm’in öncüllerine göre hareket eder. Radikal feminizm, özelliği ile kuramdan değil, eylemden doğmuş bir yaklaşımdır” (Ecevit, 2012: 15). Radikal feminizm, kadınların baskı altında tutulmasının ve sömürülmesinin nedenini; kadın ve erkeğin arasındaki biyolojik farklılığa göre belirleyerek, kadının anneliğine vurgu yaparlar. “Bu yüzden Radikal feministler, kadının kürtaj hakkını gündeme getirmişlerdir. Kadının baskı altında olma nedenini daha çok erkeğin aile içerisindeki otoritesinden kaynaklandığına inanırlar. Radikal feministler içerisinde kuramsal düşünce oluşturan öncü isimler, Kate Millett ve Shulamith Firestone’dur” (Pehlivan, 2017: 499-501).

Cinsel Politika kitabında Millett radikal feminizmin savunucusu olmuştur. Kitabında, kadınların cinselliklerini ve yaşantılarını kendi iradeleri ile kontrol etmeleri gerektiğini savunduklarından fahişelik ve pornografi gibi olguların tecavüz olgusunu

destekleyen araç olduğuna inandıkları dolayı karşı çıkmışlardır. Firestone, kadını ve erkeği eşitleyici politikaların geliştirilmesinin cinsiyet rollerini hali hazırda kabullenmek anlamına geldiğini söyler. Yazar kitabında liberal feminizm anlayışına karşı çıkmaktadır. Ayrıca kadına verilen doğum yetisinin denetlenmesi ile çocuk bakımı/annelik rolünde kırılma yaşanacağını, cinslerin ise aynılık düzleminde bir araya geleceklerini belirtir.

Firestone, Amerika’da XIX. yüzyıl ortalarında çıkan ilk kadın hakları hareketinin de böyle bir köktenci çizgiden ateşlendiğini söylemektedir (Yapar,2017:262). Radikal feminizm, toplumsal cinsiyet rollerinde kadına dair yapılan cinsiyet ayrımcılığının sonucunda toplumun şekillendirdiğini patriyarkanın bunda çok büyük etkisinin olduğunuda savunur. Radikal feminizm örgütlenerek bilinç yükseltme grupları oluşturarak “kişisel olan siyasaldır” mottosuyla ‘evrensel kızkardeşliği’ ilkesini savunmuşlardır. Radikal feministlere göre, özel yaşam ve kamusal yaşam arasında kadının, erkek egemen bir kültürde bölünerek özel alana sıkıştırılması kişisel olarak kadını alçalttığını söyler.

Radikal feministlere göre, Kadın dayanışması ortak amaç uğruna verilen mücadelenin en önemli davranışını ortaya koyduğuna inanırlar. Kişisel deneyimlerin başka kadınların kişisel deneyimlerinin arasındaki benzerlikleri keşfederek yaşamlarının bu yönlerini kamusal bakımdan önemli bir duruma yükseltmek kadınlar açısından siyasal bir eylem olduğu düşüncesini savunur. Bu yüzden, “Kişisel olan politiktir.” Sloganı kamusal alan ile özel alanı kesin bir biçimde ayırarak, özel alanın eşitsiz iktidar ilişkilerine kaynaklık ettiğini inkar etmişlerdir. Radikal feministler, siyasal kavrayışların dönüştürülmesine önemli derecede katkı sağlamışlardır.

Kızkardeşlik ilkesi, aslında hiyerarşi ilkesine bir meydan okumaydı. Erkek egemen yapının böl yönet politikasına karşı önlem almaktı. Kızkardeşlik kavramı, kişisel deneyimin değerinin ve statüsünün yeniden tanımlanmasıdır (Berktaş, 2013: 22). Radikal feministlerin savunduğu diğer bir düşünce ise Alison Jaggar ve Paula Rothenberg’e göre, iddia şu şekilde açıklanabilir: aşağıda belirtilen düşünceler, bu iddayı kadına yapılan baskının en temel şekli ile ortaya koymaktadır:

Tarihte ilk baskı gören grup kadınlardır. Ve nerdeyse bütün toplumlarda en hızlı yayılan, çözüme uğramakta sıkıntı yaşayan halen var olan baskının kadına yapıldığıdır. Kadınlara yapılan bu baskının yok edilmesi çok zor ve derinde olduğudur. Kast sistemi gibi sınıf oluşturan bu baskı ancak, sınıf toplumunun ortadan kaldırılması veya sosyal değişimlerin yaşanması ile gerçekleşeceğine inanırlar. Kadınlar nitelik ve nicelik olarak, bu baskıdan dolayı mağdur oldukları gibi çok acıda yaşamaktadırlar. Kadınlara yapılan bu baskı cinsiyetçi ön yargılarından dolayı kaynaklanmaktadır (Atan, 2015: 10-11). Radikal feministlerin kadınlar arası tüm farkların kalkacağı kızkardeşliğe dayalı toplumsal dayanışmayı içeren bir yaşam oluşturulması ve aterkillikle mücadeleleri, son yirmi yıldır eleştirinin konusu olmuştur. Özellikle farklı kadınların, farklı kadınlık deneyimlerine sahip olmaları düşüncesinde sorgulanmaya başlanmıştır. Radikal feministler toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanılacağına, kadınlara ait tüm özelliklere odaklanılmasının gerekli olduğunu dile getirmişlerdir (Ecevit, 2012: 15-16).

2.1.3. Marksist Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Marksist teorisyenler daha çok kadının ekonomik anlamda erkeğe bağımlı hale geldiğini vurgularken, onun diğer sosyal alanlarda da erkeğe bağımlı hale gelmesinin en önemli neden olarak görmektedirler. Kadının bağımlı olarak yaşamı onun “ikinci cins” olarak belirleyen temel faktör olduğunu savunmaktadırlar. Kısacası, Marksist feministler kadınların ezilmişliğinin analizini yapmışlardır. Bu üretim biçimlerinin, özellikle de kapitalizmin analizine dahil etmeye çalışmışlardır. Marksist feminizm kendini şu soru ile özetlemektedir. Marksist Kuram, kadın bakışı ile geliştirilebilirse, kapitalist toplumlarda kadınların ezilmişliği açıklanabilir mi?” sorusuna cevap arayan bir yaklaşım olduğu kabul edilmektedir (Donovan, 2016: 130-142).

Kadına yaklaşımına baktığımızda, Radikal feministler gibi onlarda özellikle kadının ev ve aileye bağımlı olarak, yaşadığını özel hayata kapatılarak kamusal alandan bilerek uzaklaştırıldığını belirtmişlerdir. Marksist feministler göre ,kadının kamusal alana çıkışını engelleyen en önemli faktör, kamusal ve özel alan ayrımına göre

dizayn edilen modern kentler olduğu düşüncesini savunmuşlardır. Bu yaklaşımıyal Marksist feministler önemli bir noktaya vurgu yapmışlardır. Özellikle Ekonomik ve sosyal aktiviteler olan eğitim, ticaret, üretim gibi etkinliklerin aileden koparılmış ve aileye uzak yerlerde kurumsallaşmış olmalarını eleştirmişlerdir (Pehlivan,2017:514). Marksist teorisyenlerin en önemli bir iddası da , Marks'ın emek değeri kuramının da kadın emeğinin, özelliklede, ev emeği tartışmasına çözüm bulmaya çalışmasıdır. Marks kapitalizmde emeğe değeri biçilmesini öngörmüşlerdir. Ancak aynı zaman içerisinde ortaya çıkan teorinin kapitalizmin ve toplumsal ilişkilerinin bir eleştirisi olduğu olarak kabul edilmiştir. Kapitalizmde ekonomik anlamda sadece üretim sürecinde sermayeye pazarlanan emek üretken emek olarak, değeri üretebileceğini belirtmektedir. Marks, artık değeri kuramlarında aslında insanların en önemli etkinliği olan zevk, yaratıcılık için yaptıklarını ortaya koyarken, üretimin kapitalist üretim ilişkilerinde ise, ekonomik anlamda değeri üretmediği savını ortaya koyarak savunur (Onaran, 1994: 1-15).

Donovan'a (2016:133) göre; Karl Marks teorisi, temelde erkeklere özgü ve erkeksi koşullarda geliştirilmiştir. Kadınların ezilmesi sorununa baktığımızda, Engels bir çözüm üretir. Engels ürettiği çözümde, ev işlerini toplumsal bir endüstriye dönüştürmüştür. Kadınların toplumsal iş gücüne katılmalarını sağlayarak onların evde hapis olmalarını engellemiştir. Michelle Barret'in marksizm hakkında öne sürdüğü sav ise, marksizm ile feminizm arasındaki ilişkiyi inceleyerek, kadınların mağduriyetini ezilmişliğini ve sınıfsal sömürü arasındaki ilişkinin nasıl inşa edildiğini göstermeye çalışmıştır. Barret, burada kadınların sömürülmesine dikkat çekerek şu eklemeleri yapar: “Kadınlar ile erkekler arasındaki biyolojik farklılıklarla ne kapitalist sistemin gereksinimleri ile ne de kadınları eşler ve anneler olarak erkeklerden daha aşağıya sıralayan egemen ideolojiler ile açıklanamayacağını savunmuştur “ (Ecevit, 2012: 16).

Marksist teorisyenlerden olan Folbre ve Ferguson gibi diğer feminist teorisyenlerde, ataerki zihniyetin oluşturan ve kapitalizm düzeninin birbirini tamamlayan ve zamanla artan oranlarda çelişen iki ayrı sistem olarak açıklamayı tercih ederek, bir “ikili sistem” ya da iki bağımsız sistem teorisi olarak adlandırdılar (Onaran, 1994:

13). Folbre yapılan bu tanımın ardından, ikili sistem teorisinin neye dayandığının açıklamasını yaparak, kadınların ailelerinin, sınıfsal konumunun getirdiği ayrıcalıklardan bahseder. Bu ayrıcalıkların, cinsiyet sınıflarına karşı bir denge yarattığını belirtiyor. Bazı kadınların, ikili ve üçlü ezilmeye maruz kaldığını kabullenerek, Folbre, yeni bir bakış açısı getirir. Ve birleşmiş tek bir toplumsal biçim olarak “patriyarkal kapitalizm” diye yeni bir tanımlama yapar. Ve patriyarkayı sınıf konumuna indirger. Folbre, bu iki üretim tarzının ilişki içinde olduğunu, üretim tarzının birbirini beslediği bir sistem olarak görmektedir. Folbre, bundan dolayı, ikili teoriden vazgeçmediğini ifade eder. Marksist feministler ise “ikili sistemler” yaklaşımını, Folbre’nin yaklaşımından farklı olarak tanımlamaya çalışır. Onlara göre ise: İkili sistemler yaklaşımı, toplumsal cinsiyet çözümlemesini hem kapitalist hem de ataerkil güç ve iktidar ilişkilerine bağlı olarak yaptığı için bu isimle anıldığı iddiasını savunurlar. Bu yaklaşımı benimseyen feminist düşünürler, kapitalizmin ve ataerkilliğin farklı toplumsal ilişki biçimleri olduğunu ve bir araya geldiklerinde kadınlar üzerinde çok olumsuz etkiler yarattıklarını belirtirmişlerdir.

Dayanak olarak da kadınları baskı altına aldıklarını iddia etmişlerdir. Teorisyenler, kadınlara yapılan baskının anlaşılabilmesi için, ataerkillik ve kapitalizmin anlaşılmasının gerekli olduğunu ve diyalektik olarak birbirleriyle ilişkilendirilmeleri gerektiğini vurgularlar. Ancak ikili sistemler yaklaşımını karmaşık hale getiren noktanın onu benimseyen düşünürlerin kapitalizmi aynı şekilde tanımlamalarıdır. Ancak ataerkil tanımlama ve çözümlemelerin de ayrılmasının daha doğru bir tanımlama olacağını da belirtmişlerdir (Ecevit, 2012: 16).

Bu bağımsız, kimi zaman çelişen kimi zaman birbirini güçlendiren ikili sistemler teorisine karşı eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilere baktığımızda tek bir sistem içinde sınıf ve cinsiyet ilişkilerinin bütünlüklü ilişkilerini bunların ortak kökenlerini açıklayamadığı söylenmektedir. İkili sistem kuramcılarına dair bir başka eleştirde, bağımsızlığa ne kadar vurgu yapılırsa yapılsın, bunların iç içe geçtiklerini söylemekten kaçınmamış olmaları eleştirilmiştir. Aslında cinsiyet ve ırk ilişkilerinin dinamiğini sınıf ilişkilerinin dışına koyup, bağımsızlaştırarak anlatılmak istenilmektedir (Onaran, 1994: 13-14).

Marksizm'e göre, insanı insan yapan şeyin, kendi geçim araçlarını üretmesi ile olur. İnsanın doğayı bilinçli olarak dönüştürme ve kullanma süreci içinde olduğunu ifade eder. Üretici faaliyetlere girilerek, kendini yarattığını savunur ama genel bir ifade ile kadın ve erkek olarak, insanların, üretim yoluyla toplumu yarattığını işaret ederler. Yaratılan bu toplum tarafından da kadın ve erkeğin biçimlendirildiklerini belirtilir. Tarihi ilerleten maddi güçlerin toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretimi olduğu ile ilgili düşünen teorisyenler, dolayısıyla da birey ve toplum ilişkisinde marksizm'de tek yanlı ve basit değil karmaşık ve diyalektik görüşü ortaya koyarlar. Kadın emeği konusuna Sosyalist feministler de bu bakıştan yola çıkarak özellikle yeni açılımlar getirmişlerdir. Marksist feminist yaklaşımda diğer teorisyenler tarafından eleştirilir. Marksist kuramın kategorilerine indirgemesi ve kapitalizme içsel ataerkil ilişkileri hesaba katmaması nedeniyle eleştirilmektedir. Diğer bir eleştiride, marksist feministlerin, özellikle ekonomik, indirgemeciliğe dayalı soyut bir analizin olduğunu vurgulayarak, erkek egemeliğin hüküm sürdüğü durumları, siyah ve üçüncü dünya kadınlarının konumlarını ve radikal feministlerin önemsedikleri cinsellik ilişkilerini ihmal etmiş oldukları için de ayrıca eleştiri almışlardır (Akt: Littlewood, 2004: Ecevit, 2012: 16). "İkili sistem kuramcıları bu iki sistemin kadınlar üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Ancak kapitalizm ve ataerkillik ilişkisinin biçimlenmesinde rol oynayan ırk ve etnisite gibi güçlerin, marjinalleştirmelerini de eleştirmişlerdir" (Ecevit, 2012: 18).

2.1.4. Sosyalist Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Sosyalist feminizm, marksizm'in temel kavramlarını alarak kadınların durumunun analizine uygulamaya ve bu kavramlara yeni bir içerik kazandırmaya çalışmıştır. Ayrıca kadınların ezilmesinde sınıfın yanı sıra toplumsal cinsiyete ve cinselliğe de yer verilmiştir. Sosyalist feminist kuramcılar, marksist feminist kuram ile cinsiyeti merkeze alan radikal feminist kuramı birleştiren bir kuram olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalist Feminizm, çağdaş toplumlarda varolan kapitalizm ve ataerkilliğin karşılıklı olarak, birbirlerini desteklediğini vurgulayarak, kadınların ezilmesini sürdüren bir etkileşim içinde olduklarını söylerler.

Ancak kadını savunan bir kuram olduğunu öne sürerek, bunu daha kapsamlı bir şekilde yaptığını iddia eder. Sosyalist feministlere göre, marksizm, tek başına bir ekonomik üretim tarzı kuramı olarak, kadınların sadece ekonomik sömürsünü açıklayan bir kuram iken radikal feminizm ise , ataerkillik kavramının, kadınlar üzerinde kapsamlı bir açıklama sağlayabilen bir kuram olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. “Dolayısıyla bu iki kuramın birleştirilmesiyle “kapitalist ataerkillik” kavramına ulaşmak ataerkil pratiklerin, toplumsal ilişkilerin ve ideolojilerin, zihniyet yapılarının aile içindeki ve dışındaki ekonomik sömürüyü nasıl yoğunlaştırdığını açıklamak açısından mümkün görünmektedir” (Berktaş, 2011: 4-18). Sosyalist Feminizm, kapitalist ataerkillik kavramını, ev-içi emeği ve kadınların sömürülmelerine ilişkin sorunlarının çözülmesine dair makul bir zemin hazırlayarak, bir taraftan sınıfsal farklılığa vurgu yapmaya çalışırken, diğer taraftan ise kadınların ezilmişliğini ve kadının hem kamusal hem de özel alanda statüsünü yorumlayarak çoklu çözüm önerileri getirmiştir. Salt biyolojik yaklaşımı ya da Marksist teorinin kadınların durumunu göz ardı eden yaklaşımını revize eder. Diğer teorisyenler gibi Sosyalist feminizmde, kadınların kurtuluş mücadelesi için önemli bir role sahip olmuştur (Erdoğan, 2014: 8-10).

“Kapitalizm altında burjuva kadınlarının proleter kadınların ezildiği gibi ezilmediklerini söylerler. Kadınların ezilmesi, bireylerin bilinçli eylemleri yüzünden oluşmaz bu ezilme kapitalizm ile bağlantılı, politik, toplumsal, ekonomik yapıların ürünü olarak ortaya çıkar” (Çakır, 2008: 186). Sosyalist feministlerin ilgilendikleri bir diğer konu, kadınların hangi sınıfa bağlı olduklarıdır. Bir çok teorisyen burjuvazi ve proleterya arasındaki geleneksel marksist ayrımların, kadınlara uygulandığında geçersiz olduğunu belirtirken, kadınların ikili bir sınıf statüsü olduğuna inanmaktadırlar.

Kadınların maddi açıdan bağımlı oldukları erkeklerin, sınıf statüsüne göre değerlendirildiği gibi, aynı zamanda kamusal alanda çalışıyorlarsa, kendi ücret statülerine göre değerlendirildiklerini belirtmektedirler (Donovan, 2016: 135). Sosyalist feministler, toplumsal cinsiyetin ve sınıfın kadının ezilmesinde aşağı - yukarı eşit rol oynadığını iddia ederler. Marksizm açısından kadına bakanlar ise ,

sınıfın kadının statüsünü ve fonksiyonlarını açıklamasında daha etkili bir rol üstlendiğini savunmuşlardır. Sosyalist feministlerde tıpkı Marksist feministler gibi, yabancılaşma teorisinin ruhuna bağlı kalmışlardır. Kadınların nasıl yabancılaştığını ortaya koymaya çalışarak, kapitalist toplumda insan ilişkilerinin yabancılaşmış niteliğinin kadınlar açısından bakıldığında, erkeklere göre daha az belirgin olduğunu savunmuşlardır. Sosyalist feministlerin iddiasına göre, yabancılaşma kadınların yaşamında daha baskıcı bir etki oluşturur. Erkekler yabancılaşmadan kurtuluşu, kadınlarla olan ilişkilerinde arayarak üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar. Kadınlar için böyle bir rahatlamanın olmadığını bu özel yakın ilişkilerin özellikle, onların ezilmesinin temel yapılarını oluşturduğunu iddia etmektedirler (Çakır, 2008: 194). Silyvia Walby (1990: 25-223), kapitalist bir toplumda, ataerkil ilişkilerin temel alanlarını, ev içi işlerin, ücretli emek, devlet, din, kültür, erkek şiddeti ve cinsellik olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamaların arasında en çok ev- içi işler hakkında yorum yapar: "Ev içi işlerin yapılmasındaki sosyal ilişkiler ataerkil üretim biçimini oluşturur. Toplumsal cinsiyet ilişkilerin belirlenmesinde çok önemlidir. Bunun yanı sıra ataerkillik kapitalist üretim biçimi ile eklemlendiğinde ücretli emek alanındaki ataerkil ilişkiler sistemin devamlılığı açısından çok çok önemlidir" (Ecevit, 2012: 18).

Sosyalist feministlerin en önemli katkısı, marksist feministlerin kavramlarından yola çıkarak bu kavramlara yeni içerik kazandırmaya çalışmış olmalarıdır. Daha çok kadının ezilmesinde sınıfın yanı sıra cinselliğe ve toplumsal cinsiyete yer verdiğini, çağdaş toplumlarda ise kapitalizm ile ataerkilliğin birbirlerini karşılıklı olarak destekleyerek, kadınların ezilmesini sürdürmeye çalışmış, olduğunu iddia eden bir kuram önerdiğini belirtir (Berktaş, 2013:6-7).

2.1.5. Eko-Feminist Kuramının Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

"1970'li yıllardan sonra günümüz problemlerine, entelektüel ve toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkan ekofeministler, toplumsal cinsiyet sorunu ve ekolojik tahribat arasında bir bağlantı kurma arayışına girmişlerdir. Kadının ezilmesi, sömürülmesi, ataerkil sistem,kapitalizm ile kadının,doğa arasındaki ilişki dikkate alınmıştır"

(Demir, 2012: 11-13). Doğa ile kadınlar arasında olumlu birliktelik fikrinin savunucusu, Marry Dally ve Susan Griffin gibi teorisyenlerin, önemli olarak, tespit ettikleri bulgular arasında geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen merhamet ve şiddet gibi, özelliklerin ataerkil zihniyet tarafından değersizleştirildiğini düşündüklerini ortaya koymuşlardır (Saulnier, 1996: 106).

Berktaş'ın (2011: 35), Eko-feministler hakkında, *Ağaçkakan Dergisinde* Yayınlanan bir yazısında; ekofeminizmi savunanların, şimdiye kadar, tüm özgürleşme felsefelerinde belki de sosyal anarşizmin bazı formları dışında hep insan merkezli bir yaklaşımı temel adıklarını ifade etmiştir. İnsan haricinde olan doğanın, daha çok insanlığın tahakkümü altına alınmasının gerçek insan özgürlüğünün ön koşulu olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Eko-feministlerin temel düşüncelerine baktığımızda, doğanın birbirleri ile olan ilişkilerinde tahakküm edilme biçimlerinin pşisenin ve cinselliğin baskı altına alınmasını savunurlar. Psikolog Carol Gilligan'ın (2017: 11-41) vurguladığı gibi çevrecilere göre: kadınların doğasının sosyal olarak inşa edildiğini ifade ederler. Toplumsallaşmanın bir sonucu olarak kız çocuklarının ve kadınların insan ilişkilerini önemseyen eğilimlerin gelişken olduğu erkeklerin ise rasyonel ve mantıksal kurallara eğilimlerinin olduğu belirtilmiştir. “Çevrecilere göre, erkek sesleri üzerine inşa edilmiş bir kültür tarafından yaratılan dengesizliklerin, düzeltilmesi için kadınların sesleri ve yaklaşımları gereklidir” (Ecevit , 2012:18). Eko-feministlerin aslında dini ve kültürü merkeze alarak doğayı etkisiz bir ortam olarak görmüşlerdir. Ataerkil zihniyetin çalıştırdığı bu sistemde hiyerarşik olarak, ikicilik mekanizması ile erkeği ve kültürü merkeze yerleştirmiş, kadını ve doğayı ikincil olarak edilgen, şursuz “çevre” iddiasını ortaya koymuşlardır (Demir, 2012: 13).

Eko-feministlerin temelinde, çevre sorunlarını kadın sorunları ve kadınların kurban edilmesi olarak gördüklerini iddia ederler. Bu benzetmeyede açıklama getirerek, kadınların zehirli atıklar ve kirlilik nedeniyle hastalanarak aç kaldığını, kıtlık ve kurak ortamda yaşayarak, öldüklerini iddia ederler. Doğurganlıklarının da tehdit altında olduğunu vurgulayarak, çevre sorunlarının kadın sorunları haline gelmesinin en önemli nedeni olarak tanımlamışlardır. Kadınların mağduriyetinin, ataerkillikten

kaynaklandığına dair vurgu yaparlar. Ataerkilliğin tanımını, kadın ve doğa konusunda yakınlık oluşturarak, kendi tahakkümü altına alması olarak yorumlamaktadırlar (Çetin, 2005: 63).

Eko-feminizm yazarlarından Vandana Shiva; *Kadın Ekolojisi ve Sağlık* gibi kitaplarında, eko-feminizm akımını , Kartezyen indirgemecilik ve Baconcu eril bilgiyi, doğaya tecavüze, karşı koyan temel bir güç olarak nitelendirmektedir. Kadının eril hegemonyanın sınırlarından kurtulduğu zaman kendi özgür ormanında yol alacağını ve vahşi doğasına kavuşacağını söyler (<http://www.cevre.metu.edu.tr>). Ekofeminist teorisyenlerin ilkelerinin olduğunu belirten Karen Warren bu ilkeleri şu şekilde özetlemeye çalışır.

1. Kadının tahakküm altına alınmasıyla doğanın tahakkümü arasında dikkate değer bir ilişkinin var olduğunu belirtilirler.
2. Bu ilişkilerin önemi açısından , doğanın ve kadının tahakküm altına alınmasını anlamının gerekliliğini ifade edilir.
3. Bu düşüncenin, eko-lojik sorunlara dair getirilen çözümlerinde feminist bakış açısına sahip olmalıdır. Yukarıda belirtilen ilkelere eko-feministlerin genel itibarı ile hepsi aynı düşünce etrafında mutabıktır. Ekofeministlere dair yöneltilen eleştirilere baktığımızda; Ekofeministlere temel olarak güç ilişkilerini çarpıtarak, toplumsal cinsiyet konusunu önemli öğelerinden birini çözümleme dışı bırakarak çevreye öncelik tanınması, mevcut kurumların etkisini dikkate almayarak, doğaya doğuştan gelen bir koruma duygusuyla yaklaşması, toplumsal cinsiyet yapısını, ekonomik önemini, bağımlılık yollarını ve değişime direncini göz ardı etmeye neden olmasından dolayı eleştirilere maruz kalmıştır (Zein-El Abdin: 1996: 29).

2.1.6. Psikanalitik Feminist Kuramın Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Feminist teorinin çıkış noktası olarak kabul edilen, Freud'un insan gelişimi ve psikanaliz ile ilgili düşüncelerinin yer aldığı bir kuramdır. Freud tarafından ortaya atılan bireyin cinsel kimlik oluşum dönemlerinin tespitini ,(oidipus kompleksi, bilinç ve bilinçaltı, ego ve süper ego vb.gibi...) yapmıştır. Freud'un kadına bakış açısı

feminist teorisyenler tarafından ciddi olarak eleştirilmiştir. Temel kavramların psikanalitik feminist teorinin gelişimine çok büyük katkılar sağladığı bu kuramla bilinmektedir (Erny, 2014; Erdoğan, 2008; Lowe vd, 2002).

Freud, toplumsal cinsiyet kimliğinin inşası hakkında yaptığı çalışmalar ve geliştirdiği kuramlarla ünlüdür. Sosyologlar, Freud'un geliştirdiği psikanalitik kurama her zaman ilgi duymuşlardır. Tacott Parsons çalışmalarında, kişilik sistemini kurarken Freud'dan yararlanmıştır. Wilhelm Reich ve Eric Fromm da Freud'un kuramını kullanmışlardır. Bu yazarlardan hiçbiri kadınların erkekler tarafından baskı altına alındıklarından söz etmediklerinden dolayı eleştirilmişlerdir (Johnson,1989: 11-118, Akt: Donovan, 2016: 23).

Söz konusu kavramların, toplumsal cinsiyetin oluşum süreci ile ataerkil ailenin bu süreçteki rolünü , cinsiyet rolleri ve sosyalleşmesinin cinsiyete dayalı işbölümü gibi feminist teorinin temel tartışma alanlarına dair ilişkin teorik alt yapının oluşumunda önemli rol oynamıştır. Buna göre Erdoğan'ın (2008:74), belirttiği üzere “Freud, benlik duygusundan yoksun bir şekilde dünyaya gelen bireylerin çocuklukta yaşadıkları tecrübeleri sonucu anne ve babaları ile olan etkileşimlerinin cinsel kimliğin oluşumunu önemli düzeyde etkilediğini savunmaktadır” (2008: 74). Freudcu feministlerin feminist kurama önemli katkısında Freuda göre, annenin ve babanın özelliklerine sahip olamamasını ve bu noksanlıktan dolayı duyduğu kıskançlığı “penis kıskançlığı” olarak tanımlamasıdır.

Tersine Freudcu feministler bu iddiayı bir tarafa koyarak, kadının cinsel kimliğinin oluşmasında babanın değil de annenin etkisinin olduğu üzerine odaklanmışlardır. Freudcu feministler, kadınların (annelerin) ezilmişliklerine rağmen kızlarının öznelliklerinin oluşumunda psikolojik ve kültürel olarak yaptıkları etkiyi olumlu olarak görmüştür. Freudcu feministler, kendilerinde olmayan bir şey için duydukları kıskançlık tarafından bilinçsizce şekillendirilmiş bireyler olarak görmek yerine, alternatif bir psikolojik düzene olumlu katkılar yapacak kişiler olarak görmüşlerdir. Buna bağlı olarak da kadınları değişimini amaçlayan siyasete çok değerli katkılarda bulunabilecek kişiler olarak düşünmüşlerdir (Ecevit, 2012: 20).

Psikanalitik feminist kuramı geliştiren kuramcılara baktığımızda önde gelen isimleri sayabiliriz: Nancy Chodorow, Carol Gilligan ve Sara Ruddick'tir. Ayrıca Jacques Lacan'ın yaklaşımlarını benimseyerek, psikanalitik feminizmi geliştirmeye çalışanlarda bulunmaktadır. Kuramcılar psikanaliz içinde, farklılık kavramının kadınlığın ve anneliğın yeniden değerdendirmesini yapmış olan Fransız feministlerden, Luce Irigaray, Helene Cixous ve Julia Kristeva'yı örnek verebiliriz (A.g.e, 2012: 20). Nancy Chodorow'un, *Anneliğın Yeniden Üretimi (The Reproduction of Mothering, 1978: 257)* kitabı Freudcu kuramın en önemli ve en etkileyici feminist yorumudur. Chodorow, ailenin psiko dinamiğı içinde biçimlendiğı tezini ortaya koyarak, cinsiyete dayalı kişiliğın buna neden olduğunu savunur, bu, çocuğın özellikle anneye kurduğı nesne ilişkileri ile ortaya çıktığını, cinsiyete dayalı olan bu kişilik özelliklerinin etkilerinden bahseder. Özellikle ,kadınlarda bağımlılık ve duygusallık, erkeklerde ise bağımsız kişilik özelliğı tanımladığını belirtilir. Aslında erkeğın kapitalist üretim dünyasında yer almasına yol açan en önemli neden erkeğın bağımsız özelliğinden kaynaklandığını iddia ederek, erkeğın bu özelliğının, onu ekonomi ve toplum içindeki rollere hazırlanmasına yardımcı olacağını ,kadının ise kişisel özelliklerinin, yeniden üretim dünyasında ona bir yer açacağını belirtir. Onun özellikle anneliğın yeniden üretimine yönelmesine neden olduğunu vurgular (Donovan, 2066: 208). Freud'un kuramında toplumsal cinsiyet kazanımına ilişkin üç dönem görülür. İlki; çocukların farklılıkların farkında olmadıkları dönem, ikinci; dönem farklılıkları anlamaya başladıkları dönemdir. Freud'un bu dönemlerden son olarak adlandırdığı ödipal dönemdir. Bu dönem ile ilgili olarak:

Çocukluk döneminde yaşanan kız çocuğının anne ile olan çekişmesinin yanı sıra karşı cinsiyet olarak gördüğü babasıyla olan ilişkinin şekillenmesinden bahseder. Erkek çocuk ise babasıyla yarışa girer. Daha sonra tıpkı kız çocuğı gibi o da annesine olan cinsel yönelimden vazgeçer. Ve babasıyla özdeşirler. Ödipal çatışmanın çözülmesiyle ahlaki yargılamanın kaynağı olan süperego, üst benlik, vicdan gelişir. Freud'a göre kız çocuklarının anneleriyle tamamen özdeşleşme zorunlulukları olmadığı için süper egoları da erkekler kadar gelişmemiştir. Bu nedenle

Freud bu durumu şöyle açıklar: Kadınlar hem cinsel hem de ahlaki olarak erkekler kadar üstün değildir(Dökmen,2018:42).

“Freud’un toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımını oluşturan bu dönemlerin ileri yetişkinlik döneminde kadınları nasıl etkilediğini, teori bağlamında yapılan erken dönem çalışmalarında kadınların örgüt içinde erkeklere nazaran daha düşük ücretli işlerde çalışmalarının sahip oldukları diğil karakteristik özelliklere dayandırıldığını belirtmektedirler” (Calás ve Smircich, 1996; 206). Erken dönem çalışmalarda toplumsal baskı sonucu kadınların, cinsiyet rolü sosyalleşmesi sonucu elde ettikleri diğil özellikler ve başarı arasında temel bir uyumsuzluk bulunmasını vurgulamaktadır. Bundan dolayı pek çok kadının başarı korkusu yaşamalarına neden olmaktadır. Kadınların kariyer sorunlarının neden olanın ise Oidipal dönemin başlangıcında pasif olarak sosyalleşmeleri nedeniyle erkeklerde bulunan sonuç odaklılığın yerine kariyere karşı karışık hisler beslemeleri olarak görülürken, bu bağlamda başarılı kadın yöneticiler olgusunun nedeniniyse kadınların babalarıyla tipik olmayan farklı ilişkilere sahip olduklarını ileri sürer (Irefin vd., 2012; Calás ve Smircich, 2006’dan Akt: Çetinel ve Yılmaz, 2016: 125). Amerika’daki feminist düşünürler, 1960’lardan başlayarak Freud’un düşüncelerini güçlü bir biçimde eleştirdiler. Karen Horney ve Clara Thompson gibi Freudcuların bile bazı konularda ciddi itirazları oldu. Bu eleştirilere katılan diğler feministler arasında Viola Klein, Simone de Beauvoir, Betty Friedan, Eva Figes Shulamith Fresotone, Kate Millet ve TiGrace Atkinson’u sayabiliriz “ (Donovan, 2016: 185).

Bu yazarlar 1940 - 1950’li yıllarda yaygın bir ideoloji olarak görülen erkek egemenliği ile ilgili toplumun düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir yeri olan Amerika merkezli Freud anlayışını eleştirilerde bulundular. Feministlerin Freud’a ve izleyicilerine yönelttikleri temel eleştirilerden birisi olarak kabul edilen eleştiri psikoseksüel gelişimin hangi oranda biyolojik olarak belirlendiğine ilişkindi. Freud’un “anatomi kaderdir.” Biçimindeki düşüncesi açıkça biyolojik determinizm içerdiği vurgulanarak belirtilmiştir (Donovan, 2016: 193).

2.1.7. Kültürel Feminist Kuramının Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Kültürel feminist kuramı, (*Margeret Fuller'in Woman in the Nineteenth Century*) 19.Yüzyılda Kadın, 1845, adlı eseri ile kültürel feminist geleneğinin başlamasına neden olur. Amerikan ve Avrupa'daki romantik akımın bir ürünü olarak aydınlanma döneminin akılcı teorisyenleri, tamamen materyalist bakıştan farklı biçimde duygusal sezgisel yönü üzerine vurgu yaptığını belirtir. Toplumsal cinsiyet kavramında bu teori önemli bir yer tutmaktadır. Toplumun kültürel kodlarına göre, cinsiyet üzerindeki tahakkümü ifade edilerek kadınlara ilişkin kültürel tanımlamalar biyolojik farklılıklardan öte toplumsal çevrenin ürünü olduğu ifade edilir. Bundan dolayıdır ki kadınlara ilişkin geleneksel değerler sistemi özel alandan başlayarak kamusal alana doğru yayılır. Eğer durum böyleyse o zaman kadına /kız çocuklarına dolayısıyla erkeğe atfedilen özelliklerin değişebilir özellikler olarak görülmelidir. Kültürel feministlere göre kültürün maskülen kimliğine ek olarak feminen kimliğini ortaya koymayı ve kültürün cinsiyetsizleştirilmesini hedefler. Bu teoriyi savunanların, kadınları toplumdaki ikincil ve baskı gören konumunu toplumun kültür yapısına göre temellendiğini düşündüklerinden dolayı, kültürün kadını neden böyle konumlandığını bu tanımlamaların nasıl dönüştürülebileceğini açıklamaya çalışırlar (Aktaş, 2013: 65).

Kültürel feministlere göre, kadınların aydınlanma dönemine kadar akli çalışmalara dahil edilmediklerini ve ev işlerini idame ettirecek şekilde, dine göre temellenen toplumsal iş bölümü çerçevesinde eğitilmelerinin “ötekilik “ konumunu pekiştirdiği iddiasını öne sürmektedir. Kültürel feministler, kadınların eğitim almaları gerektiğine inandıklarını söyleyerek eğer toplumsal yapıda etkin rol alabilirlerse o toplumu değiştirebileceklerini ortaya koymaktadırlar (Pehlivan, 2017: 295).

19. yüzyıl sonlarına doğru Kültürel feminizmin ortaya çıkışı meydana gelsede, ikinci yükselişi “1970’lerdeki Amerikan hareketinde temellenir ve radikal feminizmin kollarından biri olan çağdaş kültürel feminizm olarak karşımıza çıkar. İkinci dalga feministler, kadın kültürünü araştırmanın, geçmiş deneyimleri ortaya çıkaracağını ve bunun toplumsal cinsiyet kimliğinin kavranması ve neden-sonuç ilişkilerini kurabilmek açısından önemli olduğunu vurgularlar” (Zafer-Sümer, 2009: 93).

Kültürel feministlerin kadın ağlarına katılımları, onların anaerkil karakterli bakışını açıklamaya yardım etmiştir. Bunlar kadınların farklı olduklarını ve ayrı bir kültürün ve etiğin mirasçıları olduğuna inanmışlardır. Bu miras Fuller, Gilman ve arkadaşları tarafından anaerkil, işbirlikçi, özgecil ve hayat verici olarak tanımlanır. Bu bakış, yüzyıl dönümündeki reformcu ve barışçı feministler için temel motivasyonu sağlamıştır (Donovan, 2016:114). Kültürel feminist kuramcılarının ele aldığı en önemli kavram cinsel özgürlük kavramı olduğu belirtilir. Ataerkil dünyada kültürel geleneğe göre, cinsel bir meta olarak görülen kadının kendi vücudu üzerindeki hakkını tamamen kendi tasarrufta bulunabilmeli, doğum kontrolü, kürtaj gibi uygulamaların tamamen kadınların kendi isteğine göre olması gerektiğini savunurlar (Yüksel, 2003:88).

Emma Goldman'a göre, kadın kendisini cinsel bir nesne olarak görmesine izin vermeyeceğini belirtir. Kadının cinsel özgürlüğünü onaylayan alışılmış olan o zaman ki fahişelik –ev denklemini kuran Goldman, her ikisini de ekonomik istismarın bir biçimi olarak görmüştür. Gilman ve Fuller, gibi Goldman da ideal toplumu, birbirine yardım eden ve karşılıklı uyum içinde yaşayan insanlardan oluşmuş organik topluluk olarak tasavvur etmiştir (Donovan, 2016: 111). Kültürel Feminizm'in en önemli çıkışına baktığımızda, Hristiyanlığın ataerkilliğine sert eleştiriler getiren kültürel feminizmin kuramcılarından Matilda Joslyn Gage'in *Kadın, Kilise ve Devlet* eseri ile Stanton'ın *Kadının İncili ve Anaerkillik* eserleri önemli bir kaynak olarak literatüre girmiştir. Kültürel Feministlerin siyasal alandaki kararlarla ilgili mücadelelere de girdiği olmuştur (A.g.e, 2016: 82-83).

“Kültürel feministlere göre, kadınların erkeklerden farklı özelliklere sahip olmaları, kadınlara feminist siyaset yapabilme açısından olumlu bir kaynak oluşturmaktadır” (Ecevit, 2012:20). Kadınların eğitim seviyelerini yükseltmeleri, kamusal alana dâhil olmaları ve böylece mücadele güçlerini arttırmaları gerektiğini ifade eder (Yüksel, 2003: 97). Toplumun değişiminde kadınların çok önemli bir rol üstlendiklerini ifade eden Fuller, kadınların erkeklere rağmen toplumda var olarak kendilerini geliştirdiklerini savunur: Fuller, kadınlığın gelişmesinin toplumu da radikal olarak değiştireceğini iddia etmektedir. Kadınların sezgileri daha hızlı ve doğru olduğuna

inanır. Genellikle normal kadınların tüm bunları şaşırmadan güçlü bir muhakeme ile kavrayıp tasvir ettiklerini belirtirken, çok akıllı erkeklerin ortamdaki değişiklikler karşısında tamamen aptallaştıklarını ve çevrelerindeki hayat tarzlarını birbirine bağlayan görünmez bağları fark edemediklerini vurgulamaktadır (Kayhan, 1999: 38-39).

2.1.8. Postmodern Feminizmin Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Toplumsal cinsiyet açısından postmodern feminizmin yaklaşımını incelediğimizde, Postmodern düşünce akımının bilim dünyasında pek çok çalışma alanını etkilediği görülmektedir. Feminist düşünceyi de önemli düzeyde etkileyen bir akımdır. Buna göre post-modern feminist yeni bir siyasal ve toplumsal eleştiri geliştirme arayışıyla ortaya çıkarak daha önceki feminist teorileri ağır bir şekilde eleştirdiği dikkat çektiği görülmektedir. Post-modern feminist teorisyenlere göre ,modern feminist teoriler bir takım olguları, sorgulamadan kabul etmişlerdir. Kadınların toplumsal, ekonomik ve politik bağlamdaki koşullarını, ataeril aile ve toplum yapısının bu koşullar üzerindeki etkisini ve toplumsal cinsiyet olgusunun kurgulanma süreci gibi pek çok konuyu olduğu gibi kabul ederek sorgulamadıklarını iddia eder (Çetinel ve Yılmaz, 2016: 134-135).

Postmodern Feministlere göre, kadın bulunduğu, farklı sosyokültürel yapılar içerisinde, o yapıların özelliklerine göre, değerlendirilmesi gerektiğinin önmine dikkat çekerek bunu kuramların düşüncesi olarak, savunurlar. Bu yüzden postmodern feminist teorisyenlere göre tek bir doğru bulunmamaktadır. Kısaca postmodern feminizm, kadınlar arasındaki farklılıklara dikkat çekmeye çalışan yeni bir feminist yaklaşımdır (Cevizci, 2009: 450). Postmodern yaklaşıma göre, tarih içerisinde oluşturulmuş ve tamamıyla tarih dışı olan kavramlara bağımlı kalmadan farklı toplum yapıları ve dönemlerin kültürel olarak kendine göre özgürlüklerinin olduğunu iddia ederek, farklı toplumlar ve dönemlerdeki grupların da kendine özgü yapıları bulunduğu göz önünde bulundurulmalıdır, der. Bu yaklaşım teorisinin yenilenme ve yeniden yapılanmasını sağlayacağını ortaya koyar (Demir, 2014:125).

Berkday (2006: 70)'a göre: Postmodernist düşünce, toplumsal yapıları gözden kaçırarak, yalnızca iktidarın bireyler tarafından nasıl deneyimlenip, uygulandığına odaklanma eğilimindedir. Feminizmin aydınlanma düşüncesine ve onun ürettiği teorilere karşıyken; feminizm ise bunun tam tersi bir yapıda modernizm ile bağlantılı biçimde varolduğunu belirtir. Feminizmin, modernizmle yoğrulması nedeniyle postmodernizmle ilişkilendirilememektedir.

Bazı feministler postmodern yapıda bir feminizm oluşturulması için çalışmışlardır. İki yaklaşımın da aydınlanma düşüncesine ve onun oluşturduğu hiyerarşik yapıya karşı çıktığı görülmektedir. Feminizm aydınlanma felsefesine ve bu felsefenin erkek cinsiyeti temeline dayanmasına karşı çıkmaktadır. Postmodernizm ise bütünüyle aydınlanmayı reddetmektedir. Feminizm kadın cinsiyetine verilen değeri yükseltirken, postmodernizm erkek ve kadın cinsiyeti ayrımını reddetmektedir (Yüksel, 2003: 111). Postmodern feministlerin, dünyayı anlamdirmek adına, post modern düşünceleri kendilerine modernizmden daha yakın bulduklarını ifade ederler. Modernist kuramın onları, kendi düşüncelerinin değerini azalttığını düşünerek, bu düşüncenin yarattığı tatsızlıktan dolayı postmodernizme, yaklaşan feministler olarak tanımlamanın yanlış olmayacağını ileri sürer.

Weedon'a (1997: 171) göre; "postmodern feministler, bilimin otorite ve konumunun, gerçeğin, tarihin, iktidarın ve özneliliğin postmodern eleştirisini harekete geçirdiler; postmodern kurama dönüştürücü bir toplumsal cinsiyet boyutu kattılar. Ve cinsel farklılıkları anlamak için yeni yollar geliştirdiler. Postmodern feministler, postmodern düşünceleri kullanarak, cinsiyet kimliği ile ilgilidir" (1997:171). Tıpkı diğer teorisyenler gibi postmodern feminizmde tanımlanma ve sınıflamaların, değişmeyen olduğunu bununda kaçınılmaz olarak görülen, biyolojinin bir sonucu olmayıp toplumsal olarak üretildiğini savunurlar (Ecevit, 2012: 22).

Susan J. Hekman tarafından yazılan *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi* kitabında; postmodernizm-modernizm karşıtlığına ve feminizme; kültürel düşün dünyasının en güncel ve önemli tartışma konularından birine, farklı ve oldukça kapsamlı bir bakış açısı sunuyor. Hekman, dil ve söylem vurgusunun postmodernizm ile feminizm arasında önemli bir bağlantı olduğunu belirtir. Erkekler dil üzerindeki kontrolleri

sayesinde sadece kadınların değil, içinde yaşadığımız somut dünyanın görünen bütün yönleri üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Dil Yunan uygarlığından itibaren eril söylem üzerinde kurgulanmış, ortaçağda eğitim kadınlara yasak olan Latince ile yapılmıştır. Postmodernlere göre bilgiyi üreten söylemler gerçekliği de üretirler. Feministler bu tanımlı gerçeklik algısının eril olduğunu söyleyerek genişletirler.

Susan J. Hekman, kitabın giriş bölümünde feminizmin, modernizm/postmodernizm tartışmasında nerede konumlanması gerektiği sorusuyla ilgili üç temel yaklaşım sunuyor. Bu yaklaşımlardan ilkinde göre, feminizm modernitenin “olumlu” özelliklerini alıkoyarken problemlili yönlerini sorgular ki bu da neo-modernizm ya da Habermas modernizmine yakın olan anlayış olarak değerlendirilebilir. İkinci yaklaşımının temelinde, bazı feministlerin modernizm/postmodernizm konularından uzak durma eğilimleri olduğunu ancak bu tavrın günümüz ikliminin temel tartışmasının dışında kalmak anlamına geleceği için feminizme katkı sağlamayacağını savunuyor. Hekman, üçüncü yaklaşımı ise postmodern feminist bakış olarak belirtiyor. Bu çalışmadaki niyetinin “tartışmanın çözümüne postmodern bir feminist yaklaşım lehine bir argüman geliştirerek katkıda bulunmak” olduğunu ortaya koyuyor (Hekman, 2016: 257).

Feministler, postmodernizmin “Özne’nin ölümü” ile ilgili yaklaşımını ve bu alandaki anlatıların yetersizliğini eleştirirler. Onlara göre, özne ve öznenin söz hakkının olmaması, toplumbiliminde kadın perspektifine, özel olarak dikkat göstermenin anlamı olmadığını vurgular. Kendilerini güçlenen özneler olarak ortaya koymaya çalışan kadınlar, postmodernizmin bu yaklaşımıyla aslında kendilerine ait anlam ve içerikten yoksun bırakılmış olarak görürler (Rosenau, 2004: 86-87). Postmodern feminizme diğer feminist kuramcılardan eleştiriler gelmiştir. Bununla birlikte; “toplumsal cinsiyet sınıf ve kültürden kaynaklanan can alıcı farklılıklarının üzerini örtüp görmezden geldiği, liberal eşitlik kavramlarının ve “insan hakları”na ilişkin evrensel söylemlerin kadınları ve siyahları diğer marjinal ve güçsüz toplulukları tam olarak hesaba katmadığı çok açıktır” (Kozlu, 2009: 8).

Postmodernizmin Fransız kuramcılarında, özellikle de Foucault, üst anlatılara saldırırken aynı zamanda Batı uygarlığının hakimiyetinin, kurucu disiplin pratikleri

aynı zamanda somut biçimlerini ve büyük kuramlarını eleştirdiler. Daha önce de belirtildiği gibi, Foucault, okullar gibi genellikle özgürleştirici olduğu kabul eden bürokratik kurumlarla hapisane ve ordu gibiler arasında bir özdeşlik görür. Hepsi düzenleyici boyun eğmeye dayalıdır (Donovan, 2016: 378). Post modernizm, Radikal feministler tarafından eleştiri almıştır. Ataerkilliğin tanımlanmasının çözümle uyuşmadığı gerekçesini göstererek eleştirilerini yapmışlardır. İlk radikal feministler her ne kadar yeni kurumsal gelişmelerin etkisiyle kadınların deneyimlerinin özgüllüğünü ve değişkenliğini kabul etseler de bu deneyimlerinin birbirleriyle ilişkili olduklarını akıldan çıkarmaz ve toplumun esas olarak erkeklerin kadınlara hükmetmesi etrafında yapılandığı ile ilgili ısrarcı olurlar. İkinci eleştirileri ise, postmodernizmin, ataerkilliği kalıcı bir kategori olarak, sorgulamasının yeterli olmayacağı, erkek-kadın ve toplumsal cinsiyet kavramların sorgulayarak, kadın kavramının anlamına ilişkin tanım yaparlar. Tanımlamada kadının fiziksel bir gerçekten ziyade, söylemden aldığını vurgulamaları üzerine, kadınların mağdur olduğunu ve ezildiğini iddia eden feministler tarafından çok tepki alırlar (Ecevit, 2012: 23). Toplumsal cinsiyet kavramı en genel anlamda, sosyolojinin kıyısında kalmaktan kurtulmuştur. Toplumsal cinsiyet kavramı önemsiz bir konu olmaktan çıkarak, sosyal tabakalaşma, ideoloji ve bilgi analizinde anahtar bir kavram olarak sınıfın yanında yer alma potansiyelindedir. Toplumsal cinsiyet kavramını ve feminist kuramlarını toplumsal cinsiyete yaklaşımını detaylı bir şekilde inceledikten sonra tezimizin ikinci bölümünü oluşturan “Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadının Kamusal Alandaki Mücadelesi ve Siyasete Katılımı ile Yükselmesinin Önündeki Engeller”i incelemeye geçebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADININ KAMUSAL ALANDAKİ MÜCADELESİ VE KATILIMININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Toplumsal cinsiyet açısından kadınların önündeki engellere baktığımızda en önemli sorunun kadının kamusal alana katılımında görürüz. Joane Nagel'in bu konu hakkındaki değerlendirmesini yukarıda belirtmiştik. Nagel, ulus devlet olma sürecinde kadının özel alana dahilini devletin bir politikası olarak tespit eder. Tabi bu Batı ile bizdeki sürecin aynı olduğunu göstermez. İşte biz de ikinci bölümde bunların üzerinde durmaya çalışacağız. Kısaca kadının toplumsal cinsiyet açısından özel ve kamusal alandaki serüvenini inceleyeceğiz. Tarihsel arka planına, Türkiye'de son Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet sonrasındaki kadının özel ve kamusal alandaki sürecini ele almaya çalışacağız. Kadının siyasete katılımını ve bunu oluşturan faktörleri inceleyeceğiz. Başörtüsü ile kamusal alana dahil olan kadının mücadelesi hakkında bölümün sonunda da kısaca durulacaktır.

3.1. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kamusal Alandaki Mücadele

Toplumsal cinsiyet açısından kadının önünde bulunan engeller arasında özel alandan kamusal alana dahil olma süreci ve kadının kamusal alanda var olmasıyla birlikte iş hayatına, sosyal hayata ve siyasete katılımındaki mücadelesi yer almaktadır. Genel olarak tarihsel arka planına baktığımızda kadının toplumsal açıdan çalışma hayatında ve eğitimde erkeklerle eşit pozisyonda muamele görmemektedir. Kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrenseldir. Bu düşünce tarzı 17. ve 18 .yüzyıllarda olduğu gibi günümüzde dahi aynı anlayışın var olduğu toplumlar bulunmaktadır (Donovan, 2016: 25). Bu anlayışın sonucunda kadın özel alana dahil edildi. Aydınlanma düşünürleri de cinsiyete göre alan düzenlemesi yaparak kadını özel alanla özdeşleştirirken, erkeğide kamusal alana dahil etmişlerdir. Aydınlanma dönemi; Tanrı, hurafe ve doğa karşısındaki bilimin üstünlüğünü ve aklın zaferiyle kadın bedeni özellikle de akıldışılık kaynağı olan akıl çağının bu irrasyonelite korkusu, kadının kamusal alandan dışlanmasında o dönemde en önemli gerekçe

olarak gösterilmiştir (Ersöz-Günindi, 2015: 85). Kamusal alan ve özel alan dikotomisi ve kadının kamusal alanda varolması 18. yüzyıldan itibaren gündeme girer. Gündemdeki yerini hem koruyan hem de sürdüren bir tartışma haline gelir. Bu kavramlaştırmalar, yirminci yüzyılın sonlarında toplumsal cinsiyet çerçevesinde derinlik kazanır. Kadın tarihçiler de toplumsal cinsiyet kavramını tarihin içine yerleştirir.

Özel alanın kendine özgü bir tarihi ve kendi başına bir çalışma alanı olduğunun benimsenmesi ile birlikte kendine ait bir gerçekliği ortaya çıkar. Özel alan bağlamında kültürel farklılaşmalar ve anolojiler toplumsal cinsiyeti anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Aynur İlyasoğluna göre (2015: 120) : “Kamusal alan ve özel alan ayrımı kültürümüzdeki karşılık gelen mahrem /namahrem ayrımı belki de kamusal / özel alan ayrımından daha da belirgin biçimde kültürün cinsleri, nasıl ayrı ayrı yerlere koyduğunu ve cinsel töreleri gösteren daha temelli bir sınıflandırmayı içinde barındırmaktadır” (2015: 120).

Toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadına verilen rolün belirlenmesinde, aydınlanma dönemindeki düşünürlerin de payı büyük olmuştur. Onlarda kadını, çocuk büyütmek, ev işlerini yapmakla sınırlı tutarak özel alana dahil etmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri kültürel kodlara göre, kadının yapabileceği ve yahut yapması gereken işlerin bunlar olduğu olarak belirlenmesidir. Aydınlanma çağı düşünürleri akıllı erkeklerle tanımlarken, onu kamusal alana uygun hale getirenin akıl yürütme yeteneğinin olmasından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Kadın bedeninden dolayı doğum yaptığı için özellikle özel ve ailevi alanda faaliyet yapması gerektiğine inanılır. Sosyal düzenin bozulmaması için kadının özel alana dahil edilmesi gerekmektedir.

Özel ve kamusal alanın ayrıştırılması süreci boyunca, birtakım değerlerin de ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu ayrılma, aslında erkek ve kadının özelliklerinin ayrılması olarak tanımlandı. Ussallık, uzlaşmacılık savaşkanlık, gibi özellikler erkeğe; duygusallık ve bencillik gibi özellikler ise kadına atfedilmiştir. Batılı politika felsefesinde, erkek kusursuz “akıl” temsilcisidir. Kadın, akıldan dışlanmış durumdadır. Kadın akılcı olmayanla duygularla tutkularla ve doğayla özdeşleştirilir.

Modern toplum böyle bir akıl kurgulaması üzerinden kurulmuştur. Feministler; liberalizmin sınıf ilişkileri ile olduğu kadar ataerkil ilişkilerle de yapılandırıldığını ve özel-kamusal ayrımının, sözde “evrensel, eşitlikçi ve bireyci” bir düzende kadınların erkeklere boyun eğmesinin üzerini örttüğünü savunmaktadırlar (Alkan, 1999: 6).

Ayten Alka'nın (1999: 8) tespitine göre; kamusal-özel ayrımının toplumsal cinsiyetçi bölünmeye karşılık geldiğini ifade eder. Kadın, akıldan dolayısıyla birey olma konumundan ve ancak tam olarak bireyin ulaşabileceği kamusal alandan tarihsel ve kuramsal olarak dışlanmaktadır. Newton'un evrensel çekim yasalarından bilimsel temelleri gören yeni Stoacı görüş, akılcı dünyanın akıl dışı dünyaya üstün olduğu ve onu kontrol etmesi gerektiği ön kabulünü savunur. Bu ön kabulden düzenin ve düzensizliğin marjinalin ve öteki dünyanın üzerinde olduğu görüşünü içinde barındırmaktadır. Burada akıldışı, düzensiz, marjinal ve öteki olan ile özdeşleştirilen kişi kadındır. Birey olan ise tarihsel olarak erkektir. Böyle olduğu içindir ki İnsan Hakları Bildirgesinde geçen “herkes” kavramının kadınları kapsamadığı düşünüldükten 1791’de Kadın Hakları Bildirgesi yayınlanmış ve yine 1789 bildirgesindeki herkesin içerisinde kadınlar olmadığı için, hareketin başını çeken Olympe de Gouges giyotine gitmiştir.

Wagner (1996: 71), özel-kamusal alan ayrıştırmasının sonucu olarak kadınların, aşağı sınıflar olarak kabul edilen işçi sınıfı, deliler vb... gibi sınıflar ile birlikte liberal düzenden dışlandıklarını belirtir. Bu dışlanmanın nedenini yeniden yapılanma sırasında Burjuvanın kadını özgürleştireceğine bilakis daha çok ötekileştirdiğini ifade eder. Eski rejimlerde gayri resmi olarak da katkı sunabildiklerini sonrasında ise tamamen siyasal katılım alanından dışlandıklarını belirtmektedir (1996: 71). Liberal siyasal düşüncenin kaynağından gelen devlet/toplumun ortak alanları kamusal alan, hane içi alanları özel alan olarak belirlenmiştir. Kamusal ve özel alan ayrımı şüphe yoktur ki kadını siyasetten, ekonomiden, karar alma mekanizmalarından dışlamaktadır. Bunun aksini düşünmek, siyasi olmadığını doğal olması gerekenin bu olduğunu savunmak toplumsal cinsiyetçiliği beslemek ve korumak olacaktır. Özel ve kamusal alan ayrımı; özel alanın kadına, kamusal alanın erkeğe atfedilmesi ve

siyasette karar verme mekanizmalarının kamusal alanın sınırları içinde olması, bu alandan kadının soyutlanmasına neden olmaktadır (Yıldırım, tarih yok: 4).

Kamusal alanı keskin biçimde özel alandan ayırmak, özel alanda yaşananların siyasi düzenlemelerin konusu olamayacağı anlamına gelmektedir. Bu yüzden “özel olan politiktir” mottosu ile örgütlenen feministler, kamusal/özel ayırımına yeni bir bakış kazandırmışlardır. Böylece kürtaj, çocuk bakımı, ev içi emeği ve aile içi şiddet gibi konular kamusal alanda daha fazla görünür kılınmıştır. Bunun yanı sıra kamusal alanda tartışılma ve çözümlenme olanağını yitiren pek çok konuya dikkat çekebilmişlerdir (Hekimoğlu, 2018: 550).

Radikal feministlerin “Kişisel olan politiktir.” Mottosunu içeren hareket ile kamusal ve özel alanı kesin bir çizgi ile ayıran ve özel alanın eşitsiz iktidar ilişkileri kaynaklık ettiğini inkar eden siyasal düşüncenin evrilmesine önemli katkıda bulunduğu görülür. 1970’li yılların feminist teorisyenleri, hakim olan kültürdeki kadının kaderinin doğal olarak kabul edilen basma kalıp yargıları sorgulamakla işe koyuldu. Kadın kimliğinin kurgulanmasında rol oynayan toplumsal yapıların ve ilişkilerin sorgulanmasına yönelerek bu yönüyle çok olumlu bir rol oynadılar. Feministlerin özel –kamusal alana dair olan eleştirilerinden sonra kadınların kamusal alanda ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki erkeklerle olan eşitlik mücadelesi 19. yüzyılın sonlarında siyaset alanı ile ilgili hızlı bir eylemlilik süreciyle devam etti. Batı’da sufraget hareketi olarak adlandırılan hareket ile kadınlar dünyanın her yerinde örgütlenerek sokak gösterilerine kadar yapılan eylemler ile oy hakkı mücadelesi sonucunda siyasi haklarını elde eder. Avrupa ülkelerinde kadına bu haklar ancak II.Dünya savaşının sonunda verilmiştir (Adak, 2015: 16).

Siyaset ile ilgili mücadelenin sonunda kadınlar oy kullanma ve seçilme hakkını elde ettiler. Kadınların kamusal ve siyaset alanında varolmaları, önündeki engelleri kaldırmadı. Bu engeller çeşitli şekillerde devam etti. Tezimizin konusu olan kadının siyasette yükselememesinin nedenlerini üçüncü bölümde devam edeceğiz. Kısaca kamusal ve özel alan tartışmalarında ekonomik boyutu olan çalışma hayatındaki engellere de bakalım. Kadınların kamusal alana iş yaşamıyla da dahil olmaları, fırsat eşitliği ve eşit ücret talebiyle de devam etti. Aydınlanma dönemindeki düşünürlerin

tutumu toplum tarafından kabul gördüğü için bu zihniyet, kadınlar tarafından da kabullenildiğinden dolayı eğitim ve iş yaşamından uzak kalmışlardır. Toplumsal değişim ile yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler kadını iş hayatına çekmiştir. Ancak özellikle de erkek egemen toplumsal yapılarda, kadının iş hayatına entegrasyonu, kadın açısından aşılması gereken duvarları da beraberinde getirmiştir. Literatüre baktığımızda kadının çalışma hayatına günümüzdeki anlamda girişi 18.yüzyılda sanayi devrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Batı toplumlarında feodalizmin çözülmesi ve sanayiye dayalı ekonominin hızlı bir şekilde ilerlemesi ile birlikte toplumsal değişim yaşanmıştır. Bu süreçte ki kadınların yaşadıkları güç çatışmalarını Erkilet (2015:22) şöyle tanımlar, “ilk olarak kapitalizm ile birlikte kadın özel alanın dışında çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmanın meydana getirdiği aile içi güç çatışmaları ikinci olarak çalıştıkları fabrikada çalışma olgusunun eşit işe eşit ücret biçiminde yansıyan olumsuzlukları aşma çabası son olarakda siyasi hakları kazanma mücadelesidir” (2015: 22).

Katı liberal iktisat anlayışının sonucu olarak ortaya çıkan düşük ücret düzeyi ihtiyacı olduğundan dolayı toplumsal olarak o dönemde üretim örgütlenişindeki değişikliğin ortaya çıkardığı iş gücü sebebiyle kadınların da çalışma yaşamına girmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, kadın emeğinin daha ucuz olması da o dönemde hatta günümüzde bile kadın iş gücüne olan talebi artırmakta ancak erkeklerle aynı işi yapan kadının eşit ücret almayışı toplumsal cinsiyeti ortaya koymaktadır (Günsel, Köroğlu ve Demirci, 2015: 70).

Tekeli'nin (1982: 19) tespitine göre, kadının çalışma hayatına katılımı sanayi devrimi ile gerçekleşede en önemli etkinin o dönemde yaşanan savaşlardı. Tüm ülkelerde o tarihte özel alana dahil edilen kadınların savaşa, cepheye giden erkeklerin yerini almak üzere iş gücüne girdiler. Ve her dalda onların yerini aldılar. 19. yüzyılın sonlarına doğru kadınları koruyucu yasaların kabulü ve kadın emeğine daha az ihtiyaç duyulduğu iddiasıyla kadınlar gerisin geriye eve gönderildiler. Kadınların kamusal alandaki varlıklarının tümüyle olmadığını söyleyemeyiz. Üst ve orta sınıf kadınlar özel alana dahil edilirken, alt sınıf sayılan kadınlar fabrikada ağır şartlar

altında çalıştırılmaktaydı. Erkeklerle eşit ücret almadıkları gibi daha fazla çalıştırılıyordu. İşte bu yüzden;

Kadınların işgücüne katılımı ve istihdamın cinsiyet dağılımı arz talep faktörlerinin karmaşık bir bileşeniydi. Kalkınmakta olan ülkelerde , kadın işgücünün ve kadınların çalışma koşulları büyük ölçüde o ülkede egemen olan patriarkal sisteme, patriarkanın kapitalist üretim tarzıyla nasıl eklemlendiğine bağlı bir işleyiş olduğunu gösterir. Özel patriarkanın güçlü olduğu ülkelerde ise ev içinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü görülürken, baba ve koca hatta evin oğlu olan erkek, kadınların hane dışında çalışıp çalışmayacağına dair kararları vererek kadına söz hakkı vermezdi (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 103).

Kadınların bu sistemde kamusal alandan dışlanarak istihdama katılmaları ya çok sınırlı ya da erkeklerin otoritesini sarsmayacak biçimde olmuştur. Kamusal patriarkada ise kadınlar kamusal alandan dışlanmış değillerdir. Ancak tâbi konumda kalarak yerlerini muhafaza ederler (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 104).

Devletin kadın istihdamı konusunda ki politikasının önemli olduğu kaçınılmaz devletin kadınların işverenler karşısındaki değil aynı zamanda erkekler karşısındaki pazarlık gücünü de azaltarak özel patriarkanın gücünün korumasını destekler. kadınların iş gücü piyasasındaki ikincil konumunu pekiştiren düzenlemeleri ve uygulamalarıyla kamusal patriarkanın temsilcisi İş gücüne artan talep nedeniyle özel patriarkanın tarihsel olarak güç yitirdiği ülkelerde ücretli iş gücüne katılım kadınlar için özgürleştirici bir boyut içerebilir. Kadın hareketlerinin devletin kadınların tâbi konumunu sermaye ve erkekler lehine muhafaza eden politika ve uygulamalarından vazgeçmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını benimsemesi doğrultusundaki mücadeleleri kamusal patriarkanın zayıflamasına yol açabilir (Walby, 1997: 104, Akt: Erdoğan, 2014:45). Kamusal ve özel alan tartışmalarına bir de Türkiye boyutuyla bakmak gerekir. Batı, sömürgeleştirdiği topraklardaki etkisinin azaldığını görünce bu topraklardaki sömürge yöntemini değiştirerek, ekonomik ve kültürel sömürgecilik biçimini tercih eder. Bağımsızlık hareketlerinden sonra ulus-devlet olma sürecinde toplumun batılı modele göre dönüştürülmesi görevini yeni ulus

devletlerin yöneticileri üstlendi. Toplumsal değişim sağlanması için birinci aktör kadınlardı. Modernleşme sürecinde, kadınların üzerinde yapılan değişiklikler o toplumu dönüştürmeyi hızlandıran en önemli etken oldu (Erkilet, 2015: 18). Hüseyin R. Gürpınar'ın tiyatro eseri olarak kaleme aldığı, *Kadın Erkekleşince* adlı eserinde, erken Cumhuriyet dönemindeki modernleşme ve ulus devlet olma süreciyle birlikte, bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerinin aralarındaki ilişkisini ve toplumsal cinsiyet rollerinin araç olarak kullanışını anlatmaktadır. Kamusal alanda var olmaya çalışan kadının özel alan olan aile yapısı içerisindeki konumundan da bahsetmiştir. Gürpınar'ın eserinde, Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkiye'de modernleşme ve uluslaşma sürecinde kadına verilen başat taşıyıcı role karşın bu rolün, kadını birey olma, özel-kamusal alanda erkekle eşit şartlara sahip olmak gibi haklardan mahrum bıraktığını savunmaktadır. Kadının başat rol ile kadının hak ve özgürlüklerindeki sınırlamaların gelenek etrafında şekillendiğinin altını çizmektedir. Ayrıca kadının rol çatışmasına sebep olacak geleneksel aile tutumları ile annelik ve iş kadını rolleri arasında nasıl sıkıştığını anlatır. Eşinin, karısının yaşadığı bu rol çatışmasında kadına destek olmadığını ortak bir çözüm üretemediklerini ve eserin kahramanı olan kadının Batılı çalışan modern kadın rolündeki ısrarı sonucu bebeğini kaybederek, kocasıyla birlikte yaşadığı acıyı anlatır. Burada kadın modern bir simge olarak kullanılır. Modern imge haline dönüştürülen kadın özel alanın dışına çıkartılarak kendisine kamusal alanın kapıları açılır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte artık eğitilmiş, meslek sahibi olan kadın yeni kurulan çağdaş modern Türkiye'nin taşıyıcı imgelerinden biri haline gelir. Eserde geleneksel aile modelinden modern aileye geçişi anlatılırken aslında geleneksel ataerkillikten kurtulamayan erkeğin modern aterkillikteki konumunda eleştirmektedir (Yılmaz, N. F., 2011: 105).

Batı'nın teknolojik ve askeri ilerlemesi karşısında sarsılan konumlarını yeniden inşa etme çabasına giren Osmanlı İmparatorluğu gibi toplumlarda da modernleşmenin sancıları yaşandı. Özel alan içerisinde eritilen kadının sosyolojik çözümlemesi ile artık kamusal alan modelinden söz edilmeye başlandı. Kadın, özgürleşmesi için kamusal alana dahil edilmeliydi. Diğer toplumların dönüştürülmesi için yegâne ölçüt olarak bu kavram kullanıldı. Müslüman toplumların yöneticileri de öylece kabul ettiler (Erkilet, 2015: 20) Erkilet'e göre:

Müslüman toplumlarda yapılan toplumsal cinsiyet araştırmalarındaki özel alan-kamusal alan ayrımı açısından bu tarihsel süreçlerin taşıdığı önem gerek sömürgecilik döneminde gerekse modernleşmenin yerli seçkinler eliyle yürütüldüğü dönemde kadınların özel alanda ya da kamusal alanda konumlanmaları siyasal toplumun onlar hakkında aldığı kararlara bağlı ve bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır. Kadının evsel konumu, tüm toplumsal geriliklerin (batıdan geri kalışının) ana kaynağı olarak damgalanmakta ve siyasi müdahalelere dönüştürölmek istenmekteydi (2015:20) .

Tekeli'nin (1982:195) tespitinde ise, Türkiye'deki kadınların kamusal alana dahil olma süreçlerini kadınların hak mücadelesi olarak görmektedir. Tekeli, o dönem itibari ile Batı ve Osmanlı'da ki kadının karşılaştırmasında, Batı'da ki kadınların siyasal ve sosyal hak mücadelelerinin çok yoğun yaşadıklarını belirtirken, Osmanlı Devleti'nde ki kadının böyle bir hareketi başlatma gibi bir durumunun söz konusu bile olmadığını ifade eder. Nermin A. Unat'ın görüşleri de yukarıda belirttiğimiz tespitlerle uyumaktadır. Ona göre, Osmanlı döneminde kadının konumunda özel ve kamusal alan devlet ile çakışmaktadır. Modernleşme hareketi sürecinde Batılı görüşü savunmaların eleştirisi de Osmanlı'nın geri kalmasının en büyük sorunsalının kadının toplumdaki statüsünün geri kalmışlığıdır.

Modernleşmenin öncülerinden olan Abdullah Cevdet ve Ziya Gökalp kadının konumu ile ilgili tartışmaları, eserlerinde kadın ve aile başlığını içeren yazılar yazarak anlatmışlardır. Abdullah Cevdet'in "Hem Kur'an'ı hem kadını aç!" sloganı ile başlattığı tartışmalarda aile reformu ile ilgili önerilerde bulunmuştur. Gökalp kadınların meslek kazanmaları konusunda eğitim alanında olduğu kadar evlenme, boşanma ve miras konularında erkeklerle eşit söz hakkına sahip olmaları gerektiğini savunmuştur (Berkes, Tarihsiz: 436). Türkiye'de kadınlar seçme ve seçilme haklarına diğer dünya ölkelerinde olduğu gibi sonu ölümlere varan eylemlerle kavuşmamışlardır. Fakat haklarına kavuştuktan sonra tıpkı Avrupa ve diğer dünya ölkelerinde olduğu gibi örgütlenme çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Tekeli, Cumhuriyet döneminde devletin kadın ile olan ilişkisinin daha çok toplumun

modernleşme ve Batılılaşma sürecine hizmet eden bir yapı içerisinde olduğunu vurgulamıştır (Tekeli, 1982: 21).

Ömer Çaha (2000: 56), Tekeli'nin bu yorumunu destekler. Çaha'ya göre, kadınlar demokrasi ve modernliği simgeleme rolü ile bağdaşmaktadır. Türkiye'de ki kadının siyaset ve sivil toplumda aktif olması, konusunda Avrupa'daki örneklerden farklı bir durumda olduğunu vurgular. Avrupa'daki örneklerle bakıldığında, halktan gelen sosyal taleplere paralel oluşmuş bir kadın hareketinden söz edebilebileceğini ülkemizde ise Cumhuriyet'in erken döneminden itibaren politika yapım süreçlerine destek olarak, resmi ideolojiyi tabana yayma amacı güden bir kadın hareketinin söz konusu olduğu tespitini yapar (2000: 56). İşte burda kadının, modernleşen Türkiye devletinin ideolojisinin halk düzeyindeki temsilcisi rolünü üstlenmiş olarak görüyoruz. 1844'te ilk kez Osmanlı imparatorluğunda yapılan nüfus sayımında kadınları da nüfusun bir parçası olarak görmüş ve sayıma dâhil etmişlerdir. Kadınların ilk kez hane dışındaki varlıkları bu nüfus sayımı ile kabul edilmiştir (Karataş, 2009 :1656).

Osmanlı'daki kadın hareketleri kadının özel alandan kamusal alana dahil olmasıyla birlikte hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Fatma Aliye ve Halide Edip bu hareketin öncülerindendir. O dönem kadın hareketinin tartışılabilir hale gelmesini sağlamışlardır (Balın, 2017: 18). Cumhuriyet sonrası, kadının siyasal ve reform süreçlerine katılmasının erkeklerle beraber özgür eşit kardeş ve yurttaşlık statüsünü kazanmış bireyler olarak değerlendirilmesini aslında, Türk ve milli modern kimliğin dünyaya ispatlayan bir kültür göstergesi gibi okumak gerektiği vurgulanır. Özellikle Kültür farklarının sınırlarını temsil eden bir sembol olarakda algılanması gerektiği belirtilir (Berktaş, 2015: 65). Modernleşme ile birlikte Türkiye'nin yeniden inşa süreciyle, kadın kimliğinde yeniliklerin yapılması öngörüldü. Yeni Türkiye kadının eliyle değiştirilecekti. Bundan dolayı kadına biçilen toplumsal rolleri benimsemesi istenmiştir. Bu süreçten sonra Türkiye'de modernleşme ve gelenek arasında kalan Türk kadını kendi içinde çelişki yaşamaya başlamıştır (Ataman, 1999: 102).

Elif Akşit (2015: 167), *Kızların Sessizliği* kitabında, Kız Enstitüleri ile kızların özel alandan eğitim yoluyla kamusal alana çıkarıldığını belirtilmektedir. Bu okulların,

Ziya Gökalp'ın fikirleriyle tutarlı bir şekilde, Batı medeniyeti ile milli kimliği bir araya getirerek, iki medeniyetin birleşmesiyle yeni bir medeniyetin zeminini oluşturma girişiminin vücut bulmuş hali olduğunu belirtmektedir. Kız Enstitüleri, çeşitli yaşlardan kızların ve genç kadınların bir araya geldiği, ev içi görevlerinden bir nebze olsun uzaklaştığı ama yeni Cumhuriyet ideolojisinin üretimi ve yaygınlaştırılması gibi yeni roller edindiği yerler olacaktı. Kızlar kültürel değişimin sembolleriydi. Onlara biçilen roller belliydi. Enstitü dergilerinin yayınladığı bir şiir, kadınların bu yeni konjoktürdeki yerlerini tanımlıyordu: *Türk Kızına, Ey Türk kızı, içinden boş ümidi çıkar at. Senin için en büyük gaye olsun analık! Bilgini, enerjini varlığını eve kat. Onlar da artık gülsün seninle bulsun sağlık* (A.g.e.,2015:167)

Türk kızı kadınlığın analık vazifeleri dışında kalan yönlerini keşfetmek gibi boş ümitlerinden sıyrıldığında aslına yani dünya yüzündeki yegane varoluş amacına dönmüş olacak, ancak o zaman kızlar, hem yeni bir toplum yaratılmasını hem de sınıflarla veya toplumsal cinsiyet ile ilgili adaletsiz iş bölümünün aynı şekilde devam etmesini sağlayacaktı (Akşit, 2015: 167).

“Devletin, modernleşme geçiş dönemlerinde kadınlara belirledikleri alan ve rol Cumhuriyetin kızı olmaktı. Hatta Savran'ın da belirttiği gibi “yurttaş anne” örneğinde olduğu gibi bu rollere karşılık olarak kadının kamusal alanda var olması ile ilgili anlam içermemektedir”. (Savran, 2004: 99). Cumhuriyetin resmi ideolojisinin kadın ile ilgili olan tutumunun kamusal alana çıkmasından ve meslek sahibi olmasından ve çalışmasından yana olduğunu ifade eder. Ancak Berktaş, kamusal alana çıkabilme özgürlüğünün elde edilmesine rağmen değişmeyen tutumdan bahseder. Özellikle o yıllarda, kadın ile ilgili algının, gelenekçi ve modernleşmeci düşünce arasında, toplumsal cinsiyet rolleri açısından temel bir farklılık olmadığını vurgular. Çünkü modern Kemalist erkeklerin kadınlara yeni kurulan rejimdeki bakış açısı çok büyük bir farklılık oluşturmamaktadır.

Modern, Kemalist erkeklerin hayalindeki yeni kadını, Berktaş (2015: 108-109) şu şekilde tarif etmekte; Kemalist erkeklerin aileye çok önem verdiğini dolyısıyla kadından önce aile tanımı yaptıklarını belirtir. Milli vazifeleini yerine getiren,başkaları için yaşayan bir varlık olarak tanımlarlar. Onlara göre, kadının en

belirgin meziyetinin fedakar olmasıdır. Berktaş tespitine devam ederek, Cumhuriyet'in kadını kamusal alana taşıırken erkek zihniyetinin değişmediğini, yeni Batılı kadın modelinin kadına özel alandaki “doğal görev” ve sorumluluklarının yanı sıra, toplumsal alanda da fedakarlık ve sorumluluk yüklediğini belirtir. Aslında gelinen son noktayı da şu cümleleri ile toparlar. Bu durum, kadınları “çifte yük”le karşı karşıya bırakmış, rol çatışmalarına neden olmuştur (2015: 108-109).

Türkiye’de kadının kamusal alana nasıl çıkarıldığını inceledikten sonra siyasi hakları kazanma süreciyle devam edelim: Osmanlı’da kadın hareketi geç başlamış olsa bile, Türkiye feministlerin daha güçlü olarak seslerini dile getiren ve sufarjet Hareketi ile buluşturan Türk Kadınlar Birliği olmuştur. Cumhuriyetin ilan edilmemesine rağmen 1923’te *Kadınlar Halk Fırkası* adıyla ilk kadın partisi kurma girişimleri başlar, ama hükümet kadın partisi kurulmasına izin vermeyince parti dernek olarak, aktif çalışmaya başlamıştır (Toprak, 2014: 44-46).

Nezihe Muhittin’in, öncülüğünde kurulan bu dernek, hak talebinin en önemli isimlerinden biri olmuştur. Sonrasında mücadeleye katılan Halide Edip Adıvar’ı da unutmamak gerektiği ifade edilir. Dernek halini alan bu yapının, amacı eylemlerle siyasal hakkı kazanmak yönünde olmuştur. İlk eylem olarak resmi bir parti olmamasına rağmen 1925’te İstanbul’da boşalan bir milletvekilliği için Halide Edip aday gösterilmiştir. 1926’da kadınlar dönemin tek partisi olan CHP’ye üye olmayı talep etmesine rağmen bu talepleri reddedilmiştir. TBMM’de, Türk kadınların siyasi haklar tanınma konusu, ilk defa 1923 yılında milletvekilleri seçimlerinde gündeme gelerek konuşulmuştur. Milletvekili seçimlerinde kanun tasarısına göre, her yirmi bin “erkek nüfusa” bir milletvekili seçilmesi öngörülmüştür. Kadınların bu nüfusa dahil edilip edilmemesi ile ilgili tartışmalar yapılmış, bununla ilgili ilk anayasa olan 1924 anayasası hazırlanırken, kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesi on üçüncü toplantıda tartışmaya neden olmuştur. On sekiz yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği konusu tepkilere yol açarken, Celal Nuri Bey bu yasanın sadece erkekleri kapsadığını söylemesi üzerine mecliste bulunan, “Recep Bey: Kadınlar Türk değil mi beyefendi? sorusunu sormuştur. Bunun üzerine Celal Bey cevap vererek: “Mademki Türk dediniz, maddenin şümûlü içinde

Türk kadını da vardır.” diye cevap vermiştir. Urfa Milletvekili Yahya Kemal Bey ise : “30 yaşını bitiren kadın ve erkek her Türk, milletvekili seçilme salahiyetine sahiptir.” önergesini meclise sunmuş, maddenin bu şekilde açıklanmasını istemiştir. Recep Bey, verilen önerge red edilince alkışlarla karşılaşır. Mecliste bulunan diğer vekillere öfkelenerek: “Kadına hak vermediniz, bari alkışlamayınız.” diye bağırmıştır (Konan, 2011: 163).

Mecliste yaşanan bu olaydan sonra Tevhid-i Tedrisat kanunu ile laik, modern bir eğitim sistemi kurularak, 1924 yılında her iki cinsin eşit öğrenim olanaklarından yararlanması sağlanmıştır. 1926 yılında yürürlüğe giren, Türk Medeni Kanunu ile çok karılı evlenmeye son verilmiş, Türk kadını bu yeni kanun ile yeni medeni haklara sahip olmuştur. Daha sonra 1930 ‘da ise kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. 1933’te Köy Kanununun 20. ve 25. maddelerinde değişiklikler yapılarak, kadınlara köyde muhtar ve ihtiyar kuruluna seçme ve seçilme hakkı verilmiş, ilk olarak; “Çinekarpuşlu nahiyesinin merkezi Dereköy’den Gül Hanım, ilk kadın muhtar” olarak seçilmiştir.

Türk kadını siyasi haklarını kazanmak için, 1934 yılında TBMM’ye bir gösteri yürüyüşü yaparak, siyasi haklarını elde etmek istediklerini belirtirler. Bu yürüyüşün üzerine Atatürk, bunun üzerine, kadınların Mecliste görev isteğinde haklı olduklarını söyleyerek, hemen kanun tasarısı için çalışmalara başlamaları yönündeki talimatı vermiştir. Türk kadınına 1934 yılında, 1924 Anayasasının 10 ve 11. Maddelerinde yapılan değişiklikler ile genel seçimlerde de seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (A.g.e., 2011: 167). Ülkemizde kadınların seçme ve seçilme hakları Batı’ya göre daha erken almalarına rağmen siyasetteki temsiline baktığımızda; Türkiye’de kadın vekillerin parlamentodaki temsil oranı %17’dir. 103 kadın vekil bulunmaktadır. BM ve IPU'nun hazırladığı *Siyasette Kadın 2017* haritasına göre, dünyadaki parlamentolarda kadın oranı yüzde 23,4; Türkiye kadın milletvekili sıralamasında 132, kadın bakan sıralamasında 168. sırada yer almaktadır. Türkiye’deki kadınların siyasette temsil düzeyinin yıllardır dünya ortalamalarının altında seyrettiğini görmekteyiz (Haber, 2017: 23). “Ülkemizde kadınların, hukuki açıdan, eşit söz hakkına ve temsil yetkisine sahip olduğu söylenebilir. Ancak toplumsal, sosyal ve

siyasal hayatta birçok engellere maruz kalmaktadır. Bireylerin karar alma süreçlerinde etkin rol alabilmeleri, siyaset hayatına katılarak fikir ve eylemlerini paylaşımlarıyla gerçekleştiği kaçınılmazdır” (Adak, 2016: 18).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet açısından, kadınların siyasete katılımı ve yükselmesinin önündeki engeller konusu, Türk toplumunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı alanlardaki tezahürlerinden ayrı düşünölemeyeceği gibi, toplumsal cinsiyet ve siyaset arasındaki ilişkiyi de temel olarak iki nokta üzerinden inceleyebilmektedir: Birinci maddeye baktığımızda toplumsal cinsiyetin gerek tarihte ve günümüzde siyaseti oluşturan ve etkileyen bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. İkinci maddesi ise, siyaset mekanizmasının, kadın-erkek eşitsizliği ile şekillenen ataerkil bir alan olarak işlevselliğini icra etmektedir (A.g.e., 2016: 18).

Günümüzde genellikle tüm devletlerin, kadın ve erkeğin eşit birer vatandaş olduklarını kabullenerek, yasal bir altyapı hazırlamış olmasına rağmen yasal hakların, eşit şartlarda uygulandığı anlamına gelmemektedir. Siyasal katılım ve siyasal temsilin eşit olarak uygulanmayışının en önemli sebeplerden biri olarak kadının ataerkil toplumsal düzen çerçevesinde halen bir taraftan erkeğe, diğer taraftan ise devlete bağımlı olduğu gerçeğidir (Pettman, 1996; 13-16). Kadının siyasal katılımında ki mücadelesi aslında, iktidarın kadın üzerinde oluşturduğu gücü de göstermektedir. Toplumsal cinsiyet politikasını da ona göre şekillendirmektedir.“Kadınlarının siyasete aktif katılımına engel olan etkenler, kadının diğer kamusal faaliyetlere katılmasına veya orada yükselmesine engel olanlardan farklı olmadığı tespit edilerek toplumsal rol ve yansımasının olduğu da ortaya çıkmıştır” (Dinç, 2002: 87-89).

Siyasal karar mekanizmalarında kadının eksik temsili, kadın statüsünü belirleme açısından önem arz etmektedir. Ancak siyasette etkin olan kadın, profiline baktığımızda kararlara katılıp yönlendirebilen ve kararlara alan, çıkarlarını koruyabilen kadın olarak tanımlayabiliriz. Kadın hayatın her alanında erkeklerle fırsat eşitliğini yakaladığında adaletin cinsler arasında inşası sağlanır. Bu eşitliğin ve adaletin sağlanması için toplumun en küçük birimlerinden olan aileden, toplumsal yetki düzeyi en yüksek olan, parlamentoya kadar kadının ana kademeye yükselerek

karar alma mekanizmasındaki varlığının, hiçbir engele takılmadan gerçekleşmesi ile olur (Çağlar, 2011: 72) . Siyasete katılan kadının yükselmesinde önünde engel olan faktörler ise şunlardır; kadın ve erkeğin iş bölümü, sosyo ekonomik faktörler, siyasal kültür ve siyasal sistemin işleyişi olarak sayabiliriz. Bu faktörleri ayrı olarak inceleyelim:

Kadın ve erkeğin iş bölümü

Kadın ve erkeğin iş yaşamına katılım durumlarını belirleyen pek çok faktörün, cinsiyet temelli olduğu görülürken, yapılan bu bölümden dolayı toplumda şekillenmektedir. “Ülkemizde kadınların iş gücüne katılımı %28 oranındadır. Erkeklerle kıyasla oldukça düşüktür.Ev-içi işleri, maaşsız iş gücü olarak tanımlanmakta ve bu işlerin büyük çoğunluğu kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir” (Karal ve Aydemir, 2011: 7-9). Cinsiyete dayalı iş bölümünde, incelenmesi gereken bir diğer konu ise; kadın ve erkek için, uygun olan bu işlerin nasıl tanımlandığıdır.Bu tanımlama ile toplumsal cinsiyet ideolojisinin bu ayrımı nasıl gerçekleştirdiğide ayrı bir önem arz etmektedir.

Kadının yapması gerektiğine inanılan ev-içi işlerinin, ikincil ve sürekli tekrara dayalı çok emek verilen yoğun işler olarak ortaya çıkmaktadır.Yapılan bu işlerin aslında, kadınlık konumlarını yeniden ürettiği vurgulanmaktadır (Dedeoğlu, 2012: 24). Kadın ve erkeğin arasında toplumsal cinsiyete dayalı olarak, şekillenen iş bölümünün kadınların lehine iyileştirilmesi ile olur. Ancak bunun için, kadınlara yönelik yapılacak bütüncül ve uzun vadeli politikalar ortaya konularak, gerçekleşebilir. Kadının, toplumsal hayatta yaşadığı cinsiyet eşitsizliği ve problemleri şüphesiz ki siyasal katılımını da etkilemektedir. Kadınların yaptıkları işlerin, sadece özel alana dahil edilmesi işlerin “apolitik” olarak algılanmasını sağlayarak, kadınları siyasal katılım dışında bırakmaktadır (Karal ve Aydemir, 2011: 16).

Kadın ve erkeğin toplumsal yapıda fırsat eşitliğini yakalamadığı gerçeği yapılan bu araştırmada ortaya çıkmıştır. Araştırmada toplumsal cinsiyete dayalı gelişme endeksinde 182 ülke arasında 70. sırada, toplumsal cinsiyete dayalı güçlendirme endeksi”nde ise 109 ülke arasında 101. sırada yer alan Türkiye’de toplumsal gelişme olanaklarından kadın ve erkeğin hala eşit bir şekilde yararlanmadığı tespit edilmiştir (UNDP ve Klugman, 2009: 22). Bu araştırmaya göre; Türkiye’de günümüzde dahi

kadınlar, eğitim olanaklarından erkeklerden daha az istifade etmektedirler. Kadın bu olanakları değerlendiremediği için, yaşam standartlarını yükseltecek bilgi ve deneyime yeterince ulaşmadığı görülmektedir. Ayrıca kadınların iş yaşamında erkeklere nazaran, çok daha düşük oranda katıldıkları ve ortalama gelir seviyeleri ise erkeklere göre, dörtte bir düzeyinde olup daha düşüktür (A.g.e., 2009: 22).

Sosyo Ekonomik Faktörler

Huntington ve Dominguez (1985: 57)'e tespitine göre; gelir ve eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin özellikle yüksek statülü mesleklerde çalışanların siyasette aktif olmaları imkanlara bağlı olarak daha kolay olur. Çünkü siyasal katılım, sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı olarak değişmektedir. Şehirlerde yaşayanlar genel itibariyle yoksul ve eğitimsiz, düşük statülü işlerde çalışanlara göre daha yüksek siyasal katılım göstermektedirler. ” Dahl’a göre, sosyo-ekonomik gelişme ile siyasal katılım arasında bir ilişki bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmenin düzeyi arttıkça, siyasal katılım da artmaktadır” (Minibaş, 1996: 173-189).

Kadının siyasal katılımında sosyo ekonomik faktörü önemli bir değişkeni oluşturur. Kadının maddi gücünün olmayışı erkeklerden geri kalmasının en önemli faktörüdür. Orta düzeydeki kadının yanısıra ekonomik durumu iyi olmayan kadın ise eşit işe eşit ücretle çalışmadığından geri kalmıştır. Eğitim ve gelir düzeyinin siyasi katılım da belirleyici rolü vardır. Birleşmiş Milletler, İnsani Gelişim Endeksi raporunda; pek çok kadının yoksul olduğu hatta fakirin fakiri olduğu ortaya konulmuştur.

Ülkemizdeki kadınların, çoğu ekonomik kalkınmadan düşük seviyede istifade etmektedirler. Kadınların siyasete katılımını etkileyen diğer bir faktör zayıf donanımına sahip olmasıdır. Zayıftan kasıt ise kadınların genelde daha az eğitilmiş ve daha az paralı olmalarının yanı sıra, siyaset ile ilgilerinin ve bilgilerinin zayıf olmasından da kaynaklanmasıdır.

Avrupa’da yapılan araştırmaya göre, “Batı Avrupa’da, erkeklerin %30’u kadınların da %80’i siyasetten anlamadıklarını söylemiştir. Orta Avrupa’da da üç kadından ancak birinin gazetelerde siyasetle ilgili haber okuduğu, üç kadından birinin hiç siyaset konuşmadığı belirtilmiştir” Rapora sonucuna

göre, Avrupa’da ki kadınların siyasete ilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir (Koray ,1992: 204).

Yukarıda belirtilenlere göre; sosyoekonomik düzeyinin, siyasal katılım açısından önemli olduğu vurgulanarak alt gelir grubundaki kişilerin üst gelir grubundaki kişilere nazaran siyasete daha az ilgi duydukları, katılımlarının düşük olduğu belirtilmektedir. Bu durumun sebebi olarak, alt gelir seviyesinde bulunan kişilerin öncelikli temel ihtiyaçlarını karşılama mücadelesi verdiği görülmektedir. Bu mücadeleden dolayı bireysel ailevi sorunların dışında yer alan sosyal alandaki sorunlara karşı ilgisiz kalmaktadır. Ülkede sosyoekonomik düzeyin genel itibari ile iyi olmasının getireceği olumlu gelişmelere baktığımızda gelir düzeyi yükselen toplumun siyasal katılım düzeyinin de artacağı, eğitim seviyesi yükselen ve geliri artan bireylerin siyasi faaliyetler içerisinde daha fazla görev almak isteyebileceği ortaya çıkmaktadır (Gücük, 2006: 30, Akt: Çadır, 2011: 24). Sonuç olarak baktığımızda toplumsal cinsiyette kadın ve erkeğe biçilen rollerdeki yaşam kalıplarının yanı sıra sosyo ekonomik eşitsizliğin birleşmesiyle kadınların siyasete dair ilgilerinin azaldığını, katılımın sağlanmadığını görmekteyiz.

Siyasal Kültür ve Siyasal Sistemin İşleyişi

“Kadının siyasi temsili, yalnızca sosyo-ekonomik düşük düzeydeki faktörlerden kaynaklanmamaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıplarının bunda etkisi bulunmakla beraber toplumun çerçevesinde şekillenmesine neden olmaktadır.. Siyasal mekanizmasının işleyişine hakim olan ataerkil yapı ve bu sistemin işleyişinde izlenen yol, kadınlara siyasal alanda yer açma konusunda yeterli olmamıştır“(Karal ve Aydemir, 2011: 18). Kadınların siyasal katılım düzeylerini belirleyen önemli etkenleri göz önünde bulundurduğumuzda, siyasal sistemin yapısı ve işleyiş koşulları ortaya çıkmaktadır. “Siyasal sistemin işleyişinin temelinde varolan siyasal kültür ve karar alma mekanizmalarıdır. Siyasal sistemi meydana getiren argümanları saydığımızda, seçim sistemleri , adaylık süreçleri, siyasi partilerin yapıları ve ideolojileri akla gelmektedir “(Sancar, 1997:23). Kabasakala göre, kadının siyasal katılımı ve temsili etkileyen en önemli unsurlardan seçim sistemleri olduğu

tespitini yapmıştır. Seçim sistemleri içinde, kadınların siyasal temsilini etkileyen faktörleri şu şekilde sıralamaktadır.

- Seçim sürecinde kadın adayların belirleme süreci ve yöntemleri,
- Seçim bölgesinin, büyüklüğü ve seçim çevresine düşen milletvekilli sayısı,
- Oyları, sandalye sayısına göre dağıtma veya belirleme sistemi olarak tespit edilmiştir (Kabasakal, 2007: 12). Partilerin ideolojik olarak, kadına bakışı nasılsa parti içerisinde de ona göre kadına dair bir yapı oluşturmaktadır. Sancar'ın bu konu hakkında ki tespitleri şöyle:

İlk olarak, siyasal sağ-muhafazakar partilerden, ideolojik bakışları, kadınları öncelikle aile kurumu içinde eş ve anne olarak tanımlayan aile merkezli anlayışa dayanmaktadır. Söz konusu partiler kadınların aile içi rollerini ön plana çıkardıklarından dolayı, siyasal katılıma ilişkin hususları gündemlerine almamaktadırlar. Daha çok aile kurumunu destekleme vb. konular üzerine yoğunlaşmaktadırlar (Sancar-Üşür 1997, 2000).

Sancar'ın bu tespitini destekleyen yapılan, mülakatlar arasında parti liderinin kadın başkan yardımcıları da vardı. Kadın başkan yardımcısının odasının kapısında şu tanımlamayı yapan tabela bulunuyordu: “Aile ve kadından sorumlu başkan yardımcısı” Parti içinde kadına verilen alanın daha çok aile ve kadın başlığı dikkat çekiciydi. Kendisine bunu sorduğumda mesleğinin iletişim ve aile danışmanlığı olduğunu, bu yönde bir görevlendirmenin mesleğinden dolayı uygun görüldüğünü söyledi. Sol partilerin kadına dair parti içerisindeki tutumunun nasıl olduğu ile ilgili Sancar'ın tespiti şu yönde devam etmektedir:

Sol-siyasal partiler, ideolojik olarak, kadın-erkek eşitliğini ,kimliklerinin bir parçası olarak, her zaman vitrinde tutarak, kadınların siyasal yaşama katılmasını teşvik ederler.Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi konularını sahiplenirler. Sol partiler, eşitsizlik sorununun devlet aygıtları aracılığıyla, kolektif çözümler üretilerek çözümlenebileceğine inanırlar. Bu

sorunun aşılabilmesinde, “fırsat önceliği” ve “kota” politikalarını eşitlik yolunda önemli politikalar olarak görürler. (Sancar-Üşür 1997; 2000).

Sancar sol partilerin kadın politikasının tespitinden sonra liberal partilerin tespitini yapar: “Liberal partiler ise, cinsler arası eşitlik ilkesine inanmaktadırlar; ancak bunu gerçekleştirmeye yönelik devletin baskıcı, müdahalelerine yol açan kamu politikalarına sıcak bakmadıklarından ,bunun yerine tıpkı sol düşünceli partiler gibi, siyasi alanda “fırsat eşitliği” ilkesini benimsemektedirler” (Sancar-Üşür, 1997: 20).

Sancar’ın partilerin kadın politikalarına dair yaptığı bazı tespitinin aksine; sahadaki yansımalarının aynı olmadığını, sadece sağ-muhafazakar ve islami partiler değil sol partilerde bulunan kadın siyasetçilerle yaptığımız mülakatta gördük. Katılımcılarımızın belirttiğine göre: ”Üst kademede bulunan kadınların temsiliyetlerinin görünür olduğunu ama yetki ve insiyatif kullanamadıklarını, örgütün alt kademesinde bulunan kadınların ise erkeklerle aynı ortamda çok rahat çalışmadıklarını çünkü özellikle ilçelerde erkek başkanlarının kadın ilçe başkanlarına psikolojik mobing uyguladığını” söylediler (Sancar-Üşür, 1997: 20).

Din temelli veya muhafazakar partideki kadınlarsa partilerinin kendi ideolojilerini yansıttığı için, samimi ve ihlasla karşılık beklemeden fedakarca çalıştıklarını belirttiler. Anne olmaları ya da aile içerisindeki sorumluluklarının engel oluşturmadığını eşlerinden çoğunlukla destek gördüklerini ifade ettiler. Mead’ın belirttiği gibi sembolik etkileşimcilik teorisinde, Sancar’ın partilerdeki kadın tanımlamalarında doğruluk payının bulunabileceği gibi pratikteki yansımalarının bazı durumlarda karşılığının olmadığını da görebiliriz. Partilerin ideolojileri ne olursa olsun sahada kadına dair tutumlarında ortak bir davranış sergilemektedirler. Şöyle ki bazı partiler ideolojik teoride kadına yönelik eşitlikçi söylemlere sahip olsalar da sahada mülakat yapılan katılımcılarımızın söylediklerine göre, gerçeği yansıtmayarak cinsiyet ayrımcılığına tabi tutulduklarını belirttiler.

Türkiye’de kadının siyasal katılımı ve temsilinin güçlendirilmesinde yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Anyasada, Siyasal Partiler Kanununa (SPK) göre yapılan düzenlemeler şunlardır:” Cinsiyet ayrımcılığına karşı 2820 sayılı siyasi partiler kanunun 83. maddesinde siyasal partilerin, herkesin dil, renk, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin, kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği bildirilerek cinsiyet ayrımcılığına yönelik parti çalışmaları engellenmiştir. Daha önce Anayasanın 68. Maddesinin 6. fıkrasında yer alan, “siyasal partilerin kadın kolu kuramayacaklarına” dair olan yasak, 23.07.1995 tarih ve 4121 yasa ile kaldırılmıştır. Böylelikle kadınlar için siyasi partilere katılım sağlamanın ek bir yolu daha açılmıştır. 2004 yılında Anayasanın 10. maddesine kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir, devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” (Karal ve Aydemir, 2011: 25).

hükmü eklenmiştir. Bu değişikliklerle beraber devlet; kadın ve erkeğin her alanda eşit haklara ve imkanlara kavuşması için düzenlemeler yapmak ve gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır (Karal ve Aydemir, 2011: 25). Türkiye’de kadınların siyasi hakkı kazanma süreçlerine kısaca baktık. Şimdi ise, günümüz Türkiye’inde meydana gelen kamusal alan-özel alan tartışmasında, kadınların yaşadıkları başörtüsü yasağıyla önlerine konulan engelden bahsedeceğiz. 28 şubat darbe sürecinden en çok etkilenenler kadınlar oldu. 1980’li yıllarla birlikte kamusal -özel alan ilişkin tartışmalar alevlenerek, “kadınlar” örtüsünden dolayı bu tartışmanın baş kahramanları olmuştur. Başörtülerinden dolayı kamusal alanda olmaları yasaklanarak eğitim alma, çalışma, siyaset ve parlamento vb. gibi pek çok hakları ellerinden alınmıştır. Başörtüsü mücadelesi örtülü olan kadınların kamusal alandaki en büyük engelini oluşturuyordu. Cumhuriyetin ilk döneminde olduğu gibi 80’lerdeki laik-anti laik tartışmaları da kadınlar üzerinden yürütüldü. Nilüfer Göle’ye (2016:26) göre; bu tartışmalar, Müslüman kadınların başörtüleri ile kamusal alana çıkma taleplerinden kaynaklanıyordu. O’na göre müslüman

kadın aslında sosyolojik anlamda toplumsal aktör olmayı istiyordu. Aslında bu İslamcı kimliğe karşı dayatılan kültürel ve politik bir hareket olduğunu vurguluyordu. Göle'nin bu yorumundan sonra Berktaş'ta (2015:117), konu ile ilgili değerlendirmesinde; öncelikle yeni Türkiye hakkında bir tanımlama yapar. Modernleşmenin Batılılaşma ile aynı anlama geldiğini ve modernleşmenin çelişkilerine olan tepkinin bir 'kimlik politikası' şeklini aldığı ülkelerden biri olduğunu vurgular. İslamcı kadın kimliğini ise Türkiye'de, kendi kurallarıyla yani esas olarak örtünerek kamusal alanda var olma talebiyle, öne çıkaran hareket olduğunu ifade eder. Bu hareketin Batılılaşma ve modernleşme vb. etafındaki tartışmalarda, kadınların ve toplumsal cinsiyet kimliğinin bir kez daha merkezi bir rol oynamasına yol açtığına dikkat çeker (2015: 117). Yaşanılan bu süreçte, üniversitede okuyan başörtülü kızlar; başörtülerini açmadıkları takdirde, bu şekilde okuyamayacaklarına dair baskı görerek tercih yapmaları hakkında zorlandıklarını belirttiler. Bununla ilgili ikna odalarının kurulması, başörtülü kızları hasta olarak görmeleri, psikolojik baskının tezahürüydü. Örtüsü ile okuyamayan üniversiteli kızlar yurtdışına çıkarak eğitimlerini tamamlamaya gayret ettiler. Bu olayı yaşayanlardan, Gülşen Demirkol Özer'in (2015:23) , o güne dair anlattıklarına baktığımızda:

Kadınların yüksek burçlu ev kalelerinden sokakalara çıkıp, olup bitene dahil olma çabalarının uzunca bir süre aldığı söylenebilir. Bu süreç, modern hayattan daha saklanılmaması sonucunda nasıl bir olay yaşanacağını keşfedilme sürecidir. Korunmanın, ayrışmanın sembolü başörtüleriyle kadınlar sunulu kadın, portresi dışında ve ona rağmen varolduklarından yıllarca bunun bedelini ödediler. Ödemeye de devam ediyorlar. Özel alanlarda köşeye sıkıştırılmışlığın üzerine bir de hesaplaşmaların odağına konmuşluğun yükü bırakıldı omuzlarına (2015:23).

Bu süreçte başörtüsü siyasal bir araç haline dönüşmüş, tüm partinin seçim zamanlarında başörtüsü üzerinden siyaset yapmışlardır. Türkiye'deki başörtüsü yaşağından dolayı kadınların kamusal alanda var olmamaları her açıdan onları

geriletti. Bunu en çok mülakatlarda dile getiren başörtülü milletvekilleri oldu. Bu tartışmalar içinde kadınların da başörtüsü takanlar ve takmayanlar olarak kendi içlerinde ayrışma yaşamasına yol açtı. Bu yasak 1 Ekim 2013 tarihinde kaldırılmıştır. Kamudaki başörtüsü yasağının kalkmasıyla birlikte, AKP milletvekilleri 31 Ekim 2013 tarihinde Meclis Genel Kurulu çalışmalarına başörtülü olarak katıldı. Başörtüsü yasağını yaşayan ve bu mücadeleyi veren, halen aktif olarak parlamantodaki kadınlarla da mülakat yapıldı. Kadınların siyasal katılımlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmadığı görülmektedir. Bu eşitsizlik tezimizin asıl sorunsalı olan kadının siyasette yükselmesindeki engelleride oluşturmaktadır. tezimizin ikinci bölümünün son başlığı olan Toplumsal cinsiyet Açısından cam tavan sendromu kısmına geçelim.

3.2. Toplumsal Cinsiyet Açısından Cam Tavan Sendromu

Kadının karşılaştığı engeller içerisinde, toplumsal cinsiyet açısından kamusal alandaki mücadelesi ve çalışma hayatına katılımından sonra, toplumsal cinsiyet açısından cam tavan sendromu olan tezimizin ana sorunsalı olan kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan engeller olarak ele alacağız.

Aslında bu bölüm kadının siyasette yükselmesinin önündeki engelleri ele alacağımız en önemli başlıktır. Öncelikle cam tavan kavramının tanımına ve bu kavramı doğuran nedenlere bakmak gerekir. Özellikle toplumsal cinsiyet açısından kadınların karşılaştıkları bu engel görünmez engel olarak da tanımlanır. Kadınların son yirmi yıl içinde iş dünyasında yoğun bir şekilde var olmalarına rağmen yönetici pozisyonuna yükselmeleri beklenen düzeyde değildir.

Weyer, B. (2006: 441-45) tanımıyla: “Kadınların psikolojik ve sosyal açıdan bir çok etmenin bir araya gelmesi nedeniyle, özellikle iş hayatında yükselebileceği kariyer basamaklarında yükselememesi, daha mütevazı bir konumda kalmasıdır. Bu durum “cam tavan” sendromu olarak kavramlaştırılmıştır” (2006: 441-45). 1970’li yılların başında ortaya çıkan cam tavan” kavramı “cinsiyete, etnik köken ve dine dayalı ayrımcılığın fazla hissedildiği alan olarak tanımlanmıştır. Bu ayrımcılığı ve kadının yükselmesini engelleyen sorunları tanımlamak için ABD’de ortaya çıkmıştır. Bu

terim, kadınlarla birlikte dezavantajlı ve engellileri ,farklı cinsel tercihleri olan kişileride kapsamaktadır” (Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 27).

Cam tavan kavramı aslında bir deney sonucu ortaya çıkmıştır. Deneyi kimin yaptığına dair araştırmalarımızda bir bulguya rastlamadık. 1970’li yıllarda yapılan deneyin nasıl yapıldığına bakalım: Deneyde, fanus içerisine birkaç pire ile bırakılır, bu deneyde fanustaki zemin yavaşça ısıtılmaya başlanır. Zeminin ısınmasıyla pireler zıplamaya başlar. Deneyde, fanusun tepesi bir cam ile kapatılır. Pireler sürekli, olarak zıplar ve cama çarpmaya başlarlar. İkinci adım olarak cam kaldırılır. Ama zemin ısıtılmaya devam edilir. Pireler daha önce cam tavanın yüksekliği kadar zıpladıkları için üzerine çıkamazlar.Yani cam tavanın otuz santimlik ölçüsünü aşamazlar. Bu deney ile pirelerde, öğrenilmiş çaresizlik baş göstermiştir. Öğrenilmiş çaresizlik fizikte atalet denilen, eylemsizlik durumuna benzetilmektedir. Bireyin bu eylemsizlik hali hayatı boyunca ruhsal sağlığını her yönden etkileyeceği belirtilir (Erdemir,2017: 23). “Cam tavan, ayrıca evli ve çocuklu kadınların iş yaşamında erkek meslektaşlarına nazaran daha az terfi ve ödül alabilmesi olgusunu anlatmak için kullanılmaktadır” (Weyer, 2006: 442, Akt: Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 27). Şimdi bu kavramın literatüre giriş serüvenini ele alalım.

3.2.1.Cam Tavan Kavramının Akademik Literatüre Girişi

Kadınların iş hayatında yükselmesini engelleyen “görünmez engel” olarak tanımlanan cam tavan kavramı ilk defa 1977 yılında Marillyn Loden tarafından yazılan bir makalde kullanılmıştır (Carnes ve diğerleri, 2007: 1453). Wall Street’de Hymowitz ve Schellhardt’ın 1986 ‘da birlikte yaptıkları röportaj ile cam tavan kavramı akademik alanda, önemli bir çalışma haline gelmiştir (Jackson, 2001: 30). “Wall Street Journal tarafından şirketlerde çalışan kadınların yönetici pozisyonuna çıkmada sıkıntı yaşamaları nedeniyle, çıkarılan engelleri tanımlamak maksadıyla kullanılan “cam tavan” kavramı 1987 yılında yazılan akademik makaleden sonra literatürde kullanılmaya başlanmıştır” (Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 26). Ayrıca cam tavan kavramının paralelinde, literatürde farklı kavramlara da yer verilmektedir.

İkinci cam tavan: Kadınların yöneticilikte ilk engeli aşarak, ikinci engelle karşılaşmasına denir.

Ters cam tavan: Kadınların cinsiyetlerine uygun olarak yoğun çalıştığı, ‘kadın işi’ kabul edilen sektörlerde, bakım hizmetleri vb... gibi erkeklerin çalıştığı bu yerlerde belli engellere takılarak bu engeller yüzünden yükselememesini anlatır.

Bambu tavan: Doğu Asyalıların kullandığı bir kelimedir. Temsil amacıyla kullanılan bambu kelimesi, farklı ülkelere göç ederek yaşayan bu insanların çalıştıkları yerden yönetici olarak yükselemediğini anlatan kavramdır. Doğu Asyalılar özellikle karşılaştığı engelleri ve ayrımcılık, yaşadıklarını anlatmak için kullanırlar.

Beton tavan: Bu kavram daha çok dini grupların ve baskın olan etnik, gruplara mensup kadınlarla ve azınlık kadınların yöneticiliğe ulaşma noktasında iş deneyimlerinin farklılaştığını anlatmak için kullanılmaktadır. Azınlıkta olan kadınların karşılaştığı zorlukları ve belirginliğine dikkat çekmek için kullanılır.

Cam merdiven: Kadın çalışanın ağırlıklı olan sektörlerde, erkeklerin görünür olmayan bir şekilde yöneticilik basamaklarını tırmanmasını ifade etmektedir. Bu kavram, ters cam tavan yaklaşımının tersi için kullanılır (Gül ve Oktay:146: 427).

Cam asansör: (Glass escalator): Bu kavramda cam merdiven gibi, erkeklerin yine görünür olmadıkları , kadın ağırlıklı çalışan sektörlerde daha fazla maaş ve terfi imkanına sahip olmasını ifade eder (Dill, Kim Price-Glynn ve Carter Rakovski, 2016).

Yapışkan merdiven:, Kadınların yöneticilik pozisyonuna yükselememelerini merdiven metaforuyla analatan bir kavramdır. Merdivenleri çıkma aşamasında yaşadıkları zorlukları anlatır (Gül ve Oktay: 146).

Yapışkan zemin: (Sticky floor): Kadınların kamu kurumlarında çalışan , alt kademelerden yukarıya bir türlü terfi olamayan ve düşük ücret alan kadınlar için kullanılmaktadır (UN Women, 2015, Progress of the World’s Women 2015-2016).

Cam dolap: LGBT gibi tercihleri olan kişilerin çalıştığı yapıda yöneticilik pozisyonuna yükselmesinin önündeki engelleri ve yaşadığı ayrımcılığı analatan bir kavram olarak literatüre geçmiştir (Gül ve Oktay:146).

Cam labirent: Kişilerin iş hayatındaki yaşadığı bir takım görünmez engelleri ve bu engellere takılmadan çıkış yolu bulmayı anlatan bir kavramdır (Sayfalar, 2018).

Kraliçe Arı Sendromu: Kadınların iş ortamındaki muamele gördükleri davranışlarıyla ilgili bir kavramdır. Kadınların daha çok hem cinsinden gördüğü baskıyı anlatır. Kadın yöneticiler, erkek yöneticilerin davranış kalıplarını diğer kadın çalışanlara uygulamasını anlatır. Kraliçe arı sendromu olarak tanımlanması bu yüzdendir. Bu sendromun da belli başlı özellikleri bulunmaktadır:

-Çalışma ortamlarında yapılan ayrımla ilgili bir takım belirtileri görmezden gelebilmek.

-Kadınların kendilerinin dışında, hem cinsiyle olan rekabeti bertaraf etmeye çalışması

-İş yerinde erkeklerin tutumuna benzer davranışlar ortaya koyarak onların tutumlarını benimsemek.

Kraliçe arı sendromu özelliklerini taşıyan kadınlara göre, bir başarısızlık yaşadıklarında suçu kendinde değil başkasında aradığı görülmektedir. Kraliçe arı sendromunda olan kadınlar yönetici pozisyonundaysa bunu üstünlük başarı ve kendinde bir ayrıcalık olarak görmektedir. Alt kademedede bulunan kadınların emek sarfetmediklerinden dolayı, o pozisyona gelmeyeceklerine inanırlar. Bütün bu tutum ve davranışlar kraliçe arı sendromuna ait tutum ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Zel, 2002: 2). Alt kademedede olan kadın çalışanlar böyle bir engelle karşılaştıklarında suçu kendinde aramamalı aksine daha çok kendine yapılan haksız davranışa karşı mücadele etmeleri gerektiği literatürde belirtilmektedir. Uğur Zel'in araştırmasında kraliçe sendromu yaşayan kadınların daha çok aile kavramına düşkün olduklarını özen gösterdiklerini belirtir (A.g.e., 2002: 4-5). İş yaşamında bu tarz tutum sergileyen kraliçe arı sendromunun çok yaygın bir şekilde çoğaldığı gözlemlenmektedir. Erkeklerde olduğu kadar, kadınlarda kariyer hırısı, güç ve iktidara dönüşerek engel oluşturmaktadır. Çalışmamızın alan araştırması sonucunda elde edilen bulgularda mülakattaki katılımcıların, kraliçe arı sendromunu yaşadıklarını belirterek bu engelin siyaset alanında daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığını vurguladılar. Literatürde cam tavanla birlikte pek çok kavramsallaştırma

bulunmaktadır. Ancak konumuzla ilgili olması nedeniyle sadece cam tavanı açıklayan teoriler üzerinde durulacaktır.

3.2.2 . Cam Tavanı Açıklayan Teoriler

Cam tavan kavramını açıklayan, özellikle kadınların yönetim pozisyonlarındaki temsilinin yetersizliğini araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Kadınların terfisinde gerekli temel deneyimi kazanmaları için geçen zaman erkeklere oranla çok daha fazladır. Ayrıca kadınlar erkekler kadar yaygın olarak terfi etmezler (Devenport, 2007: 36). Morrison ve Von Glinow, cam tavan ile ilgili yaptığı çalışmaları cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığını ileri sürerek üç başlık altında toplamıştır: önyargı merkezli, kişi merkezli ve yapısal merkezli teorilerdir (Hopman ve Lord, 2009: 5). Literatür çalışmasında, teorilere verilen isimler şu şekliyle ifade edilir: Bireysel, toplumsal, kurumsal ve örgütsel kavramlar olarak adlandırılırlar.

Bu teoriler, genelde cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan engeller olarak tanımlanmıştır (Akt: İraz, 2009, Karaca, 2009: 65; Sezen, 2008: 38-39). Şimdi Cam tavan Sendromunu üç ayrı başlıklar şeklinde tanımlayan bu teorileri inceleyelim.

3.2.2.1. Kadınların Yükselmesini Engelleyen Bireysel Nedenler

Kadınların yükselmesini engelleyen en önemli etkenlerden biri kendisine koyduğu engeldir. Kişisel algılarından ve tercihlerinden kaynaklanan engeller olarak tanımlanır. Bu engelleri oluşturan etkenlere baktığımızda, toplumun oluşturduğu cinsiyet rollerine dair baskılar ve davranışlar “Kadının yeri neresi? ” sorusuna cevap veremez. Bu yüzden öğrenilmiş çaresizlik içerisinde aşağıdaki engellere takılır. Toplumsal değerleri sorgulamadan kabul etmesi, iş ve aile arasında sıkışıp kalması, suçluluk duygusu yaşayarak sürekli çatışma halinde olması, toplumun kadına dair ön yargıları kabul etmesi, karasızlık içerisinde olması, ne istediğini bilememesi, kendine dair özgüveninin olmayışı kendine oluşturduğu engeller olarak sıralanabilir. Kadın tüm bu negatifliğin yanında var olan sistemin değişeceğine olan inancının olmayışından dolayı kariyer planlaması yapamaz.

Çünkü yükselmenin gerekliliklerini ve zorunluluklarını göze alamaz. Yönetici pozisyonunda çalışırken üst düzey yöneticilerle çıkacak sorunlarla başa çıkamayacağı korkusu da vardır (Irmak, 2010:40). Kariyer teorileri genel olarak erkek çalışanlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Kadınların kariyer algılarına baktığımızda erkeklerden farklı olarak kadın yöneticiler işin getirdiği tatmin düzeyi ile ilgilenir. Maddi getirisine çok kıymet vermez. Erkekler ise daha çok hiyerarşik statüye ve maddi kazanç açısından bakmaktadır (Sturges,1999:239). Bu nedenle erkekler için hayatta en önemli şeyin kariyer ve iş başarısına bağlı olduğu düşünülür. (Grandey, diğerleri, 2005:305). Kadına yüklenen sorumluluklar bitmez. Onun birden fazla rolü vardır. Kadınlar iyi bir eş ve annelik rollerini daha fazla önemsediklerinden dolayı, iş ve aile başarısını bira arada götürmeyi gayret etmektedir. Toplumun öngördüğü kadına dair biçilen bu rol aslında onun birinci görevi olan ev kadınlığı ve annelik rollerinin gerektirdiği yükümlülüklerdir. Toplumun kadına yüklediği annelik rolünden dolayı, onun aile içi sorumlulukları ve çocukları kariyer planlamasından daha öncelikli hale geldiği düşünülür. Bu sebepten kadınlar işte geçirilen zamanı vicdan yaparak suçluluk duygusuna kapılmaktadırlar. Bu tutumu toplumsal cinsiyet rolleri olarak tanımlamak yerinde olur. Kadınlar kendilerini erkek meslekdaşlarına rağmen daha az başarılı görürler. Elde ettikleri başarıyı bu yüzden şans eseri kazandıklarını düşünürler. Böyle düşündükleri için görevlerini kaybetmemek için var güçleri ile çalışırlar. Erkekler ise tam tersine elde ettikleri başarıyı kendi çabaları ve gayretleri sonucu kazandıklarını düşünürler (Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 27). Siyasetle uğraşan kadınlar da iş yaşamında olduğu gibi kendilerine buralarda da engel oluşturmaktadırlar. Bu engellere baktığımızda:

-Toplumda ki ataerkil zihniyetin, ve paternalist siyasal kültürün kadınların siyasete katılımına dair yol vermediği görülmüştür.

-Siyaset arenasının erkek egemen yapısından dolayı erkeklerin alanı olarak değerlendirilir. Kadının siyaset alanında olmaları bu yüzden erkekler tarafından istenilmemektedirler. Bu yargı kadınları olumsuz etkilemektedir.

-Kadın siyasete katılım ile ilgili, güvensizlik sergilemektedir. Bunun nedeni ise toplumsal cinsiyet rolleri ve baskısı etkili olmaktadır. Kendisinin dışındaki kadınların siyasal katılımını kabullenirken, kendisinin katılımında çekimser davranır.

-Kadınların neden siyasete katıldıkları ile ilgili olarak genelde oğulları için siyasete evet dediklerini ifade eden kişilelerle karşılaşmıştır. Siyaseti oğlu için kabul eden kadınların, siyasal açıdan etkili kaynaklara sahip olanlar için de söz konusu olabilmektedir. Bu çerçevede kadınlar açısından baktığımızda, kadının “kendini sınırlandırma” eğilimi bulunduğu ortaya çıkmaktadır (Çitçi, 1998: 523). Yeşim Arat 1935 yılından itibaren, TBMM’ye aday gösterilen seçilen kadın milletvekillerinin üzerinde yaptığı araştırmada, kadının siyaset alanındaki durumunu bize bildirmektedir. 1935 yılında milletvekilliğine seçilen 57 kadın milletvekillerin % 64’ünün sadece izleyici ve ancak ¼ ‘nün faal üye olduğunu, sadece %3’ünün kendini önder nitelikte gördüğünü söylemektedir. 1960 sonrasına baktığımızda ise, kadın milletvekili oranını ancak %14,3 seviyesine ulaşmıştır.

Kadın milletvekillerinin, mecliste seyrek durumlarda söz alıp konuştuklarını belirtilmekte ve kadın milletvekillerin söz alıp konuştukları zamanda ise, genelde siyasi konuların konuşulmadığını, çocuk, sağlık, eğitim ile ilgili dışı konuların konuşulduğunu ifade etmektedir. Tekeli ‘de tek parti döneminde, kendini önder olarak tanımlayan kadın olmadığını var olan kadın milletvekillerinin % 82’sinin izleyici, %9’unun faal üye olduğunu belirtiyor (Sancar, 2012: 245). İlk Türk Kadın milletvekillerinden Benan Arıman, Boğazların kullanımına dair Montrö’de imzalanmış yeni sözleşme ile ilgili yapacağı meclis konuşmasında:

Sayın arkadaşlarım, bu kadar güzel konuşan hatiplerden sonra benimde buraya çıkıp söz söylemek, istememin ne kadar büyük bir cüret olduğunu biliyorum. Fakat ne yapaym ki ben de bu gün göğsümü iftiharla kabartan , kalbimi coşturan sonsuz minnet ve şükran duygularımı ifade etmek istiyorum (Gönül, 2015: 19-20) .

Benan Arıman milletvekili olarak mecliste yaptığı konuşmayı doğal bir hak gibi görmeyerek kendini “cüretkâr” olarak ifade etmiştir. Kadınların söz alarak, hakkı olan konuşmayı kendileri için oluşturdukları psikolojik engel olarak görmeleri adına ilginç bir önektir (Gönül, 2015: 19-20).

3.2.2.2. Kadınların Yükselmesine Engelleyen Toplumsal Nedenler

Cam tavan sendromunda kadınların yükselmesini engelleyen ve görünmez tavana çarpmalarına neden olan toplumun yarattığı engellerden bahsedeceğiz. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından oluşturulan bu engelin kadının üzerinde oluşturduğu etkiyi Bora'nın değerlendirmesinde görürüz. Kadınların genellikle kendilerinin bir şey bilmediği gibi, bir inançla hareket ettiklerini öne süren Aksu Bora (200 :45), *Gücümüzü Fark Etmek* kitabında toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki etkisinden bahseder. Bora'ya göre: Kadınların hayatın pek çok alanında kendilerini eksik kabul ettiklerini bu eksiklikten dolayı yaratıcı olamayıp iyi araba kullanmadıklarını belirtir. Kadına dair toplumun baskısından dolayı özgüven sorunu yüzünden siyasete girmeye cesaret edemediğini, iş hayatında karar verme konumunda olmadığını anlatır. Kadın karar veremez çünkü duygusal ve naiftir. Bu tarz eleştirilerin aslında hep kadının biyolojik cinsiyetiyle ilişkilendirildiğini vurgular. Kadınlardan beklenen başarıların ise biyolojik olarak cinsiyete indirgendiğini belirtir. Topluma göre kadın başta anne olmalıdır. Ona biçilen rol budur. Bu role ek olarak, itaatkar bir eş, becerikli güler yüzlü, saygılı iyi bir gelin, iyi titiz bir ahçı olmasıdır. Bora, toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin tanımlamasını yapmıştır (200:45).

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun *Aile Ansiklopedisi* eserinde İmamoğlu (2012: 832), toplumun erkeklere dair hakim olan görüşünü belirtmiştir. Özellikle erkeklerin güçlü ve liderlik gibi özellikler taşıdığını ve bundan dolayı erkeklerden, evin geçiminin temin edilmesi beklentisinin olduğunu vurgular. Kadınların yumuşak ahlaklı, anlayışlı olmalarından ötürü evi çekip çevirmeleri, eşlerine destek veren, ama onların önüne geçmeyen biri olarak tanımladığını belirtir. Aslında toplumda varolan bu kalıplar hayatın her kademesine yansımaktadır. Çalışma hayatına ve siyasette bile bu yargı kendini göstermektedir. Kadınların yönetici olmalarının önündeki diğer bir engel kültür farklılığıdır. Ülkelerin kendilerine özgü kültürleri eril-dişil anlayış kalıpları bu engeli oluşturmaktadır.

Gert Hofstede (1984: 11), kültürler arası farklılıkları şöyle tanımlamaktadır: Güç mesafesi, bireysellik, toplumsallık, erillik–dişilik ve belirsizlikten kaçınılması

gerektiğini söyler. Hoftsedde'ye göre, toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğin meslek seçiminde de etkili olduğunu belirtir (Deemer, 2006: 11-15). Toplumsal cinsiyet rollerinde toplum, meslekleri de cinsiyete göre ayırmaktadır. Cinsiyete göre ayrılan meslekleri yatay ayrışma olarak tanımlanırken, kadınların liyakatli olmasına rağmen cinsiyet ayrımcılığından dolayı meslektaşlarına göre daha yavaş terfi etmesi dikey ayrışma olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyete göre ayrılan meslekleri, üç ana kriter üzerinden değerlendirmek gerekir. Mesleğin niteliği, ücret farklılıkları ve emek piyasalarında ki kıtlıklar gibi kriterler üzerinden değerlendirilmektedir (Browne, 2006: 85). Yukarıda belirttiğimiz İmamoğlu'nun tespitlerinin bir benzerini de Zehra Dökmen desteklemektedir (Akt: Z.Dökmen, 2009: 192-197). Toplumsal nedenlere geleneksel anlayışın hakim olduğunu, bu anlayışın aslında kadının karşısına engel olarak çıktığını vurgular ve örnek verir:

Toplumsal cinsiyet rollerine göre, geleneksel aile kültürüne sahip ailenin, kadına biçtiği rollerin dışına çıkmak istemesi çatışmaya neden olurken, kadının özel alanda evinde olması gerektiği anlayışı daha yaygındır. Kadın bu anlayışa göre ev-içi sorumluluğu ve çocuk ve yaşlı bakımı hastalarla ilgilenen biridir (2009: 192-197).

Ayrıca meslek seçiminde dahi cinsiyetin dikkate alınarak yapılması gerektiği geleneksel anlayışın bir sonucudur. Kadın ve erkek mesleklerini bu özelliklerine göre seçmelidir. Geleneksel toplumlarda icra edilecek mesleğin fitrata uygun olma beklentisi bulunmaktadır. Toplumda yaygın olan bu anlayış aslında kadının siyasette bile karşılaştığı en büyük engellerdendir. Kırılgan naif yapısından dolayı siyaset erkeklerin olması gereken bir alan anlayışı kadınlar için yükselmelerindeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Ve görünmez tavana çarparlar.“Cinsiyet rolleri üzerine yapılan ilk çalışmalarda, araştırmacılar, yönetici rollerini, erkekleri, kadınları ve tüm bu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir “ (Schein, 1973: 95-100). “Araştırmalarda, hem kadın hem erkek katılımcıların “başarılı yönetici” algılarının daha çok erkeklere atfedilen özelliklerden oluştuğu kanısı ortaya çıkmıştır. Yöneticinin başarılı olması için erkekler bu sığata layık olmanın, erkek gibi olmaktan geçtiğini belirtirken, kadınlar ise hem erkeklerin hem de kadınların iyi

birer yönetici olabileceklerini düşünmektedirler. Araştırma sonucunda görülüyor ki erkeklere göre, "İyi yönetici kavramına "erkeksi" tutum ve davranışlar atfedilmektedir. Böyle bir yargı çoğunlukla erkekler tarafından yapılmaktadır (Powell, Butterfield ve Parent, 2002: 173-193). Yapılan araştırmaları değerlendirdiğimizde, toplumun genel bir toplumsal cinsiyet rollerine dair sonuç ortaya çıkmaktadır.

Yönetici pozisyona gelen birinin, ister kadın ister erkek olsun , o kişiden erkeksi davranışlar beklenilmektedir. Egemen, kandine güvenen, başarı odaklı, hırslı, azimli, saldırgan ve sert mizaçlı, duygusal olmayan kişilerle olan ilişkilerde çok samimi olamayan az ilgilenen bu tür özelliklere sahip kişilerin başarılı olacağına dair beklentinin olduğu, sahip olmayanların ise başarılı olamayacağına dair bir kanaat olduğu ortaya çıkmıştır. Yukarıda belirtilenlere bakıldığında, toplumun kadına dair ön yargısı yöneticilik konusunda bu tür özelliklere sahip olmadığı düşüncesinin yaygın olduğu tespiti yapılmıştır. Kadınların yönetici ,lider pozisyonlarında başarısız olacağı düşüncesi yaygın olmaktadır (Akbaş ve Uyar 2017: 12-16).

Sonuç olarak baktığımızda, toplumsal nedenler de görünmez engeller olarak kadının çarptığı cam tavadır. Bunlar, toplumsal cinsiyet rollerine, gelenek ve kültürel faktörlerin etkisiyle kadının önüne hayatın her kademesinde, siyasete katılım ve yükselmesinde karşısına engel olarak çıkmaktadır.

3.2.2.3. Kadınların Yükselmesini Engelleyen Kurumsal ve Örgütsel Nedenler

Kadınların çalışma hayatlarında ve siyasette ilerlemesini engelleyen en önemli nedenlerden bazıları da kurumlardan ve örgütsel yapılardan kaynaklanmaktadır. Bu yapılarda kadınlar terfi ettikleri halde, bulundukları konumda inisiyatif kullanamamaktadırlar. Kurumsal ve örgütsel ya da parti içi yapılarda kültür, kadın çalışanlara bakış gibi nedenler engel olarak görülmektedir. Hartmann (1987: 59) göre, işe alma sürecinde, kadınları belli istihdamlara göre tercih ederek kurumda yükselmelerinin önü kesilmektedir. Bu durum literatürde "çıkamaz sokak" olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet anlayışının kurumlarda ve örgütsel yapılarda egemen olduğunu görülmektedir. Bu egemen anlayış maalesef kadınların iş gücünü

kırmakta ve kadınların istemsiz bir şekilde erkeklerin denetiminde çalışmalarına neden olmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz toplumsal nedenlerden kaynaklanan engellerde kadın-erkek özelliklerinin örgütsel yapılar içinde de dikkate alınmaktadır. Erkeğin sert ve güvenilir olması, kadının naif, yumuşak ve duygusal olması gibi. Bu anlayışın kadınlar üzerinde baskı oluşturduğundan dolayı kendilerine ait özelliklerini yok ederek doğallıktan uzak erkleşme sürecine yönlendirmektedir. Kadının aslında bu ikilem içerisinde sıkışıp kalmalarına neden olmaktadır.

“ Hatun Korkmaz’a (2016:102-106) göre, birçok kadın, liderliğin daha yumuşak ve kadınsı yanını geliştirme gereksinimini göz ardı ederek pozitif, analitik, çizgisel, belirgin, sıralı, sözel, rasyonel aktif niteliklere odaklanmıştır” (2016: 102-106).

Wonder ve Donova’ nın 2003 yılında yazdığı (*Whole –Brain Thinking*) *Bütünsel Düşünme*, isimli kitabında kadınlar, hem sağ hemde sol beyni kullanabildiklerini ifade etmektedirler. Kadınlar bu doğal yetenekleriyle, iş yaşamında daha insancıl bir iş kültürü geliştirebilmektedirler. Kadınların bu özellikleri ile iş dünyasında var olmaları, iş dünyasına bir eksi değil de katkı olarak algılanması gerektiğini söz etmektedirler. Kadınların erkek egemen iş dünyasında yer alabilmeleri, kişiliklerinin temelinde yer alan kadınsı özelliklerinden uzaklaşmasını sorunlu bir uygulama olarak görmektedir. Kadınların iş dünyasında var olabilmeleri adına , bu davranışların aslında kadına zarar verdiğini, çünkü sezgilerini susturmak, duygularını bastırmak ,iletişim olanaklarına ve akılcılığa sekte vuracağından bahsetmektedir. Tartışılan bu özelliklerin, cinsiyet ayrımı yapmaksızın kadın veya erkek her başarılı liderin üst yönetim kadrolarında bulunması gereken özellikler olduğunu vurgulanmaktadır.

Kadın, kurumu oluşturan örgüt hiyerarşisinde de engellerle karşılaşmaktadır. Örgütsel yaşanan engellerde, örgütün var olan kültür politikası, mentor olarak yöneticinin rolü, iletişimden kaynaklanan nedenler ,örgütsel engeller olarak tanımlanmaktadır. Örgüt içerisinde kadın çalışanlar ile erkek çalışanların ihtiyaçları ve beklentileri farklıdır. Bazı araştırmacılara göre, cam tavanın nedeni bu farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Elacqua vd., 2009: 286; Smith vd., 2012: 69).

Örgütün sahip olduğu ve kendine has olan kültür ve politikaları (Katzh ve Kahn, 1977) kadınların kariyer gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. “Bazı işletmelerde kadın ve erkekler eşit fırsatlara sahipken, bazılarında olmadığı ya da bazı örgütlerde yükselme şartları eşit iken, bazılarında daha fazla çaba gerektiği söylenebilir” (Akt: Zeng, 2011: 313, Çetin, 2005: 65).

Örgüt kültürü, aslında işlerin nasıl çözüldüğü nasıl ele alındığını görmek adına önemlidir. İşletmelerde yönetim pozisyonlarında hangi cinsiyet baskınsa işletmede o cinsiyet ön plana çıkmaktadır. İşletmelerdeki bu durum cinsiyetçi tavır sergilendiğinin göstergesidir. Erkek egemen bir kültürün hakim olması kadınların ilerleyebilmesi adına engel oluşturmaktadır. Eril davranışların sergilendiği bu örgütsel yapılarda kadınlara ikincil roller biçilir (Klenke, 1996). Kadınlar kendilerini yönetici ve lider pozisyonunda göremez (Davidson ve Cooper, 1992). İş dünyasına baktığımızda, kadınlar yönetici pozisyonuna gelse bile, alt veya orta kademedeki yönetici olarak çalışmaktadırlar (Akt: Bihagen ve Ohls, 2006, Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 22).

Örgüt yapısı içerisinde toplumsal cinsiyet kavramı çalışanlar üzerinde gözle görülür etkiler oluşturmaktadır. Toplumdaki kadın ve erkek rollerinin, örgüt içerisindeki görevlendirmelere yansımakta, örgütün cinsiyetine ve sahip olduğu değerlere göre çalışanlara karşı örgütte, davranışlar belirlenmektedir. Cinsiyet özellikleri dikkate alınarak, ona göre bir iş dağılımı yapılır. Cinsiyet farklılıklarının olduğu, örgüt içinde kadın ve erkeğe aynı koşulların sunulmaması, toplumsal cinsiyetin göstergesidir (Güleç, 2015:45).

Snavely (2002: 35), Örgütte erkek çalışanların, çoğunlukta olmasını şu sebeplerle açıklamaktadır:

- 1-Kadının geçmişte olduğu gibi günümüzde de süregelen kalıplaşmış konumu.
- 2-İş ve kariyer tanımlarının erkeksi değerlere göre tanımlanması.
- 3-Kadın çalışanların erkek çalışanlarla iletişim kuramaması.
- 4-Erkeklerin kadınlar ile aynı ortamda çalışıyor olmaları onları rahatsız ettiği gibi memnun olmamaları (A.g.e.,2015:46).

Erkek egemen örgüt kültürüne sahip olan kurumların üst yönetiminde, erkeklerin çoğunlukta olması ataerkil düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Üst aklın erkek olması kadın çalışanların üst yönetime ulaşmasına engel bir durum teşkil etmektedir. Bunun sonucunda kadınların ana kademeye, yönetim pozisyonuna ulaşmalarında ise, örgüt kültüründen doğan bir cam tavan durumu yaşanmaktadır (Sezen, 2008: 24).

Kadının örgütsel yapılarda yaşadığı bu sorunların içerisinde bulunan faktörlere geçmeden belirtelim ki siyasette de kadın örgütsel bir yapı içerisinde yer almaktadır. İşletmelerde yaşadığı sıkıntıları bir benzerinide siyaset arenasında yaşayarak yükselmesinin önünde engeller oluşturulmaktadır. Kadınların siyasette karşılaştıkları engeller, tıpkı kurumsal işletmelerdeki örgütsel yapılardaki sorunları barındırmaktadır. Her parti tüzüğünde kadına biçilen roller ve parti ideolojisini temsil eden kadın tanımlaması yapılmaktadır. Erkek egemen olan siyaset mekanizmasında kadınlara belirledikleri kota kadar yer açılmaktadır. Erkek ve kadın özelliklerine göre parti içi görevlendirmeler yapılmaktadır. Kadın tıpkı işletmelerdeki gibi örgütsel yapıda yönetici ya da liderlik pozisyonunda olması onun doğal halinden vazgeçerek erkek gibi sert ve dik bir duruşa sahip olmasını gerektirmektedir. Yapılan mülakatlarda buna dair bulgularımız oldu. Özellikle yukarıda belirttiğimiz kadının erkek egemen bir yapıda onlar gibi olduğuna dair örneği, mülakattaki katılımcımız, Meral Akşener'i örnek olarak verdi. Cam tavanı kırarak parti liderlik pozisyonuna gelen Meral Akşener'in kısa saç modeli ve sürekli pantolon giymesi seçmenler tarafından eleştirildiği gibi, siyasetin kadın için zor olduğunu düşünenler tarafından da takdir edildiğini belirtti. Siyasi partiler ve kurumsal örgütsel yapılarda ki engellere baktığımızda, kadının yönetim pozisyonlara yükselememesinin nedenlerini oluşturan belli başlı faktörler bulunmaktadır. "Görünmez bariyerlere neden olan bu faktörleri içine alarak beşli bir gruplandırma yapılmıştır. Bu gruplandırmada basma kalıp yargılar, mentorluk ve iletişim ağı eksikliğine, ayrımcılığa, ailesel sorunlara, yer verilmiştir" (Akt: Cai ve Kleiner, 1999: 53-54, Çaha , Aydın ve Çaha, 20016: 22). Cam tavanı oluşturan bu engelleri inceleyelim.

a)Basma Kalıp Yargılar (Stereotipler)

Geleneksel kişiler cinsiyete dayalı önyargılarla muamele gördüklerinde cinsiyete dayalı basmakalıp yargılar (sex stereotyping) meydana gelmektedir (Kelly vd. 1993:23). “Stereotip” olarakda adlandırılan basmakalıp yargıların, özellikle cinsiyet önyargısını işaret ederek, cinsiyet ile bağdaştırılmaktadır (Hillard, 2007). *Fortune* dergisinde yayımlanan bir yazıda, ABD’li CEO’ların %81’inin kabul ettikleri olguya dayanarak, Amerikan toplumunda yıllarca devam eden sosyalizasyona rağmen birçok yönetici ve çalışanın bilinçli veya bilinçsizce cinsiyete dayalı basmakalıp düşüncelere takılıp kaldıklarını ileri sürülmüştür.” (Anafarta, Sarvan ve Yapıcı, 2008: 115).

Kadınlarla yapılan bu çalışmada, cinsiyete dayalı basmakalıp yargılar nedeniyle üst yönetim pozisyonlarına gelmelerinin engellendiği bu araştırma sonucu kabul edilmiştir. Erkek yöneticilerin kadınlar hakkındaki ön yargılarının neler olduğuna baktığımızda, kadınların yeteri kadar dayanıklı olmadığı, çalışma hayatına erkekler kadar benimsemedikleri, yeteri kadar işlerine bağlı ve hızlı olmadıkları ve mesai saatleri dışında çalışmak istemedikleri gibi önyargılar karşımıza çıkmaktadır.

Buna benzer uygulanan basmakalıp yargılar, toplumların kültürlerinde mevcut olup, hikayeler ve iletişim araçları kullanılarak, yeni kuşaklara aktarılmaktadır. 1960’lı yıllarda ve sonrasında yapılan, araştırmalarda stereotiplerin her kültürde temel olarak değişmediği yapılan araştırma sonuçlarında da tespit edilmiştir. Bu, araştırmalarda yalnızca erkeklerin değil, kadınlarında hemcinsi olan kadın yöneticilere karşı baskıcı ve ön yargılı tutum, sergiledikleri ortaya çıkmıştır (Karaca, 2009: 65). Bu, yukarıda belirttiğimiz kraliçe arı sendromunu tanımlamaktadır.

Enver Özkalp, (1998: 49) yukarıda ki aktarımlara dair katkı sunar. Özellikle kadınlara yapılan bu basmakalıp ön yargılara kadınların bile takılıp kaldığını vurgular. Bu tarz davranış sergileyen kadınların yönetim pozisyonlarında yeni oldukları düşüncesiyle, birbirlerini destekleme anlayışının da gelişmediğini belirtmektedir. Kadın yöneticiler başarılı olup terfi edebilmek için erkek meslektaşlarından daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyarak performansının iki katı çalışır. Bu fazla mesai, kadınların fazla çalışmaya düşkün olduğu algılanmasına

neden olabilmektedir. Bu tutum kadınların kendilerini yöneticilikte yetersiz bulmaları sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Bu tip kaygılar, kadının yönetime ve üst pozisyonlara yükselmesine engel olmaktadır. Kısaca, kariyer başarılarını etkilemektedir (Anafarta, Sarvan ve Yapıcı, 2008: 115).

“Patronluk taslayan”, erkek gibi tavır sergileyen kadınlar ise kendini göstermek isteyen kadınlar olarak görülür. Kendi cinslerini rakip olarak gördükleri için hep bir yarış içerisindeyler. Aslında bu rekabet erkekler arasında da söz konusudur” (Davidson ve Cooper 1992, Akt: Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 48). Yukarıda belirtilen basmakalıp yargılar kadının siyasette yükselmesinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Yaptığım mülakatlarda, basmakalıp yargılara dair bulgulara rastladım. Başarılı siyasetçilerin erkek olduğuna inanılması, kadın siyasetçilere ilişkin ön yargılar, kadınların siyasette üst basamaklara gelmelerini engellemektedir (Esen ve Kaloğlu, 2018: 49-497). Özellikle kadının, annelik rolü siyasette olmasına büyük engel olarak görülmektedir. Çünkü siyaset arenası erkek egemen bir alanı oluşturmaktadır. Siz duygusal yanınızla bu sert zeminde erkeklerle birlikte onlar gibi mücadele edemezsiniz anlayışı hakimdir. Kısaca toplumsal cinsiyet rolleri, erkek ve kadının çalışma hayatında hangi rolleri üstleneceği ve nasıl davranacağına dair, belirleyici bir çerçeve çizmektedir (Çaha, Aydın ve Çaha :49).

b) Mentör Eksikliği

TDK sözlüğünde mentor “yönder” olarak çevrilmiştir. MacGregor’a göre mentörün tanımına baktığımızda, işyerinde deneyimli bir kişinin, kendisine göre daha deneyimsiz bir kişiye mihmandarlık yapmasıdır. Mentörlük bu aşamada tecrübesi daha az olan kişi için çok büyük önem arz etmektedir. Bu kişiler kısaca, özel yaşamında ve iş ve kariyerinde yol gösteren, tavsiyelerde bulunan ve rol modeli olabilen bir kişi olarak tanımlamak gerekir (Irmak, 2010: 57). Barutçugil, (2002: 22) yargılamadan kadınları dinleyebilecek, güven duygusu verebilecek, geri bildirimler ile kadınların bazı şeyleri görebilmesini sağlayacak bir mentor (akıl hocası) olması gerektiğini vurgulamaktadır. Barutçugil, bu kişinin kadınlara kararsız kalındığında da yol göstermesi ve hangi konularda kendilerini geliştirmeleri gerektiği ile ilgili onlara yardımcı olması beklenmektedir (2002: 22).

Kadınların genelde mentör ile ilgili tercihlerini kendi cinsiyetinden yana yaptıklarını belirtmektedirler. Bu desteği alan kişilerin daha mutlu daha az stresli olduğu tespit edilmiştir. Bu desteğin izlenecek stratejik yol haritasını göstermesi de artı bir değer olarak kabul edilir (Allen ve diğerleri, 2004: 127). Kadınlar, erkek egemen bir kurumda mentörlük sayısının azlığından dolayı mentöre ulaşma mekanizmalarından mahrum kalmaktadır. Kadınların çalışma hayatının dışında aile içi ve çocuk, sorumluluklarından dolayı bu tür ilişki ağlarına bulunması zaman açısından oldukça sıkıntılı ve zor olmaktadır (Raginsve Cotton, ve diğerleri, 1998: 28-42, Akt: Irmak, 2010: 21)

Yapılan mülakatlar sonucunda bazı katılımcılar, erkek egemen bir alan olan siyasette, kadınların mentör desteği alamadıklarını ifade ettiler. Katılımcılarımız, siyasette bulunanların bir yarış içerisinde olduğunu belirtirken erkeğin kadına dair önyargısının dışında hemcinsiyetle de bu yarışı sürdürdüğünü belirtti. Özellikle kadınların siyasete geç katıldıklarından dolayı mentör desteğinin yeterli düzeyde oluşmadığını belirterek, bunu siyasette kadının yükselmesindeki engeller olarak tanımladılar.

c)İletişim Ağı Eksiklikleri

İnformal iletişim ya da daha farklı olarak tanımlamak gerekirse, “ifade ile resmi olmayan ilişkiler bütünü; bir amaç ya da hedefi gerçekleştirmek için kurulan özel bağlantılar anlamına gelmektedir (Atan.Ç, 2012: 127). Enformel ilişkiler, iş hayatında yukarı tırmanmanın gereği olarak görülmektedir. Sosyal sermaye olarak adlandırılan bu iletişim biçimine bilgi alış-verişin yanı sıra, strateji geliştirmek gibi olgular, İş yaşamında başarılı olmak için profesyonel destek almanın gereğini ortaya koymaktadır. Bu destek, görünürlüğü arttırmak adına önemli bir etken olarak karşımıza çıkabilmektedir (Gronovetter, 1995; Ibarra, 1993; Moore, 1990; Mcdonald ve diğerleri, 2009). Kurumlarda ve örgütsel yapılarda arkadaşlık ilişkileri genelde cinsiyet temelli gerçekleşmektedir. Sosyal ilişkilerin çoğunlukla gerçekleşmesi mesai dışında meydana gelmektedir. Bu da yapılan etkinliklerle artırılmaktadır (Miller,2004:51). Bu durum cinsiyetler arası farkı arttıran en önemli unsurlar olarak bilinmektedir (Çaha, Aydın ve Çaha 2016:39).

Patterson'un informal iletişim ağı tanımlamasında, yukarıda sayılan diğer maddeler gibi çalışanlar için önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Özellikle işinde başarılı olmak isteyenler için çok önem arz etmektedir. Çalışanların, terfi aşamalarında amaçlarını gerçekleştirmelerine yönelik olan iletişim ağı, her türlü bilgi ve gerekliliklerin iletiminde, kendilerine yarar sağlayan ve işletmenin üst yönetim birimleri arasındaki haber akışına katkı sunan şebekeler, informal iletişim ağı olarak ifade edilebilir (Akt: Patterson, 2006: 349, Hoşgör, Memiş ve Hoşgör, 2016: 45). Geleneksel örgüt yapılanmasının işleyişinde, bu şebekelerin genellikle erkek ağırlıklı olması iletişim tarzı farklılıkları ve mevcut iletişim ağlara katılamamalarından dolayı kadın çalışanlar açısından “cam tavan” engeli olarak karşılırlarına çıkmaktadır (A.g.e., 2016: 45).

Kadınların, üst düzey yöneticilerle birlikte iş dışında faaliyetlere, toplantılara ve belli aktivitelere katılamamalarının en büyük nedeni toplumsal ve kültürel değerlerin oluşturduğu cinsiyet rolleri vb...gibi baskın tutumlardır. Bu tutumlar, kadınların iş dışında ki çalışmalara dahil olmasını engellemektedir. Bundan dolayı, kadınlar iş tecrübesinde belli bir birikim sağlamada, kariyere ulaşmada, kendilerine rehberlik yapacak ve iş imkânlarında farkındalık oluşturacak, yöneticilerle iletişime geçmede yoksun kalmaktadırlar. Erkek yöneticilerin, kadını, farklı bir toplumsallaşma sürecinden geldiğini iddia ederek, anlaşmanın zorluk oluşturacağına kanaat ettiğinden kadının yönetici pozisyonuna ulaşmasını engellemektedir (AKT: KSSGM, 1999:48, Güleç, 2015: 54). “Çalışma yaşamında veya örgütsel yapılarda kadınlar, sosyal süreçlerde bu enformel iletişim ağına katılamadıklarından, gerekli olan kişilere bağlantı kuramamaktadırlar. Kadınların terfi makamındaki kişilerle etkileşim içinde olmamaları o kişilerce, kadının bulunduğu konumdan memnun olduğu şeklinde yorumlanmaktadır “(Çaha, Aydın ve Çaha, 2016: 39-40).

Kanter, erkeklerle iletişime geçemeyen kadınları incelemiş ve “erkeklerin ortak toplumsallaşması” kavramını kullanarak örgüt için önemli olan iletişimin yöneticiler tarafından doğru ve hızlı bir şekilde yapılması gerektiğini ortaya koyarak iş dünyasında erkeklerin kendi gruplarını oluşturmasını, aynı kültür ve değerlere sahip olanların ise etkili iletişim kurmasını olağan olarak kabul etmektedir. Kadınlar bu

sebeple özellikle çalışma hayatında ki başarıyı, kariyerde ilerleme imkânlarından mahrum bırakılmış, terfi için gerekli olan sosyal ağlar ve kişisel ilişkilerin dışına itilerek cinsiyet ayrımcılığına maruz bırakılmaktadır (KSSGM, 1999: 48-49, Akt: Güleç, 2015).

d)Ailesel Sorunlar

Kadınların karşılaştıkları engellerden bazıları da aile içi rollerden kaynaklanmaktadır. Bu engelde kadınların çalışma ve siyaset alanındaki rollerine yansımaktadır. Kadınlar çalışma yaşamına ve siyaset alanına girerken toplumsal beklentilerin çalışma hayatı ve siyasetteki rolleriyle bağdaşmaması gibi çeşitli nedenlerden ötürü engellenmektedir. Bu konu dünyanın her yerinde tüm toplumlarda paralellik gösterdiğini ifade etmek gerekir. Örnek olarak aile içi sorumlulukların çoğu, kadına yüklenildiğinden dolayı kadının çalışma hayatına odaklanması çok zor olmaktadır. Aynı şekilde siyasette aktif olan kadınlarında benzer sıkıntılar yaşağı çalışmamız içinde alan araştırmamızda da tespit edilmiştir. Ailenin içerisindeki sorumlulukların dışında iş nedeniyle uzun seyahatlere çıkabilmek yanı sıra yapılan eğitimler, uzayan toplantılar ve şirket yemekleri de genellikle kadın yöneticilerin karşılaştıkları engeller olarak karşılarına çıkabilmektedir (Kılıç, Özücü ve Kılıç, 2007: 133)

Toplumsal kadına biçtiğı rol ve baskısı nedeniyle ortaya çıkan toplumsal cinsiyet adaletsizliğı, devletin bu konu hakkındaki politikasının yetersizliğinden de kaynaklanmaktadır. Cam tavan sendromunda ailesel sorunların etkisiyle kadın ikilem içerisinde kalmakta ve yorgun düşmektedir. Bundan dolayı kadın kendini mecburen fedakarlık yapmak zorunda hisseder. Çalışma yaşamından vazgeçmek zorunda kalır.

Çiftçi, Kumaş ve Fidana (2007:510) göre, “kadınlar iş ve aile yaşamlarının gerektirdiğı rolleri beraber yürütebilmek için yoğun bir çaba harcamaktadır. Çalışma hayatında ve ailenin eş-zamanlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlarında çalışan kadının üzerinde birtakım baskılar oluşturabilmekte ve kişinin özellikleriyle ilgili olarak çatışmalar yaşamaya neden olabilmektedir” (2007:510).

Sonuç olarak kadınlar rol çatışması yaşamakta ve duygusal açıdan yıpranabilmektedir. Dolayısıyla bu durum kadınlarda yaşam tatminini azaltabilmektedir. Kalaycıoğlu ve Toprak (2004: 67) tarafından, kadınların siyaset, üst yönetim ve iş yaşamına katılımı konusunda, 1557 kadın ve 993 erkekle yüz yüze görüşmelere dayanarak yapılan alan araştırmasında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Yapılan bu araştırma sonuçlarında, iş yaşamına dahil olamayan kadınların, % 23.6'sı, çalışmama nedenleri arasında çocuk bakımından kaynaklanan nedeni gösterirken bunun mecburiyetten kaynaklandığını da ifade etmiştir. % 18.2'si de ailede bulunan erkeklerin çalışmaya izin vermemesini neden olarak göstermiştir. % 18.1'i ise iş bulamadığını belirtmiştir. Kadınların iş yaşamındaki rolünün de irdelendiği araştırmada, katılımcıların % 25'i, kadınların üst yönetimde görev almalarının önünde engel olmadığını belirtirken, % 35'i ev işi ve çocuk bakımı gibi konuların kadınların kariyerinde engel teşkil ettiğini belirtmişlerdir (Kılıç, Örucü ve Kılıç, 2007: 125).

Görülüyor ki, kadınların kamusal alanda daha fazla görünür olması, daha çok sayıda istihdamlı çalışanlar arasına katılması ve yönetsel pozisyonlara aday olmaları, yükselmeleri her türlü baktığımızda özellikle olumlu veya olumsuz her yönleriyle birçok tartışmaya ve yoruma açık olabilmektedirler. Kadının iş yaşamına katılımı, diğer taraftan kadına sağladığı faydaların yanı sıra, kadının işte ve evde karşılaştığı bir takım sorunlar gündeme getirilerek, ekonomik yetersizlikten dolayı çalışmak zorunda olan kadın için aile içi sıkıntıların dışında olumsuz iş koşulları ve toplumun baskısı yüzünden iş –aile dengesi açısından kendi içinde çatışma yaşamaktadır (Yemen ve Yemen, 2011: 198). Siyaset alanında, iş ve aile arasında kalan kadın çatışma yaşadığından dolayı hangi alanda olursa olsun diğer çalışanlara rağmen düşük performans sergiler. Birden fazla rolün sorumluluğunu yerine getirme mecburiyetinden dolayı kadın, yaşadığı stres yüzünden işe devamsızlık yapabilir. Aslında bu durum sadece iş hayatını olumsuz etkilememektedir. ”Siyasetteki rolüyle birlikte bireylerin aile yaşantısında huzursuz olmalarına neden olmaktadır. İş-yaşam dengesinin bu derece önemli olması, sadece çalışanların değil, siyaset mekanizmasının da bu yönde kurgulanması, işveren, sendika ve devletin denge

oluşturmayı sağlayan bazı önlemler almasını zorunlu kılmaktadır” (Doğrul ve Tekeli, 2010: 14). “Kadının yönetici pozisyonuna gelmemesi onun özel alanda uzmanlaşmasının ve düzenin buna yönelik hareket etmesinin sonucudur ” (Acuner ve Sallan, 1993: 78-92).

e)Ayrımcılık

Toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kadın emeği ile ilgili ailede ve toplumda cinsiyete dayalı ayrımcılık yaşamak zorunda kalmaktadır. Kadın emeği görünmez kılınarak, toplumda fırsat eşitliği gözardı edilmektedir (Yılmaz, 2014: 304). “Toplumda adalet, paylaşımcılık, katılımcılık, eşitlik ve özgürlük gözetilmesi gerekirken, kadın toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi altında kalmaktadır “ (Tahtalıgözü, 2016: 89-105).

Ayrımcılığın oluşturduğu negatif durumlar, kadın ve azınlık girişimcilerin karşılaştığı temel problemler haline dönüşmektedir.Yaşanılan bu problemlerin sonucunda ayrımcılık yaşayanlara negatif olarak yansımaktadır. Bu yaşananların onlara önem sırasıyla baktığımızda, iş eğitimi eksikliği, güven kazanma, yönetim tecrübesi eksikliği, zayıf yardımcı pozisyon (weak collateral position) ve finansal planlama tecrübesi eksikliği biçiminde yansımaktadır (Hitt, Middlemist ve Mathis, 1989: 632). Cinsiyet temelli engeller ise girişimcilik kültürünü etkilemektedir. Cinsiyet ayrımcılığı kadının siyasete dahil olmasını engellemektedir (Öğüt, 2016: 74).”Cinsiyeti nedeni ile bir çalışana farklı davranılmasına “cinsiyet ayrımcılığı” denir. Cinsiyet ayrımcılığı çalışma koşullarını etkilediği takdirde yasadışı olarak nitelendirilmektedir” (Wang ve Klenier, 2001: 176). “Kadınlara yönelik yapılan “ayrımcılık”, cam tavanın temelini oluşturmaktadır” (Aytaç, 2001:8). Itzin ve Newman’ın (1995 aktaran Ramguttı-Wong, 2000: 186) “gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre, kadınların üst yönetim pozisyonlarına yükselmelerinde başarısız olmalarına en büyük engellerden birinin “ayrımcılık “olduğu tespit edilmiştir “ (Anafarta, Savran ve Yapıcı 2008:117-118).

Kadınların siyasette yükselmesinin önünde bir engel olarak görülen ayrımcılık belirgin bir şekilde ortaya konulmaktadır. Kadınların cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet rolü, duygusallığından dolayı siyaset yapamayacağı öne sürülmüştür.

Ayrımcılığa tabi tutulan kadınlar, siyasete katılım noktasında kendilerinde baskı hissetmelerinden dolayı hep geri planda durmayı tercih etmişlerdir. Bu durum siyasette ilerlemelerine engel olmuştur. Şimdi bu sorun aşılmış gibi görünse de aslında kadınların siyasal katılımı yeterli düzeye ulaşamamıştır. Batı’da kadın ve erkeğin yöneticiliği arasındaki farklılıkları karşılaştırmak maksadıyla bir araştırma yapılmıştır. Her on yılda bir yenilenen bu araştırma bulgularına baktığımızda, kadınların bir erkekler kulübü olarak algılanılan yönetim dünyasına oldukça geç girmelerine rağmen aradaki farkı hızlı bir şekilde kapatmışlardır (Özan, 2009: 20). “İşletmenin genel politikalarını tespit eden, amaçları belirleyen ve gözden geçiren,” özetlendiğinde “işletmenin varlığı için yaşamsal kararları alan kişiler üst düzey yönetici olarak tanımlanmaktadır” (Budak ve Budak, 2004: 384).

Kadınlar üst düzey yönetsel pozisyonlara gelmek istediklerinde, yönetsel pozisyonlarda çok sınırlı sayılarda yer alabildikleri gibi yöneticilik pozisyonunda olmak isteyen kadın aday, ancak erkek adaydan çok daha liyakatliyse yönetici olabileceğine inanmaktadır (Sezen, 2008: 23). Sonuç olarak “kadınların yönetici pozisyona ulaşamaması gibi kesin bir sonuç olmadığı ancak erkeklerin yönetici pozisyonuna ulaşması kadınlardan çok daha kolay bir şekilde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır (Irmak, 2010: 31).

Türkiye’de gerçekleştirilen Hayat Kabasakal’ın (1994) *Türkiye’de Üst Düzey Kadın Yöneticilerin Profili* isimli çalışmasında *Türkiye’deki kadın yöneticilerin* özellikleri araştırılmıştır. Araştırma kadın yöneticilere dair olabilir ama bunu toplumsal cinsiyet açısından siyasette bulunan kadınların üst kademedeki durumlarıyla da değerlendirmek mümkündür. Bu bulguların karşılaştırmasını yaptığımız mülakat bulgularıyla değerlendireceğiz. Şimdi Kabasakal’ın araştırmasındaki bulgulara bakalım;

Ön plana çıkmamak: Kabasakal’ın araştırmasına göre, kadın yöneticilerin ön plana çıkmamaya özen gösterdiği tespit edilirken, bu davranışın genel olarak kadınlık kültürünün evrensel bir özelliği olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak toplumsal cinsiyet baskısı erkek değerlerini bağımsız ve kontrol eden pozisyonunda tanımlarken, kadın değerleri ise bağlılığa ve ilişkilere önem vermeye dayanır.

Kontrollü bir kadınsı görünüme sahip olmak: Araştırmanın bu aşamasında Kabasakal, kadın yöneticilerin fiziksel özelliklerini şöyle tanımlamaktadır; sade saç tipleri, fazla uzun olmayan tırnaklar, abartısız oje (koyu/parlak) kullanmayı tercih ederken ayrıca özel yaşamda kullandıkları büyük boyutlu aksesuarlardan iş ortamında kaçınmakta ve hafif bir makyaj yapmayı tercih etmektedirler. Bu görüntünün erkeksi, kısa saçlı, makyajsız kadın tiplemesinden uzak olduğunu belirtir.

Feminist olmamak: Kadın yöneticilerin, genel olarak, kadın hakları yerine, insan haklarını savunmanın daha doğru olduğuna inandıklarını ifade eder.

Sosyo ekonomik açıdan üst sınıf mensubu olmak: Türkiye’deki üst düzey kadın yöneticilerin, babaları toplumda saygın kabul edilen mesleklere sahiptir. Kısaca, sosyo ekonomik açıdan üst sınıf ailelerden geldikleri ve kendileri elit okullarda okumuş ve büyük şehirlerde yetişmişlerdir. Aileden kaynaklı bu maddi güç kişiye, güçlü bir kişiliğe ve yüksek başarı güdüsüne sahip olmasını sağladığına inanır.

Evli ve çocuklu bir yaşam sürmek: Kabasakal’ın iş yaşamında olan kadının aile içi desteği ile ilgili araştırmasına baktığımızda, gelişmekte olan ülkelerde kadınların evde düşük ücretli bir yardımcısının olması mesleğini daha rahat bir şekilde icra edebileceğini ortaya koyarken, Türkiye’de ki üst sınıftan kadınla karşılaştırma yapar. Şöyle ki, Türkiye’de üst sınıftan gelen kadın yöneticilerin, düşük sosyo-ekonomik sınıflardaki kadınların emeğini basamak yapıp yükselme olanağına sahip olduklarını belirtir. Hayat Kabasakal’ın Türkiye’de yaptığı alan araştırmasındaki örnekleri inceledikten sonra tezimizin ana sorunsalını oluşturan kadının siyasete katılımı ve yükselmesinin önündeki engellerini tespiti için yaptığımız mülakatlarda elde ettiğimiz bulgulara değineceğimiz dördüncü bölüme geçelim (Kabasakal, 1994, Akt: Ögüt, 2006: 72-72).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN TÜRKİYE’DE KADININ SİYASAL KATILIMI VE ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Bu bölümde kadınların siyasal katılımının ve yükselmesinin önündeki engelleri toplumsal cinsiyet açısından Türkiye bağlamında inceleyeceğiz. Toplumsal cinsiyet açısından kadının siyasette yükselmesinin önündeki engeller tezimizin ana sorunsalını oluşturmaktadır. Bu çerçevede siyasal hakları kazanmasına rağmen kadının parlamentoda ve siyasetin her kademesinde, erkeklerle eşit olarak temsil edilmedikleri ve çeşitli engellerle karşılaştıkları bilinmektedir. Siyasette varlar ama temsil oranları istenilen düzeyde değil. Nedret Çağlar’a göre (2016:75-76), Toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek için ön gördüğü yaşam kalıplarının sosyo –ekonomik eşitsizliklerle birleşmesinin, kadınların siyasal katılımının düşük düzeyde oluşunun temel nedeni olarak olduğunu belirtmektedir. Günümüzde halen siyaset arenası kadına yönelik ayrımcılığın en yoğun yaşandığı alanlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Tezin teori kısmının ikinci bölümünde, kamusal özel alan ayrımını ve cam tavan sendromundan kaynaklanan engelleri inceledik. Kadının karşılaştığı bu engellerin saha çalışmasında yapılan mülakatlarda karşılığının olup olmadığını araştırdık.Şimdi bu verilerin analizine geçelim. Bu veriler: Genel olarak veya fiili parti siyasetinde engeller, Parti içerisinde terfinin güçlükleri, Türkiyede’ki kadınların siyasete katılım durumları,siyasal katılımın artışında partilere düşen görevler, Türkiye’de kadınların sadece aile bakanlığında görev alması, Kadının siyasete katılımında ailenin desteği.

4.1. Genel Olarak veya Fiili Parti Siyasetindeki Engeller

Toplumsal cinsiyet açısından genel olarak ve fiili parti siyasetinde yaşanan engelleri bütün partilerde siyaset yapan katılımcılarımıza sorduk. Ak Parti’de milletvekili görevini icra eden geçmiş dönemlerde bakanlığa kadar yükselen katılımcımız bu soruya şu şekilde cevaplamıştır:

Çok uzun yıllar kemikleşmiş bir erkek yönetim toplantısı yapılıyor. Yani mekanizmaları değiştirmek için çaba sarfetmek gerekiyor. Çünkü onu değiştirmek için orda bulunan kadınların birçoğunda erkeklerin dünyası burası ve erkeklerin dünyasında onların koyduğu kurallar var ve ben bu kurallara göre hareket etmeliyim diyen kadınlar kaybettirdi. Erkek gibi davranarak onlar gibi varolma çabası.

Katılımcımız, kadınların kendileri gibi davranmayarak onların koyduğu kuralların devamlılığı konusunda ister istemez onlara destek verdiklerini ekledi. CHP’li olan katılımcımız ise parti içerisinde kadının belli bir kademeye gelmesinin çok bir şey ifade etmediğini söylerken görünmez engel olan cam tavana nasıl çarptıklarını anlatıyor:

Tabi siz kadın kolu başkanı bile olsanız hiçbir söz hakkınız yok. İmza yetkiniz yok, bütçeniz yok. Hiçbir şeyiniz yok. Temsiliyetiniz var ama yetkiniz yok, sorumluluğunuz sonuna kadar var ama yetkiniz yok. Değişmesi gerekiyor. Bu bizim sadece tüzükle değişebilecek olsa meclisten geçecek. Bütün partilerde durum aynı çünkü aynı seçim kanunu var... Yani bu CHP, AKP ya da HDP ile ilgili olan bir şey değil. Burada gerçekten siyaset mekanizmasının sağlıklı ve ciddi anlamda doğru işlemesi ile ilgili. Buradaki kadın dayanışmasının TBMM’de de parti ayırmaksızın var olması gerektiğine ben inanıyorum. Biz bunu halledersek tüm kurumlarda halleder.

Bu katılımcı eğer bu düzenlemeler yapılırsa, bu dayanışma sağlanırsa Toplumdaki kadının konumunun da düzeleceğine vurgu yapmaktadır. Kadınların da bu değişimi sağlayabilmesi için öncelikle kendilerinden başlaması gerektiğini belirterek: Her şeyden önce ‘ben bilmem kocam bilir’ zihniyetini değiştirmek lazım evet ben de

bilirim kocam da bilir, oturur konuşuruz doğruyu birlikte belirleriz. Oluşmadığı sürece bu sıkıntılar devam eder, demiştir. Millî Görüş ekolünden gelen katılımcımız ise, partide kadın kollarının çok çalışmasına rağmen, resmîyette görünürlüklerinin olmayışından dolayı kadınların partideki varlıklarının sorgulandığını belirtiyor.

Aslında resmen kanunen yoksunuz bile bir resmi temeliniz dahi yok, o hiyerarşi içerisinde kadın olduğunuzdan dolayı. Sorumluluk var ama yetki yok. Erbakan hocayla görüşmek bile zordu. Bu hiyerarşiyi atlayarak görüşen bir ablamız vardı. Bana cesaret verdi. Ben de görüştüm. Daha sonra bu hiyerarşiyi atlayarak Erbakan hoca ile görüşmüş olmam, çevresindeki erkeklerin hoşuna gitmedi. Erbakan kadınların önünü açan biriydi.

Katılımcımız, parti liderinin kadını desteklerken hiyerarşide diğer erkeklerin kadınların önüne engel koymasını, kadınlar kolunun kanunen resmîyette olmamasını, kadınların siyasetteki görünürlüklerini yok sayılmasını, sorumluluk verildiği halde yetki kullanamamalarını parti içi engeller olarak değerlendiriyor. Ak Partili olan diğer katılımcı, Her çalışma ortamında engellerin varolduğunu bu engellerin ne olduğunun önemli olmadığını bilakis bu engelleri nasıl aşılması gerektiğini bilmenin daha isabetli olacağını belirtirken şunları da ekledi.

Kadın olarak talepkar olmak gerekir. Ama maalesef bizim kadınlarımız talepkar değil, çalışkan olmak gerekir. Bu engelleri aşmak için liyakatli olmak gerekmiyor. Ahlaklı olmak, dürüst olmak, bunlar meziyet değil, herkeste olması gereken şeyler, ama siyaset zor bir alan, çalışkan olmanız lazım, Türkiye gerçeğini biliyor olmak lazım.

MHP'den olan katılımcı ise parti içerisinde hiçbir engelle karşılaşmadığını belirterek diğer katılımcılarımıza rağmen farklı bir değerlendirme yaptı:

Yani fiilen partide görev alırken benim amacım bir aday olmak veya bir seçimde yer almak değildi. Benim amacım inandığım davaya hizmet etmek ve bu alanda gösterebileceğim en üst düzeydeki çabayı ortaya koymaktı. Partimiz ataerkil bir parti olmasına rağmen, gerek il teşkilatında gerekse de buraya geldiğimde herhangi bir engelle karşılaşmadım.

İyi Parti'den olan katılımcı ise;

Bakın ben geçmişte kotaya karşı bir insandım. Ama siyasi hayatta şunu gördüm. Kota olmadan kadının belli oranlarda belli bir yerlerden başlaması mümkün değil. Daha önce çalıştığım siyasi partiye de baktığımızda en çok emek veren kadınlardır. Ama bir yere gelme olduğunda tepeden inme bir kadın gelir, milletvekili olur. Yönetimde de olur. O da vitrindedir, göstermeliktir.

CHP'li milletvekili katılımcımız toplumsal cinsiyetin siyasete yansarak görünmez engeller oluşturduğunu belirtirken kota ile ilgili düşüncelerini de ifade ediyor:

Adaletsizlik zaten yaşam koşullarıyla da bütünleştğinde siyasete de sirayet ediyor. Yani orda da bir iz düşün var. Dedim ya işte annemiz, kadınız, birinin eşiyiz. İşte ev sorumluluğu, çalışıyorsak iş sorumluluğu, onun arasında işte para kazanıyor musun, kazanmıyor musun?

Katılımcı, kadının erkeğe göre toplumda daha çok rol üstlendiğini vurgularken, partide ilçe teşkilatında gönüllü çalışan kadınların sosyoekonomik özgürlüğe sahip olmadıklarından ev hanımı olduklarını belirtirken, kimi zaman oraya gelen gönüllülerin cebinde para bulunmadığını, eşinde maddi anlamda destek görmediğini anlatır. Aynı katılımcı kadınların siyaset yapma koşulları ile erkeklerinkini karşılaştırarak şunları söylemiştir:

Erkekler daha rahat siyaset yapıyor. Neden, hem kendi maddi kazançları var hem daha rahat her yere girip çıkabiliyorlar. Erkek egemen bir alan olduğu için erkekler için biraz daha kolay bazı şeyler. İşte listelere baktığımızda 13 kişi yazıyorsunuz. 13 kişinin yarısından çoğu genelde erkektir. Aralara kadın serpiştirilir. O da kadın olsun diye serpiştirilir. Çünkü siyasi partiler yasası değişmediği için siyasi partiler yasasında çok düşük.

Katılımcı burada siyasi partiler kanununda kadına verilen kotanın çok düşük olduğunu vurgularken, partilerin kendi kotalarını yükseltmekle bu sorunu çözmeye çalıştıklarını söylüyor. Ak Parti'den katılımcı ise parti içerisinde kadınların

karşılaştıkları sıkıntılar ile ilgili nasıl bir yöntem uyguladıklarını ve partilerinin tutumunu bize anlattı:

Kadınlarımız yürütme toplantılarının doğal üyesidir. kadınlarımıza mutlaka toplantılara katılmalarını tavsiye ediyoruz. Herhangi bir mobbing ile karşılaştıkları zaman veya toplantıya çağrılmadıklarında kendileri toplantıya katılmayı talep ediyorlar, aksi halde hala alınmıyorsa genel merkeze bildiriyorlar ve genel merkez ilçe başkanı ana kademe ilçe başkanı ile görüşüyoruz, biz görüşüyoruz.

Katılımcı, kadın siyasilerin karşılaştıkları engelleri ya da sıkıntıları halletmenin diğer yöntemlerini şöyle anlattı:

Eğer bu şekilde de halledemezsek ana kademe teşkilat başkanlığımız bu konuda bir yaptırım uygulayabiliyor. Çünkü yürütme toplantısına almadıkları halde kendilerinin de sorgulanacağını biliyorlar. Bunun dışında diyelim kadınlarla alakalı olumsuz bir şey oldu ve ana kademedan bize bir şikayet geldi.

Parti içerisinde kadınların yaşadığı cinsiyet ayrımcılığını önlemek adına uyguladıkları disiplini anlatan katılımcı, kadınlardan şikayet vb. gibi... durumlarda kadınlarda uyarı yapıldığını belirtirken şu eklemeleride yapar:

Direkt işte davranış biçimi olsun ahlaki olsun ne olursa olsun yazılı beyan istiyoruz ana kadememizden Sadece biz şunu söylüyoruz kadın kollarımıza, diklenmeden dik duracak bir siyaset. Erkekleşmeden yapılacak bir siyaset. Kurallarımıza uyacakları takdirde biz kadınlarımızın arkasında duruyoruz.

HDP'den katılımcımız ise parti içindeki engellerin kendi partisi için söz konusu olmadığını bu sıkıntıları aştıklarını belirtirken asıl sorunun partilerin uyguladıkları sistemden kaynaklandığına dair eklemelerde bulunuyor:

Bu otokontrol sistemi o değindiğimiz şey, önemli noktayı da gerçekleştirmiş oluyor. Ne bir cinsiyetin hegemonyasına yol açıyor, çünkü onu engelleyecek bir mekanizma var. Ne bir ırkın hegemonyasına yol açıyor ya da bir inancın hegemonyasına yol açıyor. Bunları engelleyici sistem var. Sadece cinsiyet

değil. Sistemle alakalı aslında. O sistemin kendisi hiyerarşik zaten ve tek sesli, tek sözlü, tek erkek egemen yapıda bir sistem.

Cinsiyet ayrımcılığından dolayı karşılaştığı engel yüzünden sıkıntılar yaşayan CHP katılımcı ise siyasette kadının cam tavan sendromunu değerlendirdi:

Bir kere kadınların emeğine saygı yok. İkincisi erkeklerin egoları, hep öne geçme tutum ve davranışları. Bir de şöyle bir şey var, eğer kadınlara parti içinde özellikle kadın ve gençlik kollarında bir kota vermezseniz, o kotalara uymazsanız zaten sizin adınız ve yeriniz yok. Bakın bir partide en büyük yükü kadınlar çeker. Seçim çalışması zamanlarını görseniz, önde hep kadınlar var. Konuşmaya gelince erkekler konuşur ama icraata gelince, iş sokağa çıkıp dolaşmaya geldiğinde kadınlar vardır.

Katılımcı, kadınların siyasette yaşadığı sıkıntıların ilçe teşkilatlarında daha belirgin ortaya çıktığını, özellikle cinsiyet ayrımcılığının çok etkili olduğunu belirterek, anlatmaya devam ediyor:

Toplumsal cinsiyet kavramına uygun bu dediğiniz şey. Yani dediniz ya kadınlar dışarıda seçim zamanı emek veriyorlar, erkekler de kadınların sırtlarına basarak bir yerlere geliyorlar. Kadınları kullanarak her zaman üst kademedede oluyorlar. Aslında bu parti içerisinde ve siyasetin genelinde böyle oluyor. Kadınlara o zaman burada belli bir rol biçilmiş. Yönetilenle, yönetenler ve emek verip çalışanlar. Yönetici tabakada olanlar da erkekler.

Ak Partili katılımcı, siyasetin zor olduğu görüşüne katılırken, bu zorluğun karar mekanizmalarında erkeklerin olmasından kaynaklandığını, belirtiyor.

Sadece siyasette kadınlar değil erkekler içinde bir takım engeller var. Ama kadınlar erkeklere rağmen biraz daha zorluk yaşıyor. O yüzden kadınların çok daha fazla çalışması gerektiğine inanılıyor.

Katılımcı, zorlukların dışında ortaya güzel işler koymanında çok değerli olduğunu belirtirken, bu işleri ortaya koyarken, zorlukları sadece kadının yaşamadığını erkeklerinde yaşadığını vurguladı. Ak Partili bir diğer katılımcı ise siyasetteki gözlemini aktarırken en önemli engelin “kadın olmak” olduğunu söylüyor. Çünkü

toplumun kadına dair biçtiği rollerde annelik rolü kadının siyaset yapmasına engel olarak görülüyor. Kadının doğurganlıklarının olması, çalışma zamanlarının genelde hamileliklerine denk gelmesi, çok yoğun çalışması gereken zamanda bebeğinin olmasının engel olduğunu kadın için, anneliğin siyasetle uğraşmasından çok daha önemli olduğunu belirtirek siyasette kadının mekansal açıdan yaşadığı zorluğu anlatıyor.

Çünkü siyasetin çalışma mimarisi, erkeklere göre ayarlandığı için ofislerin mimari yapısı, jest kuralları hepsi erkekler için hazırlanmış.

Katılımcımıza göre, kadınlara uygun mekânların olmaması, erkeklerin kulis saatlerini kadının bulunabileceği uygun bir saatte yapılmaması ve maddi gücün kadınlarda yeterince bulunmaması fiili siyasette kadınların önüne engel olarak çıkabiliyor.

Erkekler geceleri de kulis yapıyorlar sabaha kadar kulis yapıyorlar. Onlarla birlikte bunu yapabilmek kolay değil, onlarla yarışmak çok kolay değil, siz ofisi beşten sonra kapatacaksınız. Bu kulis kısmı, lobi kısmı kadınlar için her zaman çok zor, para imkânı da zor. Kadınlar parasal açıdan güçlü değil, erkekler daha güçlü

MHP’li katılımcımız ise, farklı olarak toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan engellerden bahsetti:

Kadın olarak hem evinizi, eşinizi, çocuğunuzu organize etmeniz, iş hayatınızı organize etmeniz ve onlardan artan maddi manevi kaynağınızı ancak ayırabiliyorsunuz. Özellikle seçim dönemlerinde, 2015 seçimlerinde iki üst üste adaylık oldu bildiğiniz gibi ve ben çocuğumu üç ay doğru düzgün göremedim. Ergenlik çağında çocuk, onun verdiği bir tepki vardı. Seçimler bittikten sonra bir süre evden çıkmamı istemedi mesela çocuk.

Bir diğer MHP’li katılımcı, siyaset alanındaki kadının mücadele ettiğini ama kadın dayanışmasının yeterli düzeyde olmadığından, bu mücadelenin bitmeyeceğine vurgu yapar:

Kadının siyasette olması için birden çok kadının mücadele etmesi lazım. Birden çok kadın mücadele eder, bir kere kadın, kadının dostu olacak. Ama kadın kadının kurdu olduğu için bazen kaybedebiliyor. Siyasi alanda ve normal yaşamda kadın kadına destek olacak.

Katılımcı, kadının kadına desteğinin önemli olduğunu vurgularken, siyasette başarılı olan kadınların diğer kadınlara destek vererek, onu yukarılara çıkartması gerektiğini bunun çok önemli olduğunu söyleyerek devam ediyor:

Cinsiyet eşitliğini yakaladığımız gün mecliste temsilimizin artacağına inanıyorum. Kadın hakları konusunda çıkarılan yasaları da erkekler çıkartıyor. Beni koruyacak yasaları erkek milletvekilleri çıkartmamalı. Kadınlar çıkarmalı. Çünkü kadın kadının halinden anlar. Şiddet gören kadınlar mor çatılara kapatılıyor. Şiddet uygulayan erkekleri rehabilitasyon merkezlerine kapatmaları çok doğru olur. Türkiye’de aile danışmanlığı sisteminin acilen ve ivedilikle getirilmesi gerekiyor. Çok eksikimiz var. Bu eksikliği kapatmamızın tek yolu, mecliste kadın temsilimizin arttırılmasıdır.

Ak partili katılımcı, parti lideriyle aynı memleketten olduğu için sıkıntı yaşadığını, yönetime alınacağı sırada herkesin hak ettiği için değil de kayırmadan dolayı bulunduğu dair söylemlerin yönetime seçilmesine engel oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı katılımcı devamında ise kadınların birbirini çekememesinin, kişilerin, kariyer makam sahibi olma isteğinin siyasetin zorluğunun kaynağını oluşturduğundan, bahisle “siyaset yapmak sırat köprüsünde yürümek gibidir” demektedir (Balin, 2017: 23). Katılımcı siyasilerin genelde Allah rızasını kazanayım, iş üreteyim değil de kariyer sahibi olayım zihniyetiyle siyaset yaptığını belirtiyor. Bir çok partideki erkeklerin kadınları ciddiye almadıklarını, kadınlar yoğun bir şekilde çalıştırdıklarını ama onları bir yere taşıma konusunda kaygılarının bulunmadığını söyleyerek şunları ekliyor:

Kadınları öne çıkarma veya saygı konusunda, Cumhurbaşkanımızın istediği boyutta değil. Kadınlar daha fazla mücadele verecekler gibi, çünkü kadına değer veren onu destekleyen öne çıkartan bir lider varken halen bu sorunları yaşıyor olmak teşkilatın erkeklerinin Cumhurbaşkanımızı

anlayamadıklarını gösteriyor. Hayata geçirilemediyse çok büyük sıkıntı var demektir.

Engellerini farklı bir açıdan anlatan HDP'li bir diğer katılımcı ise, ekipleşmelerin olduğunu özellikle objektif olarak kimsenin değerlendirilmediğini düşünüyor. Ekipçi yapıların bazen etnik yapılar ve kişisel değerlerin üzerine çıktığını vurguluyor. Türkiye siyasetinde, ayrımcılık ve kayırmacılıkla iş yapıldığını, kendi hemşerisi gibi kayırmalardan bahsederek aslında siyasette cinsiyet ayrımcılığından ziyade diğer mülakat yaptığımız kadınların tersi bir yaklaşımla cinsiyetin önemli olmadığını belirtiyor. Siyaseti yapanların daha çok kendi menfaatleri doğrultusunda siyaset yaptıklarını; ama kadın olmanın da siyasette bir diskriminasyon, bir aşağı görme sebebi olarak erkekler tarafından kullanılabildiğini vurguluyor. CHP'li katılımcı, önceki katılımcıyı destekleyen değerlendirmelerde bulundu:

Nitelik çok önemlidir. Türkiye siyasetine katacağın değer önemlidir. Sadece kadın olduğun için siyasette yükselmeyi kendime zül kabul ederim. Ben de bir erkek kadar insanım, tahsilim ve tecrübelerim var. Kadınlar, erkekler, gençler için de söyleyebileceğim fikirlerim var. Sadece kadın olduğum için kayırılmayı da kabul etmiyorum. Açık, aleni, objektif bir tartışma zemini olsun, tartışalım, benim fikirlerimin ve tecrübelerimin değerinin olması gerektiğini düşünüyorum.

Yerelde siyaset yapan Ak Partili katılımcı, en büyük engelin aslında geleneksel bakış açısı olduğunu vurgularken, kadınların siyasete geç başlamasının da dezavantaj oluşturduğunu, erkekler kadar siyasete ilgi duymadıklarını belirtiyor ve bunun sebebini ise ataerkil bir topluma ve gelenekselliğe bağlıyor. Kendisinin cinsiyet ayrımcılığı yaşamadığını ama erkek egemen bir siyaset zemininde çalıştıklarını, geçmişte yaşanan başörtüsü sorununun kadının siyasetteki görünürlüğünün en önemli engeli olduğunu belirtiyor. Siyasetteki erkeklerin tutumlarıyla ilgili eklemelerde bulunuyor.

Cumhurbaşkanımız Ak Parti'yi kurduğunda, kadınlara da tıpkı erkek hiyerarşisi gibi kendi sistemini kurmasının zeminini oluşturdu. Ama sonuç olarak o erkeklerle aramızda oluşan açıklığı kapatmaya çalışmakla

uğraşıyorsunuz. Her alanda olduğu gibi bir erkek engeliyle karşılaşıyorsunuz. Alanın çoğunda onlar var. Cumhurbaşkanının kota koymaya ihtiyacı da buradan kaynaklanmıştır. Meclis üyesi adayı olduğumuzda her dört tanede bir kişi kadın olacak kotasıyla yerleştirilmeye çalışıldı. Buna rağmen erkeklerin bunu çok da uygulamadıkları listeler, ilçeler oldu.

Siyasette belli kademeye geldiği halde birçok engelle karşılaştığını söyleyen Ak Partili katılımcımız, özellikle kadın kolları olarak yapılacak faaliyetlere ayrılan bütçenin “kadın kollarına bu kadar bütçe ayırmak doğru mu?” gibi, miktarının sorgulandığını ve bu sorgulamanın yapılan işlerde size bütçe sorunu olarak geri döndüğünü anlatıyor. Kadınların erkeklere oranla daha fazla çalıştığını ama buna rağmen kadının üst kademedeki temsiliyet oranının düşük olduğunu, engellerin kadınlardan çok erkeklerden geldiğini vurguluyor:

İkisinden de geldi. Kadınlardan gelenleri onlarla hemhal olduğun için anlayabiliyorsun da erkeklerden gelenler çok acımasız ve çok sert. Bir de erkeklerin engelleri nasıl biliyor musunuz? Size hiçbir şey hissettirmiyorlar, hep yüzünüze gülüyorlar arkadan ne iş yapıyorlarsa yapıyorlar. Erkekler her zaman sana tamam der ama arkadan o işi orada engeller. Siyasetteki en büyük erkek hegemonyası benim haberim olmadan nasıl böyle bir karar alınır tavrıdır. Bu tamamen erkeklerin kontrolü kaybetmek istememelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu sorumuzda katılımcılar, toplumsal alanda, sosyoekonomik alanda yaşadıkları engellerin siyaset alanında da cinsiyet ayrımcılığı şeklinde devam ettiğini bu engellerin kadının biyolojik yapısı bahane edilerek uygulandığını belirtmişlerdir. Siyaset mekanizmasının erkek egemen yapısının kadın temsili ve karar merciiindeki konumunu etkilediği ifade edilmiştir. Şimdi diğer sorumuz olan Kadının siyasete katılım durumuna geçelim.

4.2. Parti İçerisinde Terfinin Glkleri

Toplumsal cinsiyet açısından teşkilat zemininde parti içerisinde yükselmenin engellerini siyasetin içinde farklı kademelerde çalışan kadın siyasetçilere sorduğumuzda, Ak Parti'den olan katılımcımız:

Cinsiyetten kaynaklanan sınırlamalar var. Bir çok kadın bu sınırlamaları kendi zihninde oluşturuyor. Çünkü kadın olarak toplumun ona yüklediği aile içindeki rolleri daha çok nceliyor. Anne olması, örf ve adetlerin yükledikleri arasında sıkışıp kalıyor. Erkeklerin top koşturduğu, görünür olduğu, hırslı olduğu yükseldiği bir alan böyle bir alanda kadınların var olması giderek daha da zorlanıyor.

Katılımcımız, ekleme yaparak devam ediyor: “ Engellerle karşılaştıkları kadar destekle de karşılaşıyorlar. Parlemantoya geldilerse büyük oranda destek gördükleri için gelmişlerdir. Kendi mücadelesi ile parlamentoda var olan ve burada kalmayı sürdüren kadın sayısı çok azdır. Bir çok kadın parlamentoya erkeklerden gördükleri destekle giriyorlar”. CHP’li katılımcımız, Ak Partili katılımcımızı destekleyen tespitlerinde, Türkiye siyaset ikliminin rüzgarında, erkeğin yardımı olmadan kadının siyasette yükselmesinin istisna olduğunu belirtiyor. Siyaset alanında, erkeğin elinden tuttuğu kadının belli kademelere gelebileceğini söyleyen katılımcı, “ o yüzden emek verenler gibi arazi çalışmasına ihtiyacı olamayabilir”. diyerek, kadınların parti içerisinde birilerinin desteği ile yükselebildiğini iddia ediyor. Ak Parti'den diğer bir katılımcımız ise aksi bir görüş ortaya koyarak devam eder:

Samimi, iyi niyetli çalışan birinin yükselmesinin önünde bir engel olduğunu düşünmüyorum. Uyanıklık yapıp yükselmek isteyen insanlar var. Ya da torpille yükselenler var. Ben alışma ve gayretimin sonucunda partide bir yerlere gelebildim. Özellikle yükselmek için, kişinin eğitim durumunun, hitabetinin kısacası liyakatli oluşunun önemli olduğunu düşünüyorum.

MHP'den olan katılımcımız ise liyakat konusunda eklemeler yaparak, siyaset zeminini yorumluyor:

Liyakat sahibi olmayan insanların çeşitli bireysel desteklerle görev alabildikleri de Türkiye'nin sosyolojik gerçeğidir. Yani Türkiye'nin genel kodları. Siyaset genel olarak yüksek idealle değerler ulu duygular ile değil bireysel hırslar kişisel çıkarlar, ön plana çıkmaya arzu eden tavırlar çerçevesinde şekillenmektedir. Genel yapı bu şekilde seyrettiğinde de haksızlık ve hukuksuzlukların sürekli yaşanıyor olması kaçınılmaz bir durumdur.

MHP'li katılımcımız, partilerinin ocaklarında yetiştiğini, ailece parti ideolojisine sahip olduğunu vurgularken, kadının yükselmesinin önündeki engelin toplumda kadınların üzerinde oluşan baskıdan kaynaklanan özgüven sıkıntısı olduğunu ifade etmiştir:

Toplumumuzda sanki hala kadınlar yönetime, bir lider olma vasfına tam böyle sağlayabileceklerini gösterememişler ama öyle değil. Biz kadınlar buna hazırız. Yalnız toplumsal bir takım sosyal veya ekonomik sebepler nedeniyle kadınlar hep biraz daha geride duruyorlar. İşte toplumsal baskı, bunu yaparsam ne olur, şunu yaparsam ne olur? Kadınım. Bir takım korkular ve nedenden dolayı kadınlar kendilerini biraz daha geri çekiyorlar.

Aynı katılımcı, kadınların partide var olduklarını ama istedikleri düzeyde kendilerini tanımlayamadıkları için, özgüvenleri olmadığını kendilerini belli bir noktadan belli bir noktaya taşıyamadıklarını belirterek, genel başkanlarının kadınların önünü açan ve destekleyen bir lider olduğunu vurgular. Özellikle liderlerinin kadınlara, eşiniz size engel olmak istiyorsa hayır demeye ondan başlayın diyerek nasihat ettiğini söyler. Ak Parti'den olan katılımcımız, ise kadının yükselmesinin önündeki engelin görünmez engel olan cam tavana çarpması olduğunu ifade ederek bunun nedenlerini anlatıyor:

Ben ciddi bir cam tavan sendromu olduğunu düşünüyorum. Açık konuşmak gerekirse öğrenilmiş bir çaresizlik var. Kadınlar cephesinde. Kadın kadının kurdudur. Bu öğretilmiş. Kadınlar kendi işlerinde birbirlerine düşürülerek, belki fitraten buna daha müsait olduğumuz için. Erkekler de uyanıklık yapıp bunun üzerine yoğunlaşıp kadınları birbiriyle savaştırıp aradan kendileri

sıyrılıyorlar diye düşünüyorum. Benim fikrim ve gözlemim bu. O cam tavanı da erkekler örüyor bizim üzerimize. Bu bir feminist yaklaşım değil, söylemeye çalıştığım. Ama böyle bir yanlış öğretiler üzerine kurulmuş kadın ilişkileri var.

Toplumun kadınlara önyargılı baktıklarını söyleyen İyi Parti'den olan katılımcımız, kadının yükselmesinin önündeki engelleri değerlendirdi. Kadına dair ön yargının olduğunu belirten katılımcı, kadınların güçlü olduğunu şu cümle ile ifade eder: “Biz kadınlar bir elimizle beşik sallarız, bir elimizle de dünyayı yönetiriz. İnşallah onu yapacağız.”der. Diğer İyi partiden katılımcımız, vekil olarak parti ilçe teşkilatlarına gittiğinde oradaki kadınların durumlarından bahseder:

Ben şimdi siyaset yapan kadın arkadaşlarımızla zaman zaman bir araya geliyorum. Çok dertleri oluyor. Biraz fikir beyan ettiklerinde rahatsız olunuyor. Rekabet var ya siyasette güzel fikirlerden rahatsız olan insanlar da oluyor. Bu benim önümü keser, benim önüme geçer korkusuyla engellerle karşılaştıklarını biliyorum...

Aktif bir şekilde Ak Parti'de milletvekilliği yapan katılımcımız, engelin olmadığını, kişinin kendini geliştirmesi gerektiğini, belirtiyor. Kadın kollarında çalışan katılımcımız, teşkilat zemininden yukarıya doğru ana kademeye yükselen kişilerin olduğuna vurgu yaparken, yükselen kişilerin yüzde otuz civarında olduğunu, kişilerin partinin teşkilat zemininden yukarı doğru yükselmesinin parti içinde büyük avantaj olabileceğini söylüyor (Balin,2017: 21). CHP'li katılımcımız, ise parti içerisinde karşılarına iki türlü engel çıkabildiğini bahsediyor. Hem kendi cinsinden gelen engeli hem de karşı cinsten gelen engeli vurguluyor. Siyasette yapılan kadın engelinin çok can sıkıcı olduğunu vurgularken, bu durumun bir kadın tarafından olduğunda daha ağrına gittiğini söylüyor. Erkeklerin, kadınların siyaset sahnesinde olmalarını istemediğinin altını çizerek belirtiyor.

Kadının siyasette yükselmesinin en büyük engelin erkekler olduğuna vurgu yapan CHP'li katılımcımız ise:

İlkin erkek egmen siyasette iş yapıyorsunuz. Hangi partiden olursa olsun, Türk siyasetinde bu var. Bunu aşmak kolay değil gerçekten, bu işi erkeklerle onların desteği ile beraber yürütülerek aşılabacak. Aslına baktığımızda ikinci olarak saydığımızda toplumsal olarak kadına dair yüklenilen rollerden kaynaklanıyor. Üçüncüsü ise belli bir kademeye gelen kadın müsaade ettiği kadar yükselebiliyor. Görünmez engellere takıldığından daha fazla yükselemiyor.

Kadının parti içinde yükselememesini siyasetin doğasından kaynaklandığını belirten CHP' li diğer katılımcımız ise:

Siyasetin doğasında rekabet var. Rekabetten kaynaklı, kadın erkek olmanın dışında siyasi rekabet sizin yerinizde ister istemez önünüze set çeker. Hekes kendini ben daha iyi yaparım yarışı içerisinde, bu büyük yarışta erkekler birbirleri ile yarışırken kadınlarla uğraşmak istemiyor. Yani siyasette bu yarışta kadının olmasını istemiyor. Peki bu yarış adil mi yapılıyor, diye sorduğumuzda “siyasette çok adalet yoktur. cevabını veriyor.

Ak Partili bir diğer katılımcımız, parti içerisinde teşkilat zemininde çalışan kişilerin çoğunlukla gönüllülük esasına dayanarak çalıştığını, o kişinin yükselmesi ya da aynı yerde aynı görevi yapmasının kişinin potansiyeline bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu katılımcıya göre, parti dışından kişilerin kendi alanında uzmansa, akademik bir kariyeri varsa, partiye de faydalı olacaksa, teşkilat zemininden olup olmamasına bakılmaksızın partide üst konumda bir yere getirilmesi normaldir mesela bir yasa yapılacaksa, bunu da bir profesörün ya da uzman birinin yapması gerekir. (Balin, 2017: 16). .Ak Partili katılımcı, parti zemininden yukarı doğru yükselmenin nasib işi olduğunu, çalışıp gayret ettikten sonra herkesin başarısına bağlı olduğunu, kişilerin önlerinde bir engelin olmadığını düşünüyor. Partide teşkilat zemininden başlayıp yirmibeş yıldır çalışan bir diğer katılımcımız, ilçe teşkilatının başına geçmesine, erkeklerin çok büyük tepki gösterdiklerini, kabullenmekte zorluk yaşadıklarını anlatıyor (Balin, 2017: 17). Aynı katılımcıya göre; siyaset ekip işidir. Samimi çalışan insanların hırsla bir yerlere geleceğim diye bir derdi olmadığını savunuyor. Yükselmesi gereken kişilerin de yükselebildiğini ama her çalışma ortamında olduğu

gibi rekabetin de varlığından söz ediyor (Balin, 2017: 17). Mili Görüşten bu yana Refah ve Ak Parti’de halen gönüllü çalışan katılımcımız, kişinin partide olma sebebinin çok önemli olduğunu, kendisinin Milli Selamet’ten bu yana hizmet ve dava bilinciyle Allah rızası için çalıştığını, belli bir kariyere yükselme gibi bir şeyi düşünmediğini, dile getiriyor. Aynı şekilde mahalle çalışmalarından yükselerek partinin kadın kolllarının yönetimine gelen bir diğer katılımcımız ise kişilerin siyaset zemininde politik davrandığını ama buralara gelen kişilerin dava ve hizmet bilincinde olup bir şeyleri dertlenerek orada var olmaları gerektiğine inandığını belirtiyor (Balin, 2017: 18). Mülakatlarımda tüm katılımcılara “Genel olarak, kadın politikasında hangi partiyi başarılı buluyorsunuz?” diye sorduğumda, Ak Parti’nin kadın politikasını başarılı bulduklarını söylerken HDP’nin bu konuda daha etkili olduğunu belirttiler. Nitekim kadına dair bu tarz sıkıntıların yaşanmadığını belirten HDP’li katılımcımız partilerinin kadın politikasını şöyle ifade etti:

Partimizde eş başkanlık seçimi var. Kadın-erkek eşitliğine dikkat edilir. Tepeden tırnağa eş başkanlık sistemi vardır. Teşkilat zemininde en alt kademede bile çalışan kadınlar güçlü, sözü geçen eşitlikçi kadınlardır. Bizim kadın kollarımız yok. Kadın meclis üyemiz var. Partimizdeki en küçük mahalle birimimizdeki kadın bile buraya üyedir. Erkekler kadın meclisine karışamaz. Karar veremezler. İdeolojik olarak kadın-erkek yoldaşlığı var. Ama yılların getirdiği bir erkek egemenliği virüsü var.

Bu katılımcı, kadın meclisinde kadın dayanışması ve kadın hareketi olmazsa hangi parti olursa olsun erkek egemenliğinin zemin bulacağını belirtmektedir. Ona göre, eş başkanlığı besleyen kadın meclisidir. Bu meclisin oto kontrol merkezi olduğunu belirtir. Tezimizin sorunsalı olan kadının, teşkilat zemininden yukarıya yükselmesinin önündeki engeller sorusuna CHP’li katılımcımız tezimizin aksini savunan bir cevap verdi:

Benim parlamentoya gelmem bu tezi biraz çürütüyor bence. Ben de zeminden geldim. Kadın kolları başkanlığı yaptım. Diğer kadın ve erkek arkadaşlarım gibi sokak sokak elimde broşürlerle tanıtım yaptım. Diğer

partilerde nasıl bakılır bilmiyorum, CHP'ye gidiyorsunuz, bir ön seçim yaşıyorsunuz ve bu üyeler beni üçüncü sıraya yerleştirdiler, mutlaka bir kadın yazılmalı dediler.

Diğer partilerden katılımcılarımızın, buna benzer değerlendirmeleri olmuştur. Burada altı çizilmesi gereken husus üst kademenin desteğinin siyasetçileri yukarıya çektiğidir. Bu uygulamanın kadın veya erkek siyasiler için geçerli olduğu, kadına dair kota ve pozitif ayrımcılığın da yapıldığı gözlemlenmiştir. Tüm partilerin üst düzey yönetimlerinde kadın katılımının teşviki açısından sorun olmadığı, teşkilat zeminine inildiğinde ise bu desteğin azaldığı bilakis erkeğin kadına engel oluşturduğu tespitine ulaşılmıştır. Ak Partili katılımcımız, kadının siyasette yükselmesinin önündeki en büyük engelin erkeklerin kadına dair baskısından kaynaklandığını belirtirken: “Kadınların her kademedede kadınlar için mücadele etmesi lazım, göreve geldi mi kadın yönetici ataması lazım.” demiştir. Üst kademedede bulunan katılımcı, kadınların yönetici pozisyonlara yine kadınları ataması gerektiğine dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir:

Bu benim elimdeki bir imkandı, hiçbir kadının bana gelip, beni şunu yap bunu yap dediğini bilmiyorum. Şu mekanizmaları sadece erkekler kullanıyor. Bir milletvekiline gidiyor onun adamıyım diyor, bunun bilmem neyiyim teyzesinin oğluyum. Kadınlar talip olmuyor. Yani bu tarz şeylere kadınlar talip olmuyor veya bir şey olduğu zaman bir kadınla ilgili, milletvekili olmak istiyor diyor hani hırslı diyor falan ama sen olmak isterken bu kadar kötücülük anlatmıyosun. Kadın, milletin temsilcisi olmak istiyor kötü bir şey mi.

CHP’li katılımcı, kadının siyasette işi öğrenebilmesi için çok zaman harcadığını vurgularken, ekip işinin çok önemli olduğunu belirtir. Katılımcı teşkilatta emek vermekten ziyade birilerinin desteği ile yol alındığına dikkat çeker. Teşkilatta güçlü ve tecrübeli olan kişilerin desteğinin önemli olduğunu ama bu kişilere ulaşmanın kadın için zor olduğunu söyler ve şu eklemeleri yapar:

Ekiple yapılan şeyler, siyaset bir teşkilat şemasıyla yapılan bir şey. Ve tecrübeyle yapılan bir şey. Burada bunu gördüğünüzde aa nasıl olsa arazide konuşuyorlar, ben de daha yüksek bir kimselerle görüşeyim, ahbablık şeklinde, bizde hep yükselişler emekten önce cin fikirliklerle olabiliyor. Hep birilerinin üzerinden ya da o müsaade ederse, nelere müsaade ediliyor? Hep ihtiyaç sahibi, güçlü görünenden ziyade, belli bir titri olan kadınların daha çok yardım aldıklarını görüyorsunuz.

Katılımcı, siyaset alanında erkeklerin kadına koydukları engellerden bahsederken erkeklerin ana kademeyi teşkil ettiklerini, buralara getirilen kadınların kontrol edilebilir sınırlı bir şekilde olmak kaydıyla oralara getirildiklerini anlatır. Belli bir kademedeki kadınların karar verme konusunda başkalarına temayül ettiğini, kendi başına inisiyatif kullanmadığını belirtir.

Bilgi iyi bir şeydir. Kadının en zor yaptığı şey karar vermek. Ama karar verdiği zaman da peşine müthiş asılıyor. Kadın karar verme noktasında hep başkalarına temayül gösteriyor. Öz güven eksikliğinden ziyade bizim kadınınızın kodunda fedakarlık o kadar fazla ki!

Bu çalışmada siyasette cam tavana çarpan kadınların yükselemeyiş nedenleri incelenerek, bu faktörlerin sahada nasıl cereyan ettiği bulgulara ortaya konulmaya çalışıldı. Bu aşamada diğer mülakat sorumuz olan Türkiye’de kadınların siyasete katılım durumunun, sahadaki karşılığını içeren bulguları inceleyeceğiz.

4.3. Türkiye’deki Kadınların Siyasete Katılım Durumları

Türkiye’de kadının siyasete katılımı ile ilgili olarak toplumsal engellerin neler olduğuna baktığımızda, kadınlar seçme hakkını kullanarak vatandaşlık görevini yerine getirirken siyasette de aktif olduğunu görüyoruz. Ama bir takım toplumsal engeller, kadının siyasetteki temsilini sınırlandırıyor. Toplumsal cinsiyet açısından bu engellerin neler olduğunu sorduğumuzda, katılımcılar engelleri tanımlarken ailevi, kültürel ve sosyo ekonomik engellerden bahsettiler. Ak Partili katılımcı, Türkiye’deki kadınların katılımının giderek arttığını belirterek, Türkiye’de kadınların siyasal katılımının özellikle AKP iktidarıyla birlikte çok arttığını söyler. Sağ ve

muhafazakâr kesimdeki kadınların siyasallaşmasını sağladığına dikkat çeker. Kadın için siyasallaşmanın kısmen gerçekleştiğini, ama milletvekili sayısı ya da bürokraside genel müdürlük sayısı ve belli mevkilere gelme noktasında bakıldığında ise kadın oranlarının çok çok yetersiz olduğunu vurgular. Devamında ise teşkilat zemininde yetişenlerin yanı sıra dışarıdan vitrinize edilen kadın siyasilerin parlamentoda yer almasının bu artışa bir değer katmadığını anlatıyor:

Hani imtiyazlı bir takım kadınlar var, bir yerlere gelen ama bu da aslında bir taban hareketi olarak kadının siyasallaşmasıyla ortaya çıkan bir sonuç değil. Bence imtiyazlı kadınların yerine daha taban hareketinden gelen kadınların siyaset sahnesinde görünür olması lazım ki, o zaman siyasallaşma, toplumsallaşma bir etkinliğe ulaşsın. Orada hareketin dinamiğini taşıyan kadınların siyasette olması gerekir.

Katılımcı, toplumsal açıdan kadının siyasete katılımının önündeki engelleri ise şu şekilde ifade etmektedir:

Bir kere kadının kendi fitri rolü. Yani annelik, eşlik vs. gibi şeyler. Çünkü siyaset insanın hayatını tam zamanlı alan bir yer Yani mesai bitince eve gidebileceğiniz bir iş değildir siyaset. Siyasetin mesleki formasyonu diyelim. İkincisi çok fazla insanla ilişki içinde olmanız gerekiyor siyasette. Ve bu yaşam biçimleriyle siyasetin yaşam biçimi birbirleriyle her zaman uyumuyor, çatışıyor. Bunlara razı olan kadınların sayısı çok az. Eşin izin vermesi ayrı bir faktör, ailenin izin vermesi ayrı bir faktör, ekonomik olarak siyaset çok maliyetli ve birçok kadın için bu maliyeti kendisinin finanse etmesi mümkün değil.

Katılımcımız, toplumun kadına biçtiği rollerin yanı sıra kadının erkeklerle karışık ortamlarda olmasını hoş karşılamayan örf ve gelenksel toplumsal yapının kadının siyasete katılımını olumsuz etkilediğini ve diğer engellerin içerisinde bu engelin kadına toplumsal baskı oluşturduğunu belirtiyor. Siyasetin mesaisinin olmaması bu baskıyı daha etkili kıldığından kadınların siyasete katılımında çekinik durmalarını sağladığını ifade etti. Diğer Ak partili katılımcı, Toplumun oluşturduğu tüm engellere rağmen kadınlar için, siyaset yapmanın kariyer basamağına dönüştüğüne

dair farklı bir yorum yaptı. CHP’li katılımcı, toplumsal açıdan kadının siyasal katılımına farklı bir şekilde yaklaşarak, son yıllarda kadınların daha fazla siyasallaştığını belirtiyor. Kadınların hiçbir partiye üye olmasalar bile seçmen olarak ilgili olduklarını, vatandaşlık sorumluluğu ile siyaseti takip ettiklerini vurguluyor. Katılımcı, kendi haklarını, çevrelerindekiyelerinin haklarını, çocuklarının haklarını takip eden böyle bir kitlenin var olduğuna, ama bunun yanında hiçbir şeyden haberi olmayan bir kitlenin de var olduğuna dikkat çekiyor. Buna rağmen, siyasallaşan kesimin de gittikçe arttığını gözlemlediğini söylüyor...

Katılımcı, iletişimin hızlandığını, kadınların internetten siyasete dair her şeyi çok rahat takip edebildiklerini bu yüzden istese de İstemese de siyasete dair her şeyden haberleri olduğunun altını önemle çiziyor. HDP’li diğer katılımcı, kadınların geçmişe göre, rahat bir şekilde siyasallaştığını belirtir. Ve toplumsal olarak çok da engel olduğunu açıkçası görmediğini, kadınların siyasete giriyor diye toplumda bir eleştiri bugüne kadar duymadığını ifade eder.

İyi partili katılımcı, kadınların evli ise eşine rağmen siyaset yapmasının çok zor olduğunu, eşi destek olmadığı için siyasete aktif giremeyen ve ilçe teşkilatında bu engellerden dolayı ayrılan kadınların var olduğunu belirtir. Katılımcı,erkek bazında düşündüğünde bir erkek siyasete girmek istiyorsa, eşinin engelinin çok da etkisinin olmadığını vurgularken, ataerkil aile ve toplum yapısına sahip olmanın etkisinden kaynaklandığını anlatır:

Sonuçta, biraz muhafazakar bir toplumuz. Saatin belirsiz olmasının engeller oluşturduğunu düşünüyorum açıkçası kadınlar üzerinde.

MHP’li katılımcı, ise kadınların toplumsal sürecini değerlendirerek, Türkiye’nin geçmiş sosyolojik süreçleri sebebiyle kadınların, kendilerini yetkinleştirmeye erkekler kadar imkan bulamadıklarını ve daha çok aile içindeki misyonları ile ön plana çıktıklarını müşahade ettiğini anlatıyor. Bu çerçevede ortalama yeteneklere sahip olan bir erkek karşısında bir adım daha öne çıkabilmek için çok daha fazlasını ortaya koymak zorunda olan kadın ister istemez dezavantajlı bir durumda olmaktadır. Yani ortalama özelliklere sahip olan bir erkek çok başarılı, özgün, yaratıcı bir kadından daha fazla ön plana çıkma imkanına sahiptir. Burada bir

özeleştiriyapmanın gerekli olduğunu, kadınların entelektüel konulara, araştırmalara, sanata, bilime, üretim gerektiren her türlü alana özel bir ilgilerinin olmasının önem arz ettiğini çünkü aynı oranda siyasette de idealist fikirlerle yer alarak o zeminde var olabilmelerinin gerekli olduğunu belirten katılımcı:

Kadınları siyasette başarılı bulduğumu söyleyemem. Çünkü farklı özgün birikimli ön açıcı siyasal açılımlarda bulunmuyorlar. Kadınların 3-0 yenik başladığı doğal bir zeminde kendi varlıklarını gerçekten hissettirebilmeleri için bugün sergilemeleri gereken çok daha ciddi bir efora, gayrete ihtiyaçları bulunmaktadır.Siyasi erkek şablonun içine sığışmış bir kişisel profil söz konusudur. Bilakis kadın siyasette kadın olarak, yani sevgi, şefkat, sezgi, feraset, doğallık, anaçlık gibi fitri özelliklerini koruyarak ve siyasete katarak politika yapmalıdır, demektedir.

Katılımcıya göre Türkiye siyasetinin buna çok büyük ihtiyacı vardır. Dünya siyasetinde var olmuş çok önemli kadın figür olan Benazir Butto'yu örnek göstererek, hazır bir erkek siyasetçi şablonun içine girmeyen, bizzat kadınsı özelliklerini muhafaza ederek ve sergileyerek siyaset yapmış başarılı kadın siyasetçi olarak gördüğünü anlatır.

İyi Partili katılımcı, ise diğer katılımcıları destekleyerek, kadının siyasete katılımını yeterli bulmadığını belirtir. Bunun sebebi olarak kadınların erkekler kadar istekli olmadığını, istekli olanın da yeteri kadar yer bulamadığını anlatır. Ve kendi partilerinde diğer partilere nazaran daha iyi olduğunu ifade eder. Katılımcı yönetimde mecburen il başkanlarının erkek olsa bile kota için en uygunları seçmeye çalıştıklarını aktarır:

Bu da gitgide yüzde yirmi beşi geçecek. Mesela adalarda yüzde elli beşi kadın. Kıyı şeridinde kadınlar daha etkili. Ama İç Anadolu bölgesinde zorluklar var. Gündüz yapılacak toplantı var, ama hızlı yapılacak toplantılar da var. Tempo yüksek. Kadınlar tabii hem evlerini idare

edecekler, birçok şeyi beraber idare etmeleri gerekiyor. Ama yine yapmak isteyen kadının ben bir şekilde yaptığını görüyorum.

İyi partiden diğer katılımcı, kadının siyasal katılımına toplumsal açıdan bakılması gerektiğini söyler. Kadının siyasal katılımını engelleyen ve sınırlandıran etkenlerin, en çok yine kadına toplumsal olarak biçilen rollerde gördüğünü ifade eder. Sosyoekonominin ve annelik, çocukluk, eşlik hadisesinin etken olduğunu belirtir. Ancak önceki dönemlerdeki gibi olmadığını, bu konuda eşlerine daha yumuşak davranan, eşine çok fazla destek veren erkekleri de gördüğünü anlatır. Önceki dönemlerde, erkeklerin eşinin siyaset yapıyor olmasından ve öne çıkmalarından rahatsız olduklarını, şimdi ise öyle olmadığını vurgularken, toplumsal engelleri madde madde sıralar:

Yani birincisi toplumsal roller. İkincisi ekonomik. Ekonomi gerçekten önemli. Çünkü ancak kadın çok iyi bir eş, çok iyi bir iş alanında temayüz ettiyse siyaset yapabiliyor.

HDP'li katılımcı, kadınların siyasal temsilinin yeterli düzeyde olmadığını anlatırken, toplumsal cinsiyet rollerinin de çok etkili olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, toplumun yarısının kadınlar olduğunu, kadınların her alanda olduğunu (özellikle emek sektöründe), kadının hayatın içindeki konumunu, siyaseti belirleyen yani seçmen olarak da ciddi bir kitle olduğunu düşünürsek, onun temsiliyetinin çok düşük olduğunu söyleyebiliriz.. Meclisteki temsiliyetinden siyasi partilerdeki temsiliyetine kadar, erkekler yöneten karar veren konumunda iken, kadının görüşlerinin hayata bakış açılarının kararlarının yansımaları çok düşüktür. Kadınların Türkiye'de. Oy deposu olarak edilgen görüldüğünü, kadınların kendi kararları ve fikirlerinin olabileceğinin düşünülmediğini erkekler tarafından yönlendirilen yönetilebilen varlıklar olarak görüldüğünü belirtir. Katılımcı, kadınların ikincil konumda olmalarının sebebini ise siyasetin bunun üzerinden kurgulanması olarak ifade etmektedir. Kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarının olmasını çok normal bulduğunu, bunun dışında iki farklı cinsin yaşama dair hem talepleri hem sözleri hem yaşam biçimlerinin olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili şunları söylemiştir:

Bunun iş hayatında özel yaşamda evin içinde ve sosyal yaşamda çeşitli yansımaları var. Diyelim ki iş hayatında eşit ücret verilmemesi. Orada kadının işte bir evi geçindirebileceği var sayılmıyor. Genel olarak bir evi geçindirme meselesinin sadece erkeklere ait olduğu düşünülüyor. Kadının kendisine ait bir bütçesi olabileceği varsayılmıyor. Dolayısıyla aynı işi yaparken bile orada bir ayrışmayla karşılaşıyorsunuz.

Bir diğer HDP’li katılımcı da, genel olarak kadınların siyasal katılımlarını az bulduğunu belirtiyor. Bunda da kadınlara yapılan toplumsal ve ailevi baskının etkili olduğunu vurgularken, Türkiye’deki kadınların siyasete katılmalarını, hiçbir zaman yeterli bulmadığını belirtir. Ayrıca evinde, siyasette ve işinde de yeterli bulmadığını da ekler. Bunun toplumsal cinsiyetin kalıplaşmış düşünce tarzının çok etkili olduğunda ifade eder:

Her zaman yarım kafayla bakılmıştır. sonuçta bir sistem var ve bu sistemde kalıplaşmış bir beynimiz karakterimiz var. Gerek aile tarafından çevre kültür, her yönüyle ülkeler arasında da baktığımızda, bölgeler arasında da baktığımızda kalıplaşmış bir yönü var. Haliyle gerek dini kullanarak kadının önünün kesilme durumu var. Gerek siyasetten gerek kültürü dayatarak gerek aile yapısını dayatarak.

Katılımcı, Türkiye’nin Güneydoğu illerinde bu konuyla alakalı yeterli bilinçli bir erkek zihniyeti olmadığını ataerkil bir zihniyet yapısının olduğunu vurgular. Toplumsal olarak, kadınların siyasete katılımıyla alakalı hep bir engeller oluştuğunu, bu engelin toplumsal cinsiyet dayatmasından kaynaklandığını belirtir. Çünkü ataerkil zihin var. Ve onların sisteminin istediği bir kişi olarak şekillendirmekte. Kızını ve Oğlunu yetiştirdiğinde yapılan ayrımcılıktan bahseder. “Erkek çocuğa kaba kuvvet , onun sözünün üstüne kimse söz söylemeyecek, kız çocuğuna ise sen sus, ayıptır gūnahtır vs. gibi”...kavramların kullanıldığını aktarır:

Genelde bir baskı ve bir susturma var yani. Evde de olsa, dur abin konuşuyor. Ayıptır. Dur sus. İş yerindesin kadın sus. Kadın aklınla ne konuşuyorsun gibi. Bütün dünyada var olan bir şey. Parti içerisinde daha

özgürüz. Dediğim gibi haliyle kalıplaşmış bir şey. Bunu aşmak zaman alacak. Hala bunun çabasını veriyoruz.”

Ak Partili katılımcı, HDP’li katılımcıyı destekleyen yorumlarında, erkeklerin erkek olduğundan sert davranmalarının, hoyratlıklarının normal görüldüğünü, ama bir kadın siyasetçinin o şekilde sert olmamasının beklendiğini belirtir. Kadının bu şekilde hırslı olmaması, erkeklerin lobilerinde erkek gibi olmaması, bilinç altında kadına çizilmiş bir bakış açısının ifadesidir (Balın, 2017: 23). Ak partili katılımcı, toplumun cinsiyetçi yaklaşımla oluşturduğu çok belirgin engeller olmadığını, bir takım ideolojik engellerin var olduğunu vurgulayarak kadına bu tip psikolojilerin ket vurduğunu düşündüğünü söyler ve devam eder:

Kadına yönelik, çok ciddi bir engel yok başörtüsü engeli vardır. Kürt kadınların yaşadığı dil engeli ve sosyal psikolojik engel var. Devletin koyduğu mesafeler var. Bunlar evet siyasal engeldir (Balın, 2017: 23). İnançlı, etnik ve kimliğini muhafaza etmek isteyen kesime karşı, Cumhuriyetin veya merkez kesimin resmi ideolojinin bir mesafesi var. Bunlar üzerinde engel var. Bu engeller kadının siyasal katılımını etkiliyor.

Bir diğer Ak Partili katılımcı, kadınların siyasete önem vermediğini siyasete meraklı olmadığını ve politikacıları yalancı olarak gördüğünü belirtiyor. Daha önceki dönemlere bakıldığında Türkiye’de kadınların siyasi katılımının eskiye göre daha başarılı olduğuna dair vurgu yaparak, “kadınlarımız başörtüsü engelinden sonra, üniversiteye ve siyasete tekrar döndüler.” tespiti yapıyor. CHP’li katılımcı parlamentoda kadınların temsilini yeterli bulmadığını belirterek, daha çok yol alınması gerektiğini söylüyor. Kadının siyasal katılımını etkileyen toplumsal engellerin aşılabileceğini düşünüyor. Katılımcıya göre:

Sayımız çok az. 600 milletvekili var, 104’ü kadın. Daha çok olmalı. Çünkü kadınlar şimdi çok başarılı iş hayatlarında da CEO’lar var. Kadınlarımız gerçekten çok sorumluluk sahibi. Görevlerini de çok güzel yerine getiriyorlar. İstemeleri gerekiyor diye düşünüyorum.

Katılımcı, kadınların siyasette olmalarının kolay olmadığını bunun için mücadele ederlerse, çalışırlarsa, talep ederlerse, mutlaka emeğinin karşılığını alacaklarına inanıyor. HDP’li katılımcı, toplumumuzda bazı farklı kesimlere rastladığını, bu kesimin kadını siyaset alanında başarılı bulmadıklarını, genelde kadını hala bu siyasi anlamda siyasetçi olarak görmediklerini belirtti. Bunun gerekçesi ise siyasetin erkeklerin alanı olarak gördüklerinden dolayı böyle düşündüklerini anlattı. Katılımcı, bu düşüncenin aşılabacağına inandığını söyleyerek,” bizlerin çocukları, yeni nesil bu işe çok daha farklı bakacaktır.”dedi. HDP’li diğer Katılımcı, toplumsal cinsiyet rolleri olarak, kadına yüklenen sorumlulukların artık kadınlar tarafından aşıldığına inandığını belirtiyor ve şöyle devam ediyor:

Türkiye’de anne sadece evinde oturmalı, çocuk büyütmeli olarak görmüyorum. Artık o evde çocuğunu büyütecek, öyle bir durum yok. Şimdiki kadınlarımız da çalışma hayatına istekli. Bazısı üniversite bitiriyor. Bazısı başka bir şey yapıyor. Bulabildiği bir iş alanında çalışıyor. Çalışma taraftarı, çocuğunu yetiştiriyor. Yani çocuk yetiştirmek, kadın olmak, anne olmak, eş olmak bence siyasi hayatını engellememeli. Bizler en iyi örnekleriyiz.

Ak Partili diğer katılımcımız :

Siyasal katılım az dediğimiz gibi. Devlet erkek, parti erkek, cinsiyet olarak ayrıca İslami olarak da kadının kamusal alanda olmasıyla ilgili yani evin dışındaki varlığı ile alakalı ve hele siyaset gibi itiş kakışlı bir ortamda bulunmasını olumsuzlayan bir genel çoğunluk var. Siyaset ortamının hantallığı da Türkiye’de kadınlar için büyük bir engeldir.

Siyaset mekanizmasının hantallığından bahseden Ak Partili katılımcı siyasetin kadınlar için, zor bir alan olduğunu vurgularken, MHP’li katılımcı ise erkeklerin bu alanda kadınları istemediğini belirterek, bu alanı güçlü kimselere ait alan olarak tanımlıyor :

Kadının siyasal katılımıyla alakalı, bir kere zor. Bunu kabul etmek lazımdır. bir kadının aday olduğunu açıklaması, bir erkeğe oranla hakikatten daha büyük bir güç istiyor. Hem ekonomik olarak hem toplumsal olarak hem

statü olarak hem aile olarak. Daha güçlü olması gerekiyor. Çünkü siyaset demek biraz hedef olmak demektir. Siyaset demek inandığın şey için fiilen parlamentoya kadar, meclise kadar veya belediye başkanlığına, il meclis üyeliğine kadar gideceksin. Bu zor olan şeyi elde etmek için erkekten bir tık daha güçlü olması gerekiyor.

Ak Partili katılımcı toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar için çok büyük engel oluşturduğunu ifade ederken özellikle kadınların özel alana dahil edilmesinin toplumun baskısı sonucu ortaya çıktığını belirtiyor:

Alanımızı kadın içi ilişkiler veyahut da kadının kapsayacağı alanlar olarak belirlemişiz diğerlerine sınır çizmişiz. Hâlbuki çalışan insanız, ekonomiyle ilgileniyoruz, faizler bizi ilgilendiriyor, döviz iniş çıkışı bizi ilgilendiriyor, iç talebin düşüşü bizi ilgilendiriyor, istihdam bizi ilgilendiriyor. Kadın olarak bir kabulleniş söz konusudur. Siyaset veya diğer alanların erkeklere aitmiş gibi davranılması toplumsal baskıdan kaynaklanmaktadır. Çünkü geleneksel yapı kadınlar üzerinde baskı oluşturduğu gibi onların sığındığı bir kale haline de gelmiştir.

Bütün engellere rağmen aslında kadının güçlü olduğuna inanan başka bir Ak Partili katılımcı ise; kadınların siyasi katılımıyla ilgili sıkıntı yaşamadığını, kadınların başarılı çalışmaları sonucunda partilerini iktidara taşıyabilecek güce sahip olduğunu, diğer partilerce bu sistemin sosyolojik olarak çözülemediğini savunuyor.

4.4. Siyasal Katılımın Artışında Partilere Düşen Görevler

Toplumsal cinsiyet açısından katılımcılara, kadınların siyasal katılımının artmasında partilere düşen görevi sorduk. Her katılımcı mensubu olduğu partinin kriterlerine göre cevapladı. Katılımcılar her ne kadar parti kriterlerine göre cevapladılarsa da farklı partilerden benzer cevaplar verildiği de oldu. Ak Partili katılımcı, kadınların siyasal katılımındaki artışta partilere düşen görevin öncelikli olarak, partilerin kadınları daha çok desteklemesi gerektiğine dikkat çeker ve ama bugün görülen

tabloda hareketin dinamiğini taşıyan çok az kadının siyasette olduğunu belirtir. Katılımcı soru sorarak cevap verir:

toplumsal olarak, kadının siyaset yapabileceğini kabul ettik mi? Ettik. Kadının siyaset yapmasını ayıp görüyor muyuz? Hayır. Kadının siyaset yapmasını değerli görüyor muyuz? Evet. Hani bütün bu sorulara verdiğimiz cevaplar pozitif. İşte kadın siyaset yaparken ailesini ihmal ettiğinde hoş görüyor muyuz? Evet. Kadının siyaset yapmasında partilerin büyük bir katkı sağladığını kabul ediyor muyuz? Evet. Aslında birçok toplumsal engel aşılmış durumda. Bu Anadolu da böyledir.

Katılımcı, 2007-2008 yılına dair bir örnek verir. Ak parti olarak Türkiye okur yazarlığının en düşük olduğu yer olan Harran'da kadınlarla siyasi bir çalışma yaptıklarını belirtti. Hayatında hiç Urfa'ya gitmemiş kadınların o siyasi çalışmayla birlikte oraya gidip yani merkez siyasetle tanışarak oradaki arazinin durum tespitini yaptıklarını anlatır. Katılımcıya göre mesele sadece çok eğitim almış kadınların bir yere gelmesi değil, "Anadolu'nun dinamiğini almış kadının güçlenmesi ve bir başarı öyküsü ortaya koymasıdır."

Katılımcı Türkiye'yi diğer İslam ülkeleriyle değerlendirdiğinde (rakamlar öyle göstermese de) kadının siyasallaşmasında en iyi konumdaki ülkelerden biri olarak gördüğünü belirtir. Diğer bir Ak Partili katılımcı ise farklı bir yorumda bulunuyor:

Kadınların fiili anlamda siyasi faaliyette bulunması için çaba göstermek lazım. Bir, kadınların gücünden yararlanmak şeklinde olabilir. İki, Cumhurbaşkanımızın yaptığı gibi daha çok kadın seçimine teşvik sağlamak gibi kadınların değerinden bahsetmekle ve daha çok karar mekanizmalarına kadınların alınmasıyla ilgili çalışmalar söz konusu olabilir. Üç, kadınların yukarı çıkışını engelleyecek zorlukların ortadan kaldırılmasıyla olabilir. Çünkü kadınla erkek eşit başlamıyor.

Katılımcıya göre, kadının bir erkekten beklediğiniz her şeye sahip ama ekstra da bir şeye sahip olması gerekir ki aradaki o fark ortadan kalkabilsin. Erkek bir hata yaptığında çok fazla söz konusu olmazken kadının ufacık bir sözü problem haline getirilmektedir. Katılımcı, erkeklerin meclise gelmemesinin sıkıntı olmadığını ama

kadın sayısı zaten az olduğu için bir gün kadın vekil meclise gelmediği takdirde sıkıntı olduğunu vurguluyor(Balin, 2017: 23). Kadınların siyasal katılımındaki artışın en önemli ayağını partilerin oluşturduğu aşikâr ama parti liderlerinin kadının önünü açmaya çalışması yeterli olmayıp, katılımın iyileşmesi konusunda ana kademe kadrolar kadar alt kadrolarında bilinçlenmesi gerekir. Partideki bu sıkıntıların cinsiyetçi yaklaşımdan çok kadınlar ve erkeklerin bu yarışa aynı zamanda başlamamalarından kaynaklandığını, erkeklerin daha önde olduğunu belirten diğer bir Ak Partili katılımcı, yukarıdaki tezlere katılmakta ve şu eklemeleri yapmaktadır:

Kadınlar aktif olarak var. Ama temsilde sıkıntı var. Erkekler bu yönetim işini on bin yıldan fazladır yapıyorlar. Kadınlar hep arkada kalmışlar. Şu anda erkekle kadın arasındaki yetiştirilme farkları azaldıkça kadınlar da kendilerini daha fazla temsil edecek. Erkeklerle eşit ortamlar, eşit eğitim şartlarında dünya ve Türkiye meselelerine kafa yoran genç kızlarımız da kendilerinin temsilini isteyeceklerdir. Erkeklerden gelip kadınlara da alan açılsın demelerini ben beklemiyorum. Ama çok cinsiyetçi de davrandıklarını da düşünmüyorum.

Katılımcı, hızlı bir şekilde toplumsal değişimin yaşandığına vurgu yapar. Ve bu değişim ile birlikte “kadın olmasın da burada bir erkek olsun” düşüncesinin kalkacağına inandığını belirtir. Artık İnsanların networkler halinde çalıştığını, Erkek ve kadının birlikte hareket ettiğini ifade eder. Değişim yaşansa dahi siyaset alanındaki rekabetin değişmeyeceğine de dikkat çeker. Siyaset alanında Bazen bir kadın bir başka kadına ket vurabildiği gibi erkeklerin de birbirleri ile olan rekabetinin küçümsenmeyecek düzeyde olduğunu anlatır. (Balin, 2017: 23). MHP’li katılımcıya göre:

Partiler eğer kadınları siyasete davet ederken, rutin kör ve alışlageldik bir davette bulunmazsa kadınlara teşkilatlarında yer verebilmeleri için mutlaka amacı, uygulama şekli belli olan projeler üzerinden çağrıda bulunurlarsa, o davete icap eden kadın politikacılar da yetkin olurlar. Sıra dışı vasat bir kategorinin dışına çıkarlar. Dahası doğrudan üretime geçerek siyasete ihtiyacı olan kanı sağlarlar.

Diğer MHP'li katılımcı ise kadınların bu konuda istekli olmaları gerektiğini kendi partilerinde kadın katılımının yeterli düzeyde olmamasının kaynağını işaret ederken, parti liderlerinin teşvikinin önemli olduğunu söylüyor:

Bizim kendi cenahımızda genel başkanımızdan Allah razı olsun, kendisi bizim her zaman destekçimiz. Bizi yürürken arkasında bile bırakmaz. Biz yürürken yol vermeye çalışır. Ama dediğim gibi kadınların bu konuda atak olması gerekiyor. Biz de buradayız demeleri gerekiyor. Mesela bizde kadın sayısı az. Kadın vekil sayısı da az dolayısıyla. Kadın aday adayı az. Aşağıdan yukarıya bir itici güç yok.

Katılımcı, partilerinin kadın politikasını doğru bulduğunu belirtirken, partilerinin kota uygulaması hakkında bilgilendirme yaptı. On milletvekilinin seçildiği bir ilde otuz aday adayı çıktığında, bu otuz aday adayından üçü, dördü kadın olduğu, diğer kalan erkekse bunlara sıralama yapıldığında ise sadece kadın erkek sayısına bakılmadığını anlatır. Sıraya yerleşecek adayın teşkilatla olan ilişkisi, iletişimi, toplum içerisindeki karşılığı, eğitimi, ondan sonra yapısı, her şeyini dikkate almak gerekir. Dolayısıyla otuz milletvekili içerisinde beş kadın, yirmi beş erkek varsa, o on kişinin dağılımı da mecburen yapıldığını belirtir. Katılımcı, aday sayısının azaldığını, aday sayısı azalınca, vekil sayısının da azaldığını aktarırken ivedilikle kadınların biraz daha girişken olarak bu alanlarda biz de varız demelerinin gerekliliğinin önemine vurgu yaptı. MHP'li diğer katılımcı, arkadaşlarını destekler nitelikte sorumuzu cevapladı:

İşte birisi bu kota olayı zaten. Biraz pozitif ayrımcılıkla konuyu çözebilirler. Genel başkandan başlayarak partinin her kademesindeki yönetimin kadına yol açması gerekiyor ama bunun bir yandan sadece kadın olduğu için gelsin otursun buraya şeklinde de algılamamak lazım, aslında liyakat var işin içinde. Cinsiyete dayalı bir ayırım yapılmamalı burada. Aynı kalifikasyondaki iki kişi var. Biri erkek biri kadın. Bir artı daha fazla olanı değerlendirmek gerekiyor. Onun erkek ya da kadın olmasına bakılmaksızın, kimin liyakati daha fazlaysa ona yer verilmesi.

İyi Partili katılımcı ise, partilerdeki kadın kollarını eleştirerek partilerinde kadın kollarının olmadığını belirtir. Partilerinin işleyişinde kadından sorumlu il başkan yardımcının olduğunu, Kadın problemleri ve kadınlarla organizeli paylaşımlar yapmak için düşünüldüğünü ifade eder. Katılımcı, kadın kollarına dair eleştirisine devam edererek, “Türkiye’de erkek kolları diye bir ayrım var mı? Neden kadın kolları diyoruz. Hadi gençlik kollarının bir ayrımı var. Orada kız erkek bir arada gençlik kolları devam ediyor. Neden kadın kolları?” Türkiye şartlarında hala demokratik bir yapı ve örgütlenme olmadığı için kadın kolları hadisesinin sivil toplum kuruluşlarına kadar sirayet etmiş olduğu tespitini de yapar. Katılımcı aslında kadın kollarının bir yan ürünmüş gibi algılandığını belirtiyor. Ve eleştirisine devam ediyor:

Neden var? İşte olmadığı için var. Kadınların problemleri gerçekten çok Türkiye’de. Ve bu problemleri dile getirmek çok önemli...diyelim ki bir iş derneğinde niye kadın kolu olsun. İş kadını olmalı. Kadınlarla ilgili özel çalışmalar yapılmalı. Kadına şiddetten tutun taciz olur, tecavüz olur, istihdamı ile ilgili sağlıkla ilgili. Bunlar çok önemli konular.

Katılımcı, mecliste kadın ile ilgili sorunların sadece kadınlar tarafından dile getirilmesinin çok uygun bulmadığını erkeklerin de sahiplenerek çözüm üretmetmsi gerektiğini belirtir. Meclise kadın konusu ile ilgili bir şey geldiğinde erkeklerin bir kenara çekildiğini, kadınların kendi aralarında tartıştıklarını dile getiriyor. İyi Partili katılımcı ise kadının siyasete olan ilgisinin toplumsal baskı sonucu ve bir takım sıkıntılardan dolayı çok az olduğunu ifade eder. Ve sorularla cevaplandırmaya çalışır:

Kadınlar partilerden ne bekliyor? Partiler kadınlardan ne bekliyor? Karşılıklı beklentinin ne olduğunu araştırmak gerekiyor. Ama böyle anketler de bile yanlış sonuçlar çıktı. Kadın, o kadar sorunlarla boğuşuyor ki. Her kadın artık kalkıp da şu iki ankete cevap verecek durumda bile değil çoğu kadın benim tanıdığım. Önemsemiyor. erkeğin işi olarak görebiliyor. Erkeğin işidir, bizim orda olmamıza gerek yok diyorlar.

Katılımcı, genelde toplumdaki kadınların özel alana dahil edilmesinden dolayı siyasete mesafeli olduğunu, hatta siyaset alanının erkeklerin yaptığı iş olarak tanımlandığını belirtiyor. Aslında kadının toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü bir takım engellerle karşılaştığını görüyoruz. Bu engeller kadının siyasal katılımında ve yükselmesinde etkili olmaktadır. HDP’li katılımcıya göre kadınları siyasal katılım konusunda bilinçlendirmek gerekir. Siyasal bilinç ile kadınlar siyasal katılımlarını güçlendireceği gibi, yükselmesinin önündeki engelleri de aşabileceklerine inanmaktadır:

Öncelikle kadını bilinçlendirmek lazım. Bilinçlendirirsek bir şeyler yapabiliriz. Bizim parti çatısı bu bilinci oluşturmak için eğitimler veriliyor. Bize, kadın cinsiyeti erkek egemen sistemini ve aile kültürü ile ilgili her şeyi veriyor. İyi bir yönetici ve iş kadını nasıl olmalı, kadının temsiliyetini güçlendirmek için, her konuda aslında eğitimler veriliyor...

Katılımcı, kadın dayanışmasının çok önemli olduğunu da vurgular. Kadının siyasette varolabilmesi için bunun gerekli olduğunu belirtir. Kadınların bu yönde de bilinçlendirmenin dayanışmayı güçlendireceğine inandığını söyler. HDP’li bir diğer katılımcı da bilinç oluşturma ile ilgili bir projesinden bahseder:

Kadın bilinçlendirme çabaları, kadın dayanışma ağları oluşturmak gerçekten çok önemli. Bütün kadınlar, belli sınıfın belli inancın kadın yapılanmaları değil sadece. Her kadın, her sınıf etnik kimlik inanç olarak kendi içlerinde tabii ki lokal yapılanmaları platformlar oluşturulmalı, sadece ülkemizde değil. Uluslararası anlamda benim böyle hep hayallerimdendir.

CHP’li katılımcı, kadın katılımının arttırılmasında partilerine düşen görevi aktarırken, kendi partisinin bu konuda neler yaptığını belirtir. CHP olarak siyaset okulları ve siyaset ile ilgili eğitim yaptıklarını, kadınların yönetimlerde görev almasını teşvik ettiklerini özellikle belediyelerimize illerimizdeki teşkilatlanmalarına bunu söylediklerini anlattı:

Ayrıca sosyal politikaların, sosyal hizmetlerin var olmasını istiyoruz ve denetliyoruz. Her yıl bizzat bunu raporlaştırıyoruz. Kadının siyasette var olabilmesi için bu imkanları da partinin bizzat yaratması gerekiyor. İşte kadınların önceliği, daha az kayıt ücreti almak, siyaset eğitimi vermek gibi. Bu şekilde. Yani kadınların siyasal katılımıyla alakalı

CHP’de kadınlara dair teşviklerin olduğunu tekrar eden katılımcı, ön seçim olan yerlerde de kadın çıkartın diye, telkin yapıldığını ön seçim olmayan yerlerde ise genel başkanlarının kendinden önce listeye kadın koyduğunu ivedilikle ifade ediyor. Kadın katılımının arttırılmasında partilere düşen görevlerdeki sorumuza, HDP’li katılımcı, örgütlenme ile bunu yaptıklarını anlatıyor. HDP’de kadın meclisleri olarak örgütlendiklerini, yatay örgütlenmeyi de öyle oluşturduklarını belirtiyor. Mahalle, ilçe ve il olmak üzere, kadın meclisleri bulunduğunu, aynı zamanda da parti meclislerinin dışında kadın meclisinin olduğunu ifade ediyor. Kadınların, özgün çalışma yürüten örneğin;100 kişilik bir parti meclisleri varsa otuz tane de sırf özgün çalışma yürüten kadın meclislerinin bulunduğunu aktarıyor. Bu yapılanmaların içinde vekiller ve parti üyeleri var. Sırf özgün kadın çalışması yürüten arkadaşlarının olduğunu da ekliyor. Parlamentoda da kadın vekillerinin kadın meclislerinin olduğunu tekrarlayan katılımcı, İstanbul’da ki il kadın meclisinin iki ayda bir toplandığını, bölge meclisleri, ilçe ve mahallelerde bu toplantıların daha sık yapıldığını bildiriyor. Diğer partilere göre çalışma yöntemlerinin daha farklı olduğuna vurgu yaparak, eklemelerde bulunur:

Bizim vekillerimiz il yönetimindeki il yöneticisi yapar planlamasını. O bazen başka illerden vekil arkadaşlarımız da gelir. O planlamanın çeşidine göre. Toplantı içeriğine göre. İl mahalle organizasyonu. Vekil arkadaşlarımız ilçe kongrelerine gelirler.Kadınların özgün yaptıkları planlamalara katılırlar. Yani vekillerimiz hep sahadadır.

Kadınların partilerinde özgün çalışarak karar aldıklarını belirten katılımcı, parti içi kadın üyelerin sık temas halinde olduğundan bahsetti. Kadınların kararlarının erkekler tarafından tartışılmaz olduğunu da söylerek kadın meclisinin işleyişi hakkında bilgilendirme yaptı. Kadın meclislerin işleyişinde en önemli şeyin;

kadınların politikalaşmalarına dair kararları kadınların aldığını, buna erkeklerin dahil olmadığını anlatır. Kadın meclisinde alınan kararların program ve tüzüğe ilişkin olduğunu, bunun bilgisinin genel meclise sadece aktarıldığı ifade edilir. Parti meclisinde alınan karar olduğu gibi kabul edilir. Genel mecliste bununla ilgili ayrıca bir tartışma yürütülmediği gibi genel politik kararlar da toplu olarak alınır. Katılımcı, tartışmaların sonucunda ortak karar alındığını altını çizerek önemle belirtir.

CHP’li katılımcı, ise kadınların siyasal katılımının güçlendirilmesi için partiler yasasının acil olarak değişmesi gerektiğinin önemine vurgu yapıyor:

Siyasi partilerin askeri müştereklerde buluşacağımız şekilde ortak değerlerde uzlaşıp önce “siyasi partiler yasasını” değiştirmek gerekiyor. Siyasi partiler yasasını değiştirdikten sonra her partinin kendi iç dizaynını sağlayan tüzüklerinin ve yönetmeliklerinin ona göre güncellenmesi gerekiyor. Çok önemli. Bunu sağlayamadığımız takdirde her söylemimiz kadınlar üzerinde eksik ve yetersiz kalıyor.

Katılımcı, bunun sadece söylemde kaldığını, uygulamada ve pratikte hayata geçirilmediğini, buna da sonra bahane üretildiğini eleştirerek aktarıyor. Katılımcı partiler yasasının kadınların aleyhine önlerine çıkma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulayarak, bu yasanın değiştirilmesinin yine kendi elleinde olduğunu açıklıyor. İş bölümünün artırılmasının, kadının üzerindeki yükün azaltılmasının acil olarak uygulanması gerektiğini ifade ediyor. Ayrıca kadının sosyal yaşam alanlarının onun rahat edebileceği tarzda inşa edilmesinin de elzem olduğunu belirtiyor.

Ak Parti’den katılımcı, kadınların katılımı konusunda, diğer katılımcıların aksi bir cevap verdi. Kadınların siyasete girmesiyle toplumun güzelleşeceğine inanmadığını belirterek, toplumda kadınlara dair önceliğin “fırsat eşitliği” olması gerektiğini vurguladı:

Ben illa ki arttırmak gerektiğini düşünmüyorum. İlla ki siyasallaşmak gerekir mi? Bu da bir bireysel tercihtir. İnsanın hayatını nasıl yaşayacaklarını kendileri belirlemelidir. Kadınlar da siyasete girmek zorunda değiller. Ama illa ki siyasete giren kadınların siyasette ilerlemesi noktasında erkeklerle eşit fırsatların sunulmasını bekleriz. Aslında talebimiz

Fırsat eşitliği başka bir şey değil. Fırsat eşitliği konusunda bugün çok mani var.

Katılımcı, temsilin önemli olduğunu belirterek, “o temsil nitelikli olmalıdır,” diyor. Genelde kadınların temsiline arttırılması konusunda sürekli vurgu yapıldığını ama bunun bir sistem olduğunun unutulmaması gerektiğini aktarıyor. Sistemin iktidar ve güç sistemi olduğunu yineleyerek, Dünyanın neresinde olursa olsun ister içinde kadın olsun ister olmasın onu kendisine benzeterek dönüştürdüğünü ifade ediyor. “Artık dönüştürdükten sonra onun kadın veya erkek olması çok bir şey değiştirmiyor.” Katılımcı, toplumsal cinsiyet kavramının Türk toplumundaki karşılığından da bahsetti. Toplumsal cinsiyet tanımına ne gerek var gözüyle bakan birinin olmadığını ama cinsiyetin de batının bugün geldiği noktada tercih edilebilir, yönlendirilebilir olmasına karşı duran birisi olduğunu söyledi. Bu yüzden toplumsal cinsiyet meselesini sahip olunan her davranışa dahil etmenin çok yersiz olduğunu belirtti. Annelik, eşlik gibi rollerin buna dahil edildiğinden üzüntü duyduğunu, bunun kurgusal bir şey olduğuna inandığını söyledi. Devamında şu eklemeleri yaptı:

Kadın ve erkek arasında bir fırsat eşitliğinin, adaletli toplum yapısının kazanılması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için mücadele edilmesi gerekir. Bunun için de bir kadın hakları mücadelesine elbette ihtiyacımız var. Ama bunu bir toplumsal cinsiyet eşitliği teorisi şeklinde biçimlendirmeye fikri itirazlarım var.

Kadına uygulanan kotayı kabul eden ve bunun olması gerektiğine inanan Ak partili diğer katılımcı, gerekçesini şöyle açıklıyor (Balin, 2017: 24):

Kotaya karşı değilim, karşı olmamı gerektirir ama kendimizi nerede kamusal anlamda idrak edebilme, imkânı veriliyorsa çok iyi. Bana verilen bir pozitif ayrımcılık beni gocundurmuyor açıkçası. Zaten negatif ayrımcılıktan o kadar çok geriye atılmışız ki niye yani? Onun bana kişi olarak katacağı bir şey yok ama ortada bir sistem var, öyle şeylerle

uğraşmaya gerek yok. Kotayı ben kısıtlayıcı değil de pozitif ayrımcılık olarak kullandım...

Katılımcı, sırf kadın olduğu için de kadınlar bir yerde olmalı, diyerek, aslında kota uygulamasını bir başlangıç olarak gördüğünü ifade ediyor. Kadınların kendilerine karşı haksızlık yaptığını iddia eder.”Erkek olan siyaset mekanizmasının kadınları bu kadar zorlarken, hırpalarken bir de onun öğretisini içselleştiriyoruz.”diyor (Balın, 2017: 23). Batıda da doğuda da kadına yapılan muamelenin birebir örtüştüğünü bunun dinle, dille kısacası etnik bir kimlikle alakasının olmadığını cinsiyetçi yaklaşımın dünyayı sarmaladığını vurguluyor. Kadınların siyasi katılımın artışında bile söz sahibi olmadıklarını belirten Ak Partili diğer katılımcı ise :

Kadınların önünün açılmasında en önemli etkenin de doğru kadının seçilmesi gerektiğine inanıyorum. Sadece kadın olsun düşüncesi bize ters olarak dönecektir. doğru kadınların seçilmesi de bizim önümüzü açacaktır. Kadın kollarının şu anda önerileri alınıyor ama değerlendirme noktasında biraz haksızlık yapılıyor. Ama bu böyle olmuyor orada olacak kadınları da erkekler belirliyor. Kadınlar belirlese bence çok daha doğru bir tespit yapılır.

Farklı bir açıdan yaklaşan diğer Ak Partili katılımcımıza göre, (Balın, 2017: 25) Kadınların siyasete katılımı ile ilgili artışın olması için öncelikle kadına ve partiye ayrı ayrı sorumluluk düştüğünü, kadının siyasette olmayı talep etmesi gerektiğini belirtirken, altını çizilmesi gereken noktanın ise partiler de onu siyasete kazandırmayı bilmesinin önemli olduğunu vurgular. Katılımcı, bir kere siyaset dilinin yumuşatılmasının elzem olduğunu söyler. devam eder:

Parti Mekânlarının kadınların rahat kullanacağı mekânlar haline getirecek. Tuvaleti olmayan kahve modunda mekânlar bile var.

Kadınların siyasal katılımında partilere düşen görevlerin ne olduğuna dair sorumuza verilen cevapları şöyle toparlayabiliriz: Partiler siyasete dair eğitim oluşturarak kadınları bilinçlendirmeli, parti mekanları kadınların rahat edebilecekleri bir mekan haline getirilmeli, siyaset dili yumuşatılmalı, en önemlisi kadın adayların seçiminde

kadınlar söz hakkına sahip olmalı, kadınların adaylık ücretleri kaldırılmalı, kadın erkek fırsat eşitliğinde adaletli bir toplum yapısı oluşturulmalıdır. Katılımcıların görüşlerini özetledikten sonra diğer sorumuza geçebiliriz.

4.5. Türkiye’de Kadınların Sadece Aile Bakanlığında Görev Alması

Türkiye’de kadınlara sadece aile bakanlığında görev almasını, katılımcılara sorduk. Genel olarak, tüm katılımcılar kadınlara sadece bu bakanlığın verilmesinin kadının belli bir alana dahil edilmesinin bir göstergesi olduğunu belirttiler. Ak Partili katılımcı, bu bakanlığın kadına verilmesinin annelik rolünden kaynaklandığını, bunun da normal olduğunu vurguladı. Ama “Kadınlara diğer bakanlıklar da verilirse, o bakanlıklardaki işi de kadın daha iyi yapar.” diye ekledi. Bu konu hakkında MHP’li katılımcımız:

Aile ve Sosyal Politikalar, daha evvel bir kurumdu. Kurumu bakanlığa doğru çevirdiler. Çok sosyal politikalar olunca kadın veriliyor normal mi, evet olabilir. Çünkü onun içinde anne var, şiddet konusu var, engelli konusu var.

Katılımcı, bu konunun çok abartılmaması gerektiğine vurgu yapar. Olayın akışına göre de görevlendirmelerin yapıldığına dikkat çeker. Bunda bir sorun olmayacağını, ama diğer bakanlıklarda da kadınların başarılı olabileceğini belirtir. Örnek olarak Nimet Çubukçu’nun Milli Eğitim Bakanlığı yaptığını, Adalet Bakanlığı da yapabileceğini söyler. Geçmiş dönemlerde Bayındırlık Bakanlığı yapan bir kadının olduğunu ifade ederken, Bakanlıklarda ki yarış o kadar hızlı ki kadınları sadece Aile Bakanlığına hapsediyorlar (Balin, 2017: 24). Diyerek sözünü bitirir. CHP’li katılımcı da bu bakanlığın dışında kadının her bakanlığı yapabileceğini söylüyor. Kadının özellikle ekonomide başarılı olacağını, çünkü evin genelde alış-veriş işlerinin kadınlara yüklendiğini ifade ediyor: “Ekonomiyi versinler kadınlara. Eşinin verdiği harçlıkla aylık veya haftalık olarak evi çeviren kadın, idare eden kadın. Pazara çıkan, markete çıkan kadın. Başka bakanlıklar da verilmeli. Başka Bakanlıkların yüklediği sorumlulukların da altından üstünden hakkıyla gelebilecek potansiyele sahipler.”

Diğer CHP’li katılımcıya göre bakanlıktan ziyade liyakatli kadınların oralarda olması gerektiğini belirtirken şunları da ekliyor:

En başta söylediğimden bir yol haritası çıkarttım mı? Kadın geliyor, erkeğin elinden tutan kadın yürüyor. O strateji içinde de ona layık görülüyor. Bakın kadın donanımıyla gelse ve ona aile bakanlığı bile verilse, kadın bir doktor olsa, yönetici vasfıyla gelse orada da destan yazar.

HDP’li katılımcı ise kadınların sadece bu bakanlıkta görevlendirilmelerine dair eleştirel yaklaşıyor:

Aile bakanlığı dediğinde kadını ailenin içinde tanımlayan ve aileye sıkıştıran bir yaklaşım var. Ve kadın ayrıca tek başına özgün ele alınması gereken bir şey. O bilinç de aslında bir devlet politikasının sonucudur. Sadece o alana sıkıştırılıyor. Bütün bir hayatı boyunca aileyi yönetmekle sınırlandırılmıştır kadının yetkileri. Oysa bir ülkeyi de bir iş yerini de ya da işte dünyayı da kadınlar yönetirler.

HDP’li diğer katılımcı, bakanlığın görev alanının genişletilmesini eleştirirken farklı önerilerde bulunuyor:

Yani kesinlikle başka bakanlıkların verilmesi gerekiyor. Kadınlar sadece kadınlarla ilgili söz söylemez. Bu tıpkı eski partilerde kadın kolları açın siz orada eğlenin oyalanın der gibi bir şey aslında aile bakanlığını vermek. aslında şu an ismi kadın olan bir bakanlığın adını aldılar. Aileye çevirdiler. Kadında aileden sorumluydu en azından. Şimdi üstelik o da yetmedi aile çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı yaptılar. Yükünü ağırlaştırdılar.

Bu katılımcı en önemli iki sorunu, bakanlığın çözemediğini vurguluyor:

Zaten Türkiye’de, kadın cinayetleri ve iş cinayetleri en önemli iki sorunken siz bu sorunları bir bakanlık halinde çözemezken iki bakanlık halinde birleştirdiler. Kadın bakanlıkların sayısını çoğaltabilecekken teke indirmiş

oldular. Çocuk bakanlığı kurulmalı diyoruz biz. Kadınlara ayrı bağımsız bir bakanlık kurulmalı.

Ak Partili katılımcıya bu soruyu sorduğumuzda (Balin, 2017: 24), son onbeş yılda sadece kadınlara kadın bakanlığının verildiğini söylüyor. Katılımcı, o siyaset makinasının ve partinin erkek olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Ak Parti'yi diğer partilere göre kıyaslandığında, ilerlemeci olarak gördüğünü belirtiyor. Bu zincirin ne zaman kırılacağı ile ilgili olarak; “Kadınlardan sorumlu kadın bakan olmadığında anlarız.” Diyor. Katılımcı, ilk olarak kadından sorumlu bakanın kadın olmayıp diğer bakanlıklarında kadınlardan olduğunda bu zincir kırılır. Diye tekrar ediyor. İkincisi, kadından sorumlu bakanın da kadın olup yarı yarıya yapalım mı şu bakanlıkları, 49-51 olsun gibi de öneride bulunuyor (Balin, 2017: 24). Bir diğer Ak Partili katılımcı ise, kadınlara sadece bir bakanlığın verilmesi ile ilgili diğerleriyle aynı düşüncede, sadece bunun değişebilmesi hakkında ortaya farklı görüş sunuyor (Balin, 2017: 25):

Haziran seçimlerinde iki kadın bakanımız vardı ama bir müddet sonra tekrar teke düştü. Çünkü bir erkek bir şey yaptığında çok fazla eleştirilmezken bir kadın aynı işi yaptığında on kat daha fazla eleştiriliyor. Siyaset toplumun algılarını dikkate almak gereken bir kurum. Çünkü çok fazla eleştirilen bir yerde olduğunuz zaman parti; bu benim oyumu düşürecek dolayısıyla ben bunu gerçekleştirmeyeyim diyor. Bir değişiklik olduğunda kadınların varlığı desteklense bile ilk gidenler kadınlar oluyor maalesef :

İyi Partili katılımcı önceki dönemlerde özellikle, kendi parti liderinin iç işleri bakanlığı yaptığını, belirtirken günümüzde bunun çok aşılamadığını söylerken, kadını belli alanlara sıkıştırmanın çok doğru bulmadığının da önemle altını çizer. Partilerinde kadın kollarını kurmadıklarını belirtir. Kadın kollarını kurmamalarının sebebini ise şu şekilde anlatır.”sen siyasi yaşama katıl ama yerini bil, kendi kolun var orada ne yapıyorsan yap.” Demek olduğunu söyler. Katılımcı, cinsiyet kotası uyguladıklarını belirtirken kadınların siyasette aktif rol alabilmesi için bunu

gerçekleştirdiklerini anlattı. İyi parti olarak yüzdeyirmibeş cinsiyet kotasını başarıyla uyguladıklarını ifade etti.

CHP’li katılımcı, diğer katılımcılara göre farklı bir yorumda bulundu:

Bu misyon yanlış. Kadın bakanlığı da olabilir. Kadın da konabilir. Bir de bence çapraz yapmak lazım. Biz hep şeyi de söylüyoruz. Ben İzmir milletvekiliyim. Diyarbakır’ın sorununu ben de dile getirmeliyim. Gideyim, göreyim. Diyarbakır’ın, Hakkari’nin sorununu ben de göreyim. Onlar da gelsin İzmir’in sorununu dile getirsın yaşınsın görsün. Yoksa biz bir ulus nasıl olacağız?

İyi Partili katılımcı ise:

Yani çünkü en küçük olarak ailede kadınlar daha evi yöneten kişi olarak hem eşinin getirdiği parayı yönettiği için. Bunu bildiği için aile bakanlığını kadınlara veriyor. Her alanda olması gerekiyor da. Ayrıca aile bakanının da kadın olması güzel bir şey.

MHP’li katılımcı, cinsiyetçi yaklaşımdan ziyade işini hakkıyla yapabilecek kişilerin görevlendirilmesi gerektiğini söylüyor. Katılımcı, bu konuyla alakalı cinsiyetçi bir yaklaşımdan ziyade hakikaten bu konuyu sahiplenecek bir kişinin olması gerektiğini düşünüyor: “Geçmişteki bakanlarımızdan bir tanesi kadındaki yetkinliği börek açmakla tanımlamıştı. Ve bu tanımdan biz çok rahatsız olmuştuk. Ben çalışan bir kadıyım. Eski Aile Bakanıydı zannediyorum. Şimdi bunu düşündüğünüz zaman diyorsunuz ki keşke bu kadın benim hakkımı savunmasa.” Katılımcı, her alanda cinsiyetçilik olduğu gibi bunun da toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklandığına vurgu yapıyor. Yani toplumun uygun görmüş olduğu rolü veriyor. Ve kadını öylece tanımladığını belirtirken, kadın haklarını aileden ve kadından sorumlu bir bakanın kadın olmasından ziyade, onu savunabilecek bir kişinin bakan olmasının daha mantıklı bulduğunu söylüyor. Kadınlar farklı bakanlıklarda olmalı mı sizce? diye sordüğümüzda şu cevabı verdi:

Evet olmalı. Yani geçmişte de kadınlar arasında bakanlık yapanlar oldu. Çok da başarılı oldular. Erkeklerin hakikaten şunu kabul etmeleri lazım

kadınlar toplum içerisinde iki rolü birden üstleniyorlar. Dışarıda gerek iş hayatında, siyasette kendilerini gösterirken ve başarı elde ederken aynı zamanda evlerinde hem anne olup hem eş olma görevlerini çok başarıyla yönetebiliyorlar.

Bir başka MHP'li katılımcı ise, aile bakanlığının kadına verilmesinin isabetli bir karar olduğunu belirtirken, yalnız o alana sıkıştırılmasını da eleştirdi:

Yani aile bakanlığının verilmesi isabetlidir ama kadınlar sadece aileden sorumlu olmamalı. Her alanda yetişmeliler. Ailede babalar da var. Yani hiç olmazsa aileyi veriyorlar diye bir şey demiyim. Babalara da verebilirler, desek o da gidecek elimizden. Bir kadının anlayabileceği tek iş aile değil. Siz bakmayın ben de aileden sorumluyum, ama benim eğitimim var. Evlilik, çift terapileri yapmış insanım. Benim eğitimim bu.

MHP'li diğer katılımcı ise sorumuza diğer katılımcılara benzer şekilde cevap verdi:

Ülkemizde çok liyakat sahibi çok başarılı çok yeterlilikleri olan kadınlarımız var. O yüzden parti yönetimlerimizin konuyu bu şekilde değerlendirmesi lazım. Aslında sadece bize değil bütün partilerde böyle olduğunu biliyorum. Bir kadın geldiği zaman direkt kadın kollarına yönlendirme yapılıyor. kadınla alakalı alanlarda görev alabilirsiniz siz demek o zaman kadına bu alanda oy alanın demek oluyor. Aynı zamanda devlet kademelerinde de böyle.

Bu soruda, bütün partili kadınların ortak görüş içerisinde olduğunu gördük...Kadının sadece bir alana dahil edilmesinin çok doğru olmadığını farklı alanların üstesinden gelebilecek liyakatta başarılı kadınların olduğunu belirttiler. Şimdi kadının siyasete katılımında ailenin deteği ile ilgili olan son mülakat sorumuzdaki bulgulara bakalım.

4.6. Kadının Siyasete Katılımında Ailenin Desteği

Kadının siyasal katılımında ve yükselmesinin önünde engel olarak, toplumsal cinsiyet açısından sürekli dile getirilen kadının “annelik rolü” idi. Biz de katılımcılara aile faktörünün siyasete engel olarak karşlarına çıkıp çıkmadığını ya da tam tersi ailelerinden destek görüp görmediklerini sorduk. Katılımcıların sorumuza cevapları genel itibari ile birbirine yakın da olsa farklı olarak cevaplayan katılımcılar da vardı. CHP’li katılımcı, bu sorumuza ailesinden destek gördüğünü, ailesi destek vermeyen kadın siyasilerin bu alanda çok zorlandığını anlattı:

Şöyle, kendi ailem hep destek verdi. Eşim, zaten destek vermese ben bu kadar maalesef rahat siyaset yapamazdım. Eşim sağ olsun en büyük yoldaşım benim. Biz zaten gençlik kollarında tanıştık, siyasetin içerisinde tanıştık. Aynı dünya görüşüne de sahibiz. O da destek veriyor benim olmadığında oğlumla ilgileniyor. O yüzden hem kendi ailenizin anne babanızın hem de evliyseniz eşinizin, kardeşlerinizin desteği çok önemli. Ben de hepsini gördüm sağ olsunlar. Hiçbir engelle karşılaşmadım.

MHP’li katılımcıya göre:” Eşim çok destek oluyor. Zaten arkamda o var. Çocuklarım var. İki oğlum var. En büyüğü polis. En büyük destekçim zaten onlar. Onlar olmazsa mümkün değil. Her negatif olayda onlar bana pozitif yaklaşıp güç verdiler. Arkamdaki en büyük destekçi eşim.” Diğer bir MHP’li katılımcı ise aile desteğini gördüğünü ama destek vermeseler de ideolojisine inandığı partide aktif olarak çalışmayı kimsenin engelleyemeyeceğini, hayatında her şeyden önemli bulduğu parti ideolojisne hizmet etmenin önemli olduğunu söyledi. Katılımcı, ailesinin hep siyasetin içinde olduğunu o yüzden destek gördüğünü belirtir. Eşiyile birlikte bu yapıda gönüllü olarak hizmet verdiğini, aile içi eşler arasında bir dayanışmanın çok önemli olduğunu ifade eder. Katılımcı, evde ailece olduklarında siyaset konuşmadıklarını da özellikle belirtir. Aynı yerde birlikte siyaset yaptıklarından dolayı evde konuşmadıklarını anlatır:

Kapıdan girdiğimizde bir programa gittiğimizde ayrılırız. O başka biridir, ben başka biriyimdir. Siyasetin içinde bana isimle gelsene demez. Mesela eşim ilçe başkanıyken, toplantı salonu boş kimse yok. Ondan önce gelmişiz. Mesela oturuyorum, girişte bir şey yapıyor. Giriyor, ayağa kalkıyorum. Kalkmasam, neden kalmadın diyecek kimse yok etrafta. Ama üstüm olarak gördüğüm kişiye saygı mahiyetinde ayağa kalkıyorum.

MHP’li diğer katılımcıya göre, ailelerin kız çocuklarına siyaset noktasındaki desteklerinde iki önemli faktör bulunduğunu ifade eder. Katılımcının belirttiği faktörler: Kız çocuğunun siyasette ayıracağı mesainin bir sorun teşkil edip etmemesi ve tercih edilen siyasi görüşüyle uyumlu olup olmaması meselesidir. Katılımcı, kişilerin kendini yetkin bir biçimde siyasete hazırlayabilmesi gerektiğini, siyaseti bireysel çıkarlar için değil yüksek idealler çerçevesinde ifade edebilmesi gerektiğini söyler. Ve siyasi zeminde mevcut ihtiyaçlara yönelik yeni yolların, fikirlerin ve duruş biçimlerinin sergilenebilmelisinin çok önemli olduğunu vurgular.

İyi Partili katılımcı, aile desteğinin önemini kendisi ile ilgili detayları anlatarak katkı sunmak istedi: “Destek şöyle, ben maddi durumu iyi olmayan bir insandım. Borçla harçla girdim ilk olarak. Üniversitede hocaydım, doçentliğe hazırlanıyordum.” Katılımcı, yaşadığı zorlu süreçlerde ailesinin hep yanında olduğunu vurguladı. İleriki süreçte aile desteğinin yanı sıra arkadaş desteğininde gördüğünü belirtti.

Geriye dönüşte sıkıntı yaşama ihtimalim de vardı. Çünkü farklı fikirde bir rektörle çalışıyordum. Ama çok istedim. Neden? Dernek olan arkadaşlarımızın bana çok büyük desteği oldu. Yani ben adaylığımı öyle koydum.

Katılımcı aile desteğinin yanı sıra çevre desteğinin önemini de vurgulamış oldu. HDP’li katılımcı ailesinin partiye bağlılığından dolayı hiçbir engelle karşılaşmadığını belirtirken, sadece ağabeyinden engel gördüğünü, çalışma hayatında olmasını istemediğini söyledi. Siyasete dair ailesiyle olumsuz bir şey yaşamadığını belirtir. Çünkü ailesinin partilerine karşı güçlü bir bağ olduğunu anlatır.

Ben ilk hayata atıldığımda çok şeylerle karşılaştım. Bir abim buna müsaade etmiyordu. Çalışma diyordu ihtiyacın yok. Dört kardeşiz. Buna rağmen de gizli çalıştım. Ama zor şartlarda geldim bu duruma. Ama siyasette çok zor şartlarda gelmedim. Fikrimi söyledim. Başkan olacağım dedim. Olma dedi, olmadım ama sonrasında yaptım. Partim böyle bir karar aldıysa söylenecek söz yoktu.

HDP’li katılımcı, ailesinin desteğini anlatırken, yaşadığı dönemin zorluklarından da bahsetti. Katılımcı, anne ve babasının onu çok okutmak istediğini anlattı. Babasının vefatından sonra ablasının ve annesinin çok desteğini gördüğünü belirtti. Lise yıllarında siyasete girdiğini, yetmişli yıllarda dönemin zorluklarına rağmen tahsilini tamamladığını anlattı. Ve şu eklemelri yaptı:

Ama ailem bu anlamda mesela kadın hakları konusunda da yürüttüğüm siyasette işte, doksan beşte yaptığım belgeseli destekledi. Ben milletvekili olduğumda annem hani ben sonuçta yıpranacağım ve zarar göreceğim endişesiyle girmesen daha iyi olur şeklinde düşündü ama o da her zaman destekledi. Eşim ve çocuğumdan da destek görüyorum. Hakikaten her zaman benim daha aktif olmam daha çok şey yapmam için tabii ki. Oğlumla birbirimizi çok özliyoruz, öyle şeyler de var. Ama o da hayatta bir geçiş...

HDP’li diğer katılımcı aile desteğini başta görmediğini belirtirken, şimdi bulunduğu konumdan dolayı özellikle babasından saygı gördüğünü belirtirken, aydınlanmış ailelerin aslında kadının siyasete katılımını desteklemediklerini söylüyor. Katılımcı, Anadolu’dan biri olarak siyasette olduğu için ailesinden özellikle babasından destek gördüğünü belirtir. Katılımcı, kadını ailesi desteklemiyorsa, bu mücadeleyide vermesi gerektiğine inanıyor. CHP’li katılımcıya göre aileden görülen destek belli bir yere kadar, kadın olduğun için aile içi rollerinde aksaklık yapmadan siyasette var olabileceğini vurguluyor:

Annem de babam da rahmetli oldu. Eşimde tabi neticede o da bir erkek bir yere kadar destek bir yerden sonra köstek, çok net yani. Bir noktaya kadar. Bunların ortak söylemleri bu herhalde inanın hangi işi yaparsanız yapın kadının çok dışarda olmasını istemiyor erkekler. Sen benle mi evlisin partiyle mi evlisin? Her yerde aynı değişmeyen erkek zihniyeti yani benim kocam neticede erkek bir noktaya kadar. Eve geldiği zaman kapısını benim açmamı istiyor. Yemeğin hazır olmasını istiyor. Yani ne göreviniz olursa olsun her şeyden önce kadınsınız, annesiniz isterseniz bir ülkenin Cumhurbaşkanı olun hiç fark etmez eşinizin karısı çocuğunuzun annesisiniz.

Diğer CHP'li katılımcı ise eş desteğini çok fazla gördüğünü bu yüzden siyasette aktif olmasında hep arkasında durduğunu belirtiyor:

Hiç ben sıkıntı yaşamadım o konuda yani sağ olsun eşim de ailem de eşimin ailesi de dahil olmak üzere çok ciddi yanımdalar. Zaten o destek olmasa çok zorlanabilirim. Ama sağ olsun eşimin her anlamda iş bölümüne dayalı yaklaşımı olması, babalık sorumluluğunu doğru bir şekilde yerine getirmeli. Kaliteli zaman. Anne yapamıyorsa, baba yapacak. Baba yapamıyorsa, anne yapacak. Anneyiz babayız ama eşiz ve hayat arkadaşız.

Eşiyle siyasette aktif olan CHP'li katılımcı, oğlundan destek gördüklerini ama çoğunlukla ayrı kaldıkları için şikayet ettiğini anlatıyor:

Daha önce 2011 seçimlerinde ön seçimlerde falan çok destek oldu oğlum. Şimdi okulda olduğu için yoğun ders programından mesela bana destek veremedi çünkü o Ankara'daydı biz İstanbul'da çalıştık. Manevi olarak tabi ki destekliyor. Tabi annesini babasını destekliyor. Sadece ayrı kalmak zor geliyor.

CHP'li diğer katılımcı siyasette aktif olduğu için kızından şikayet duyduğunu söylüyor:

Kızım şikayetçi de. Oğlumdan yana bir problem yok. Eşim de destekçi. Kendisi siyasetten uzak durur, pek girmek istemez. Eşimden yana bir sıkıntım yok. Sadece kızım biraz kızıyor. Ona çok vakit ayıramıyorum diye.

Torunu görmeye aydan aya gidiyorum. Kızım çalıştığından torunuma aslında benim bakmamı istiyor.

Ak Partili katılımcı eş desteği olmadan kesinlikle bir kadının siyaset yapmasının çok zor olacağını aktarırken, kadının siyasete ailesinden çok vakit ayırması gerektiğini belirtiyor:

Ben öyle engellerle karşılaşmadım. Bir kadının ya da erkeğin eşinin desteği olmadan siyasetle uğraşabileceğine de inanmıyorum. Çünkü siyaset gecesi gündüzü olmayan ve ciddi manada fedakarlık gerektiren bir ortam. Öyle bir destek olmadan ben mümkün olabileceğini düşünmüyorum. Benim o manada hem eşimin hem ailemin hem çocuğumun desteği önemli. Çünkü ben hepsinin vaktinden çalışıyorum aslında. Onların vaktinden, onların iznini alıp siyasette kullanıyorum o vakti. Serbest meslek çalışanı olmadığınız sürece sizin siyaset yapmanızın da önü çok fazla açılmıyor.

Kadının siyasetteki varlığının önemli olduğunu, mesaisi olmayan bir alanda eş ve aile desteğinin var olmasının kadını yukarılara doğru taşıyacağına inanan katılımcı, erkeklerin siyasetteki varlığının sadece maddi olarak bir yer kapma çabası olduğunu değerlendiriyor:

Ailemden çok ciddi destek aldım. Çünkü onlar yapabileceğime inanıyorlardı. Çünkü kürsülere çok alıştım. Diyorum ya, hani 220'den fazla sadece söyleşi yaptım ben. Konferanslarım var. Kitaplarım, tiyatrolar biliyorsun belgeseller gibi televizyonda çıktığından beri gayet pozitiftiler ama onlarda benim siyasette bir yerde tıkanacağımı söylemişlerdi.

Katılımcı, ailesinden her alanda destek gördüğünü söylüyor. Ancak ailesinin bir uyarıda da bulunduğunu belirtiyor. Katılımcı, siyasette işin içine para girdiğinde, ne kadar başarılı olunursa olunsun önünün kesileceğini önemle vurgular. Katılımcı, ailesinin kadın için siyasetin zor olduğu uyarısına neden hak verdiğine dair açıklamasında, “adamlar burayı bir basamak olarak kullanıyorlar. Adam inşaatçı siyasete girmiş. Adam bilmem ne petrol şirketi var siyasete girmiş. Siyaseti araç olarak kullanıyor.”diyerek, siyaset alanında bulunan kişilerin çıkarıcı davranış sergilediğini anlatıyor. Ak Partili diğer katılımcı ise, başörtüsü engelinden dolayı hep

sıkıntı yaşadığını, ailesinin yanında olmadığından daha çok mücadele etmesi gerektiğini anlattı.

Ailem aslında bakarsanız çok da farkında değildi. Şöyle, ben hayat mücadelesine çok erken atılmak zorunda kaldım. Üniversiteyi bitirdiğimde rahmetli babam benim memlekete dönmemi ve orda yaşamamı istedi. Ben de hakikatten denedim bunu, gittim. Fakat daha staj yeri arama aşamasında işte tırnak içerisinde dindar insanlar benimle çalışmak istemediler, personele ihtiyacımız yok diye. On beş gün bir avukatın yanında çalıştım. Mesela o on beş gün yanında çalıştığım avukat bana yerleri süpürtüp bardak yıkattı.

Katılımcı, yaşadığı zorlu süreçleri anlatırken babasının hep ona destek verdiğini belirtir. Ak Partili diğer katılımcı eş desteğinden dolayı siyasette varolabildiğini vurgularken, aileden alınan vaktin siyasette geçirilmesi her iki taraf için de çok büyük bir fedakarlık olduğu yönünde değerlendirme yaptı:

Kadın siyasetçi için aile desteği tartışmasız bir şey. Benim eşim -Allah razı olsun- bu anlamda çok destekleyici bir örnek ortaya koydu. Yani her zaman toplum için çalıştığımızın bilinciyle yapıcı desteğini hiç esirgemedi, bu çok önemli bir şey bu ülkenin geleceğine bir katkı yapmak istediğimizin net bilinciyle pek çok fedakarlıkları da onlarda göğüs gerdiler açıkçası. İstiyorsak elimizi taşın altına koyup bir bedel ödemek zorundayız, eşimize ya da ailemize ayırdığımız vakitlerin bir bedeli olduğunu düşünüyorum.

Diğer Ak Partili katılımcı da sorumuza önceki katılımcıyı destekleyen cevap verdi:

Ailenizle işbirliği yapmadan bir kadının siyasette var olması zaten mümkün değil. Siyaset öyle belirli çalışma saatleri olan bir şey değil. Saatlerce süren yolculuklar, çabalar faaliyetler isteyen bir iş. Hani siyasette sadece görüntüsel olarak bulunmuyoruz açıkçası. İş yapıyorsanız eğer o işin vakitsel anlamda bir bedeli var. Bu bedel de ailenizden çaldığınız vakit.

Bu sorumuzda her partiden katılımcılar, genel olarak birtakım sıkıntılar da olsa eş ve aile desteği hatta çevre ve arkadaş desteği gördüğünü belirtirken, bu desteğin önemli olduğuna dair vurgu yaptılar. İlçe, il ve parlamentoda

siyaset yapan kadınların aile desteği konusunda da farklılıklar arz ettiği bir gerçek. Katılımcılar teşkilatta belli bir yere gelene kadar aile içinde de mücadele yaşadıklarını belirttiler. Ailede yaşanan bu sıkıntıların, bulgularda toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile olduğu ortaya konulmuştur. Tezimizin mülakat kısmından sonra değerlendirme ve sonuç kısmına geçelim

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu tez, toplumsal cinsiyet açısından kadının siyasette yükselmesinin önündeki engelleri incelemektedir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadınların önündeki engeller olan özel ve kamusal alan ayrımı, kadının özel alanla sınırlandırılması ve cam tavan kavramları üzerinden bir tartışma yürütülmüştür. İlk aşamada kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Bahsedilen kavramlar tezimizin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sosyo ekonomik ve siyasal alanda kadının fırsat eşitliğini yakalayamamasından dolayı görünmez engel olan cam tavana çarpıp yükselemeyişi analiz edilmiştir.

Bu engellerin ne şekilde kadınların karşısına çıktığına dair literatür taramasındaki bulgular, 42 kişi ile yapılan mülakat çalışmasında elde edilen bulgularla karşılaştırılmıştır. Toplumun kendisine yüklediği rollerden dolayı kadının, siyasette aktif olarak bulunamadığı görülmüştür. Erkek egemen yapısı olan, siyaset alanı tüm partilerin düşüncesinde kadınların bu arenada var olmalarını hazmedememelerine yol açmaktadır. Mülakatlardaki başlıklar analiz edildiğinde siyaset alanındaki erkeklerin tutumunun devam ettiği, değişimin çok zor ilerlediği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, kadına yüklediği sorumluluğun dışına çıkmasına müsaade etmezken, bu roller yerel kültürde kutsallaştırılmaktadır. Kadın bu rolleri yerine getirmediği takdirde toplumca dışlanıp itileceği duygusuna kapılarak, o rollerin dışına çıkamamaktadır. Kadınlar bu öğretiyi mazeret olarak göstermektedirler. Mülakatlar değerlendirildiğinde, kadının anne olması ve çocuklarına bakması siyaset arenasında olmasına en büyük engel olarak ifade edilmektedir (Balin, 2017: 26).

Mülakat sonucuna göre; Toplumun kültürel açıdan, geleneksel dayatmalarla kadının cinsiyet rolüne uygun olan işleri yapmasını beklediği, siyasal alanın erkeklere ait olduğu düşüncesinin yaygın olduğu, bunun kadının siyasete katılımını ve yükselmesini engellediği tespit edilmiştir. Görüştüğümüz tüm partilerden kadınlar liderlerinin önlerini açtığını ısrarla vurgulamış, ancak aynı duyarlılığın alt kademelerde görülmediğinden bahsetmişlerdir. Liderin destek olması, parti

içerisinde halen var olan patrialkal zihniyetin değiştiği anlamına gelmemektedir. Bundan dolayıdır ki kadın siyasette halen engellerle karşılaşmaktadır. Siyaset alanında ana kademedeki bulunan kadın sayısının yeterli olmadığı görülmektedir. Kısacası temsil sorunu, kadın hakları ihlalleri ve cinsiyet ayrımcılığı devam etmektedir. Seçim dönemlerinde ev ev dolaşarak partisini iktidara taşıyan kadınların, seçilme pozisyonuna geldiğinde karşılaştıkları engeller, görüşülen tüm partilerin katılımcıları tarafından benzer şekilde ifade edilmiştir.

Katılımcılar, kadına kota uygulamasının, pozitif bir ayrımcılık gibi gözükse bile, aslında erkeklerin merkezde kadının ise onun bir azası konumunda oluşunun ifadesi olduğunu dile getirmişlerdir. Kadın kotalarını doldurma görevi erkeklerle verildiği sürece siyaset yolunun kadınlara kapalı kalacağı düşünülmektedir. Yönetim kadrolarında, isim eksiklikleri yaşandığında listelerin başına teşkilat zemininde emek veren işin mutfağında olan kadınların yerine ünlü, vitrinize edilen kadın isimlerinin doldurulduğundan bahsedilmiştir. Hangi parti olursa olsun, kadınların siyasete katılımı teşvik edilirken, kadının yükselmesi söz konusu olduğunda kendilerine yetki verilmediği ve yahut verildiğinde de kadının arka plandaki erkekler tarafından kolayca yönetilmesinin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara, kadın dayanışmasının olmadığı belirtilmiştir. Kadınların siyasi alanın erkeklerle ait olduğu düşüncesi devam ettiğinden, birbirleri ile çekişmeleri bu yapıyı desteklemekte ve kadının katılımının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca kadının siyasi duruşu, erkek egemen bir yapıda değer görmediği gibi, tutumlar kadının siyasi cesaretini kırmaktadır. Ataerkil toplumsal yapının öğretilerinden kaynaklanan öğrenilmiş çaresizlik yüzünden kadın siyaset alanında olmayı istememektedir. Bu durum siyasetin daha çok erkeklerin hakkıymış gibi kabullenilmesine yol açmaktadır. Bu kabullenme, toplumun kadına gösterdiği alanda durması gerektiğini de öğretmektedir. Siyasette kadının önündeki en önemli engel, bu arenada, kadın ve erkeğin birbirleriyle olan rekabeti olarak tanımlanmaktadır. Bu rekabette ise sınır tanımaz bir mücadelenin yaşandığı

belirlenmektedir. Yaşanılan bunca engele rağmen kadının gayretinin olduğu, ama yeterli seviyede olmadığı görülmektedir (Balin, 2017: 26).

Erkeklerin rekabette güçlü olması cinsiyet ayrımcılığını belirlerken, kadının mücadelesi erkeğe rağmen daha çetin bir mücadele haline dönüşmektedir. Çünkü sadece bu arenada erkeklerle yarışmamaktadır. Hemcinsiyle de böyle bir yarış içindedir. Kadının duygusal naif yapısının yöneticilik yapmasına engel olduğu algısı, oluşturulmakta, kadının liyakatına bakılmaksızın cinsiyetinden dolayı görünmez engele çarparak yükselmesi engellenmektedir. Toplumsal cinsiyet açısından kadın ekonomide olduğu gibi, sosyal yaşamın her alanında ve siyasette erkeklerle fırsat eşitliğini yakalayamadığından, erkeğe göre sosyal tabakalaşmada bir alt tabakada yer almaktadır. Çalışma ortamlarının ve siyaset alanlarındaki mekanların, kadınlara göre değil de erkeğe göre dizayn edilmesi, kamusal alanın erkeğe, özel alanın ise kadına atfedilmesinden kaynaklanmaktadır. Kadının çalışma alanında çocuğa kreş imkanının sağlanmaması, çalışma saatleri ve ücretin erkeklerle eşit olarak ayarlanmaması, kadının karşılaştığı engellerin halen devam ettiğini göstermektedir.

Siyasette kadına görev alanının açılmasıyla birlikte, kadının alana kontrollü ve sınırlı bir şekilde dahil edildiği, kadının liyakatinden dolayı yükseltilmesinden ziyade birilerinin desteği ile istenilen düzeye getirildiği görüşmelerde sıkça dile getirilmiştir. Parlementodaki kadınların çoğunlukla aile desteği alarak bu aşamaya geldiği, il ve ilçelerde ise farklılık olduğu belirtilmektedir. Kadının aile içi rolleri sebebiyle, ev içi sorumluluğu eş ve çocuklar tarafından sorun olabilmektedir. Nitekim gönüllülükle yapılan parti çalışmalarında maddi karşılık olmadığından dolayı, bazen sıkıntı haline dönüşebilmektedir. İlçelerde bulunan kadın profiline baktığımızda daha çok emekli veya ev hanımı bulunduğu, yaş ortalamasının 45-65 arası olduğu gözlenmiştir.

Özellikle erkekler siyaset alanında bir görevden diğer göreve getirilerek, belli bir bilgi birikimi ve tecrübe arttırırken, kadınların ise , tecrübe ve deneyim biriktirmesine fırsat verilmediği ortaya konulmuştur. İletişim ağı ve mentör eksikliği olarak adlandırılan bu kavramlar, alan araştırmamızda katılımcılar tarafından teyit edilmiştir. Kadının liyakati ve başarısı bulunsa bile, belli bir yere gelebilmek için, mücadele etmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır. Kadınlarda her zaman, erkeklerden

daha fazla çalışması gerektiği algısı bulunmaktadır. Yoksa cam tavana çarpması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Katılımcılar “parti içerisinde engelle karşılaştınız mı?” sorusuna genelde “evet” cevabı vermesine rağmen bu engellerin neler olduğunu ifade etmekten kaçınmışlardır. İlçelerde bulunan katılımcılardan birkaçı açıkça olmasa da ilçe başkanıyla sorun yaşadıklarını anlatarak, erkeklerin kadınlardan daima fedakarlık beklediğini ifade etmişlerdir. Toplumsal cinsiyet açısından siyasette olan kadınların erkekler tarafından cinsiyet ayrımcılığına hala maruz kaldıkları bulgular sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle de erkeklerin karar mekanizmasında olması, kadının karar mekanizmasına yükselemeyişi siyaset alanında kadının hak ettiği konuma ulaşmadığını göstermektedir. Kadınların siyasette sadece belli alanlara dahil edilmesi, cinsiyetçi yaklaşımın yanı sıra karar mekanizmalarından uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Kadın kollarının varlığı ya da sadece aile bakanlığına kadınların verilmesi bu yönde değerlendirilmiştir.

Kadının ailenin merkezine yerleştirilerek, yaşlı ve çocuk bakımının annenin sorumluluğunda gösterilmesi, bu toplumsal kabulün siyaset alanına yansımaları yukarıdaki çeşitli bulgularla teyit edilmiştir. Bu bağlamda ancak aile bakanlığının kadının yönetimine bırakılacak tek bakanlık olduğu algısı yerleşmiştir. Farklı dönemlerde aile bakanlığın dışında bakanlık görevleri verilse de bunun çok değişmediği gözlenmiştir. Seçim zamanı kadın adayların listelerde doğru bir sıralamayla yerleştirilmediklerinden kadınların parlamentoğa girmeleri sınırlı olmaktadır.

Geçmiş dönemlere rağmen, kadınların siyasete katılımları iyileştirilse bile bu yeterli düzeye ulaşamamıştır. Kadınların siyasal katılımın artırılmasında partilerin politikaları teşkilatın alt kademelerinde yeterli derecede uygulanmadığı katılımcılardan elde edilen bulgularda belirtilmiştir.

Kadınların siyasette belli konumlara gelmesine rağmen konumlarında etkili olmadıklarını, temsiliyetlerinin var olduğunu ama inisiyatiflerinin olmadığı bulgularda tespit edilmiştir. Ayrıca ilçe, il ve parlamentoda bulunan kadın siyasilerin eğitim seviyesinde farklılıklar bulunmaktadır. İlçelerde bu seviyenin daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Üye oldukları parti ideolojileri hakkında yeterli bilgiye

sahip olmadıkları da tespit edilmiştir. Kadınların siyasete katılımının yeterli düzeyde olmamasının başat nedenlerinin toplumsal cinsiyet rolleri, sosyo ekonomik ve kültürel nedenler olduğu literatüre paralel şekilde, araştırma esnasında da katılımcılar tarafından doğrulanmıştır.

Toplumsal açıdan kadın, kamusal alanda erkekle aynı anda var olamamıştır. Bu alanın sahibi gibi görünen erkeklerle aynı fırsat eşitliğine sahip değildir. Toplumsal cinsiyet açısından fırsat eşitliği ve adaletin yeterince ortaya konulmamasından dolayı kadın ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan erkeklerden birkaç adım geriden başladığı için, bu faktörler engel olarak kadının karşısına çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi katılımcılar siyaseti rekabet alanı olarak tarif etmiş, bu rekabet yarışındaki zorluklarla mücadelenin kadın için iki kat daha fazla olduğunu belirtmişlerdir.

Görünmez engel olan cam tavan da, bu rekabette en kalın camı oluşturmaktadır. Bu rekabet erkeklerin kendi aralarında olsa bile, kadın ve erkeğin arasında daha görünür bir biçimde seyretmektedir. Görüşmelerimizde her partiden katılımcıların siyasal partiler kanununun kadın siyasiler lehine düzeltilmesi ile ilgili ortak bir talebi vardı. Ancak sıkıntının sadece a parti yada b partideki kadınlar için geçerli olmadığı, tüm kadınların ortak sorunu olduğu belirtildi. Bu ortak söyleme rağmen, aktif olarak bir sonuca ulaşamadığı da bulgularda ortaya çıkmıştır.

ÖNERİLER

Toplumda gündelik hayatın içerisindeki farklılıklardan söz edilebilir. Ancak bu kadın ve erkeğin arasındaki farklılıktan söz edildiğinde büyük bir eşitsizlik ve temel bir hiyerarşiden bahsedebiliriz. Özellikle bu hiyerarşiden kaynaklanan erkeğin kadının üzerindeki hegemonyasını da unutmamak gerekir. Çalışmamızda toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde, ısrarla durmamızın sebebi kadının toplumsal hayatta ekonomik ve siyasalyönden mağdur olmasıdır. Kısacası toplumsal eşitsizliğin meşrulaştırılmasıdır. Bu meşrulaştırma kadının siyasal katılımının önünde engeldir. Cam tavadır. Erkeğin çarpmak durumunda olmadığı bu cam tavanlara kadınların sürekli çarpması, toplum tarafından üretilen düzenekler sayesinde meydana gelmektedir. Kadının

önündeki bu engellerin kaldırılması, siyasette daha çok yer almalarını sağlayacaktır. Siyasetteki temsilinin yeterli düzeye ulaşmasıyla insan haklarının kullanımının yaygınlaşması ve kadın değerlerinin olumlu yönde siyasete yansması kaçınılmaz olacaktır. Bunun için pozitif ayrımcılık olarak gösterilen kota sayısının iyileştirilmesi ve yeterli sayıya ulaştırılması gerekmektedir. Siyasette kadın-erkek eşitliği ancak, kota sisteminin uygulanmasında, kadının seçilebilir sıralarda “fermuar sistemi” ile bir kadın bir erkek aday gösterilmesi ile sağlanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti siyaset mekanizmasında da işlevsel hale gelmelidir. Karar mekanizmalarına kadınların yükseltilmesi, cam tavana çarpmaması sağlanmalıdır. Kadınların seçilme hakkını rahat kullanabilmesi için adaylık harcı alınmamalıdır. Özellikle kadınların sosyo ekonomik açıdan iyi bir hale gelmesini sağlayan teşvik politikaları uygulanmalıdır.

Kadınların çalışma alanları onların rahat edebileceği ortamlara göre dizayn edilmeli, siyaset alanındaki kadınların eğitimi desteklenmeli, bu partinin en alt kademesine kadar uygulanmalıdır. Kadınların kendilerini ilgilendiren kararlar alınırken yeterli sayıda kadın katılımı sağlanmalı ve bu tüzüklerde güvence altına alınmalıdır. Siyasete katılımı ilgili kadınlar bilinçlendirilmelidir.

Toplumsal cinsiyet açısından kadının siyasete katılmasının önündeki engeller, yükselmesinin önündeki engellerle örtüştüğünden kadın siyasetçilerin yükselmesinde, toplumsal ve psikolojik engeller masaya yatırılarak, bunların minimize edilmesi gerekir. Kadınlara dair kanunlarda tam eşitlik sağlayana kadar olumlu düzenlemelerin yapılması ve kadınların yasal haklarına dokunulmaması...

Kadının ekonomik ,sosyal ve kültürel alanda güçlenmesi adına gerekli tüm önlemler alınmalı bununla ilgili devletin iyileştirici politikaları olmalıdır.

Bu tezde kadın ve erkek arasında toplumda fırsat eşitliğinin uygulanmayışını, toplumsal cinsiyet kavramıyla sosyo ekonmik ve siyasal açıdan karşılaştığı engelleri hem literatür taraması yaparak, hem de alanda görüşmeler yaparak, ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmada siyasal alanda varolan her partiden kadınların ortak bir söylemi vardı: Siyasal partiler kanunun değiştirilmesi.

Bu kanunda kadına dair kısmın dağışemiyor olması da tüm partilerdeki kadınların ortak harekete ge emeyişinden kaynaklanmaktadır. Kadına dair sıkıntıların hangi partiden olursa olsun değişmediği görülmüş olup bu değişimin ortak hareketle c z lebileceğine inanmalarına rağmen neden somut adımlar atılamadığı yeni bir sorun olarak ortada durmaktadır. Kadın siyasilerin parlamentodaki bu birlikteliği sağlayamamlarının nedenleri araştırılmalıdır.Bu kanunun değişmesi, parti tüzüklerinin de değişebileceği anlamına gelmektedir. Mezkur değişimin gerçekleşmemesi, Mecliste erkek hakimiyetinin ve ataerkil zihniyetin varlığının güçlenerek sürdürdüğünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2004). *Beden Emek; Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat.
- Acuner, S. & Sallan S. (1993). Türk Kamu Yönetiminde Kadın Yöneticiler. *Amme İdaresi Dergisi*, 26(3): 8-81.
- Adak, S. (2016). Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet. F. Sayılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, Ankara: Dipnot, 17-32.
- Akbaş, G. & Uyar, E. (2017). Çalışan Kadınların Önündeki Görünmez Engeller, *PİVOLKA*, 7(24): 13-16.
- Akel, C. B. (1994). *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*. İstanbul: İmge.
- Akşit, E. (2015). *Kızların Sessizliği*. İstanbul: İletişim.
- Alkan, A. (1999). Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekan, *Kültür ve İletişim*, 3(1). politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/1999/kentsel-mekan.pdf. (29.05.2018)
- Anafarta, N., Sarvan, F. ve Yapıcı, N. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 08(15): 111-137.
- Ataman, N. (1999). *Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu Bir Kadın Doktorun Yaşamöyküsü Üzerinden Meslek Sahibi Cumhuriyet Kadını Kimliğinin Oluşumu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atan, M. (2015). *Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politikadır."* Söyleminde Aile. *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies*. 1(2): 1-21.
- Aydın-Yılmaz, S., Çaha, H. ve Çaha, Ö. (2016). Türkiye’de Cam Tavan Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın. İstanbul: KADEM.
- Balin, H. (2017). Türkiye’de Kadının Siyasal Katılımının Önündeki Engeller, *İnsan Ve Medeniyet Hareketi Öğrenci Sempozyum Dizisi – 1, Toplumsal Değişim Sempozyum Tebliğleri Kitabı*, İstanbul: 379-249.

- Barutçugil, İ. (2002). *İş Hayatında Kadın Yönetici*, İstanbul: Kariyer Yayınları,
- Berkes, N. (t. y.) *Türkiye'nin Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı.
- Berktaş, F. (2011). Eko feminizm ya da Yüreğin İyimserliği. Yeşil Gazete-
Ağaçkakan Dergisi, 28(21). <https://yesilgazete.org/.../2011/.../ekofeminizm-ya-da-yuregin-iyimserligi-fatmagul> (12.11.2018)
- Bora, A. (2000). *Gücümüzü Farketmek*. Ankara: KASAUM.
- (2016). *Kadınların Sınıfı "Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası"*. İstanbul: İletişim.
- Boydak Özkan, M. (2009). Okul Yöneticiliğinde Cam Tavan Sendromunu Yaşanmadığı Bir Ada Örneği: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (29): 15-33.
- Butler, J. (2005). Cinsiyet Belası "*Feminizm ve Kimliğin Alt Üst Edilmesi*." (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis.
- Cam Tavan (2018). *Sivil Sayfalar*. www.sivilsayfalar.org/sivil_sözlük/cam_tavan. (12.06.2018)
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Ansiklopedisi*. (C. 6). Ankara: Ebaül.
- Connell, R. W. (2017). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, "Toplum, Kişi ve Cinsel Politika"* İstanbul: Ayrıntı.
- Çadır, M. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Çaha, H., Aydın-Yılmaz, S. ve Çaha, Ö. (2016). Türkiye'de Cam Tavan Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın. İstanbul: KADEM.
- Çaha, Ö. (2000). Sivil Kadın, "*Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*", Ankara: Savaş.
- Çakır, S. (2008) Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4): 185-196.

- (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset: Kadın Parlamentlerle Sözlü Tarih*. İstanbul: Versus.
- Çetin, B. O. (2005) Ekofeminizm Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik, *Sosyoekonomi Dergisi*, 1(104): 76; Zeng, Z. (2011). The Myth of The Glass Ceiling: Evidence From A Stock-Flow Analysis of Authority Attainment. *Social Science Research*, (40): 312–325. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/197575> (23.10.2018)
- Çetinel, E. & Ersoy Yılmaz, S. (2016). Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2): 119-148.
- Çiftçi, B. (2006). Sanayileşme ve Kadın İşgücü, İstihdam, Kadın, İşgücü ve Yeni İş Kanunu Sempozyumu: İstanbul.
- Çitçi, O. (1998). Son Söz Yerine: 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek. 20. *Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferans Bildirileri*, Ankara: TODAİE, 579-581. - (2015). *Kadın ve Siyaset 2000'li Yılların Başında Türkiye'de Siyasi Partilerin Kadın Politikaları*. Ankara: Kadim.
- Davis, N. Y. (2016). *Cinsiyet ve Millet* (A. Bektaş, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Dedeoğlu, E. (2012). *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın*. İstanbul: İletişim.
- Dedeoğlu, S. ve Şahankay, A. (2016). Türkiye’de İşverenlerin Kadın İstihdam Etmeye Yönelik Tutumları: Malatya, Şanlıurfa Ve Adıyaman Örneğinde Talep Yönlü Bir Analiz. *The World Bank*. documents.worldbank.org/.../110381-WP-P146215-PUBLIC-TURKISH-Saniye-Dede (25.01.2019)
- Demir, M. (2012-13). Çevre Olarak Konumlandırılmış Kadını Ve Doğayı Birlikte Düşünmek: Ekofemizm. *DOĞU-BATI Düşünce Dergisi*, 13(63): 11-12.
- Demir, Z. (2014). *Modern, Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez.
- (2015). *Kadın ve Siyaset 2000'li Yılların Başında Türkiye’ de Siyasi Partilerin Kadın Politikaları*. Ankara: Kadim.

- Demirci, L., Günsel, A. ve Koroğlu, S. (2015). Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Ve Cam Tavan Algıları: Kadın Öğretmenler Üzerine bir Araştırma. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 71-110.
- Dill, J., Fullerton, R. ve Price-Glynn, K. (2016). *Cam Yürüyen Merdiven Bakım Çalışmalarının Devalüasyonunu Telafi Ediyor Mu? Düşük ve Orta Vasıflı Sağlık İşlerinde Erkeklerin Kariyeri*. <https://workinprogress.oowsection.org/2016/07/07/does-the-glass-escalator-compensate-for-the-devaluation-of-care-work-the-careers-of-men-in-low-and-middle-skill-health-care-jobs/> (22.08.2019)
- Dinç, M. (2002). Bugünün Türkiye'sinde Kadınların Siyasal Katılımı ve Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi). *Süleyman Demirel Üniversitesi*, Isparta.
- Doğrul, B. Ş. & Tekeli, S. (2010). İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2): 11-18.
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. (A. Bora, F. Sayılan, M. A. Gevrek, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Ecevit, M. (2011). Epitemoloji. Y. Ecevit, N. Karkıner (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 32-63.
- Ecevit, Y. & Karkıner, N. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ecevit, Y. (2012). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Y. Ecevit, N. Karkıner (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2-31.
- Ecevit, Y. (2013). Kadın Emeği İle İlgili Sosyolojik Çalışmaların Gelişimi. Y. Ecevit, Y. Karkıner (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 24-49.

- Erdemir, E. İ. (2017). Cam Tavan Sendromu. <https://www.guncelpsikoloji.net/psiko-patoloji/cam-tavan-sendromu-h6563.html>. (25.01.2019)
- Erdoğan, D. (2014). Feminist Kuramlar, Marksist Feminizm Ve Sosyalist Feminizm “Radikal Feminizm ve Marksist Feminizmin Orta Yolu Olarak Sosyalist Feminizm”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. [https://Www.Academia.Edu/.../Feminist Kuramlar Marksist Feminizm Vesosyalist Feminist Kuramlar](https://Www.Academia.Edu/.../Feminist_Kuramlar_Marksist_Feminizm_Vesosyalist_Feminist_Kuramlar). (21.03.2018)
- Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow’un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi unsuru Olarak Annelik. *Aile ve Toplum*, 4 (14): 73-82.
- Erkilet, A. (2015). *Eleştirilikten Uyuma Müslümanların Kamusal Alan Serüveni*. İstanbul: Büyüyen Ay. - (2018). Din, Aile ve Ahlak kavramlarının Kadınlar Üzerinde Ele Alınışı. <https://www.byv.org.tr/konak-sohbetimize-doc-dr-alev-erkilet-ve-hazar-derneği-baska> (12.11.2018)
- Erny, M. (2014). Gender and Demokratization. *European Scientific Journal*, (21): 98-213.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisindeki Kadın- Erkek Kimliği (Malatya Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2): 7-21.
- Ersöz, A. G. (2015). Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" Ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sad / JSR Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (18): 80-102.
- Ertuğrul, U. & Yılmaz, I. (2014). Çalışma Hayatında Özel Gruplara (Dezavantajlı) Yönelik Sosyal Politikalar, A. Tokel, Y. Alper (Ed.), *Sosyal Politika*, Bursa: Dora.
- Evre, B. & Kahraman, L. (2008). Demokrasi Kavramlaştırmaları Karşılaştırmaları Perspektifle AKP ve CHP Örnek Olayı. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (1): 63-80.

- Eyüboğlu, A. & Tufan-Tanrıöver, H. (2000). *Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Öğeler*. Ankara: T.C Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Eyüboğlu, D. (1999). *Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.
- Fatmagül, B. (2011). Feminist Teoride Açılımlar. Y. Ecevit, N. Karkıner (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversite, 2-23.
- Fidan, F & Kumaş, H. (2007). Akademisyen Ve Tekstil İşçileri Karşılaştırması Örneğinde Çalışan Kadınların Çalışma Olgusuna Bakışları. Kocaeli Cumhuriyet Üniversitesi. *İ.İ.B.F. Sosyal Siyaset Konferansları-Kitap*, (5): 50-532.
- Firidinoğlu Yılmaz, N. (2014). Geleneksel Ataerkillikten Modern Ataerkilliğe: “Kadın Erkekleşince”. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, 0(19): 105-128.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (G. H. Özel, Çev.). Ankara: Ayraç.
- (2012). *Sosyoloji*. (G. Altaylar, Çev.) İstanbul: Say.
- Gilligan, C. (2017). *Kadının Farklı Sesi: Psikolojik Kuram Ve Kadının Gelişimi* (D. Dinçer, F. Arısan, M. Elma, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Gönül, A. F. (2015). *Kadınların Siyasi Kariyerinde Cam Tavan*. Ankara: Bence Kitap.
- Gücük, D. (2006). *Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler: Ankara-Mamak/Çankaya Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gül, H. & Oktay, E. (2009). Türkiye Ve Dünya’da Kadınların Çalışma Hayatında Yaşadıkları Cam Tavan Algıları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/289223> (23.08.2018)

- Güldal, D. (2006). *Kadın Yöneticileri Motive ve Demotive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Güleç, M. (2015). *Kadın Çalışanlarda Cam Tavan Sendromunun Örgütsel Vatandaşlığa Etkileri Kuşadası 4 Ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gültekin, M. & Şahin, M. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Sekam.
- Haber, B. (2017). Siyasette Kadınların Dünya Haritası. <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal.../185021-siyasette-kadinlarin-dunya-haritasi-cik>. (03 12, 2019)
- Hakan Özdemir & Demirkanoğlu,Y. (2015). Türkiye'de Muhafazakar Sağ Pencereden Bakış. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(10): 232-233.
- Haspolat, E. (2006-7). Siyasal İslam ve İslamcı Kadının Kamusal Alana Katılımı. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17. 4-21.
- Hekimoğlu, G. (2018). Kamusal Alan: Toplumsal Katılımın Bir İmkânı. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(19): 543-55.
- Hekman, S. J. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, (B. Balkız, Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say.
- Hoşgör, H., Hoşgör-Gündüz, D. ve Memiş, K. (2016). Sosyo-Demografik Özellikler İle Cam Tavan Sendromu Arasındaki İlişki Ve Farklılıkların İncelenmesi: Sağlık Çalışanları Örneği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (35): 345-362.
- Huntington, S. & Dominguez, J, I. (1975). *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulmalar*. (E. Özbudun, Çev.). Ankara: Siyasal İlimler Derneği.
- Irmak, R. (2010). *Cam Tavan Sendromu - Bir Hastane Uygulaması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile Ansiklopedisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- İraz, R. (2009, Mayıs). Çalışma Yaşamında Kadın ve Erkek Yöneticilerin Cam Tavan Sendromuna İlişkin Tutumlarının Karşılaştırılması, *17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- İşcan, Y. (2001). Bazı İslam Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme. *Ekev Akademi Dergisi*, 3(1): 37-62.
- Kabaoğlu, S. Q. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 368-371.
- Kabasakal, S. (2007). *Türkiye’de Kadının Siyasal Karar Alma Süreçlerine Katılımı: Celal Bayar Üniversitesinde Örnek Bir Uygulama* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Kalaycıoğlu, E. ve Toprak, B. (2004). *İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Kalkan, A. (2010). *Tanrının Bahçesinde Bir Kadın*. İstanbul: Bildik.
- Kapız, S. Ö. (2002). İş Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3): 139-153.
- Karaca, A. (2009). *Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karataş, E. (2009). Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatında Kadın Sesleri, *Turkish Studies Academic Journal*, 4(8): 1652-73.
- Kaypakoğlu, S. (2003). *Toplumsal Cinsiyet ve İletişim*. İstanbul: Naos.
- Kelly, E. P. (1993). Sex Stereotyping in the Workplace: A Manager’s Guide, *Business Horizons*, 36(2): 23-29.

- Kılıç, R., Kılıç, T. ve Örücü, E. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim Ve Ekonomi Dergisi* ,14 (28): 119-135.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60 (1): 157-174.
- Koray, M. (1992). Kadın Siyaset Kota. N. Arat (Der.), *Türkiye’de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say, 199-244.
- Korkmaz, H. (2016). Yönetimde Kadın ve Cam Tavan Sendromu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5): 96-112.
- Kozlu, D. (2009). Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E* (03): 1-15.
- Kumaş, H. ve Fidan, F. (2007). Akademisyen ve Tekstil İşçileri Karşılaştırması Örneğinde Çalışan Kadınların Çalışma Olgusuna Bakışları, *Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Siyaset Konferansları Kitabı*, (50): 507-532.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadınları (1839-1923)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Kurtuluş, M. (2016). Cinsiyetin Toplumsal İnşası. <http://cinsiyetintoplumsalinsasi.blogspot.com/2016/01/wild-side-heteronormatif-evrende.html> (23.9.2018)
- Littlewood, B. (2004). *Feminist Perspectives on Sociology*. Essex: Pearson Education Limited.
- Lowe, L., Mills, A. Ve Mullen, J. (2002). Gendering the Silences: Psychoanalysis, Gender and Organization Studies. *Journal of Managerial Psychology*, 17(5): 422-434.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Mathieu, N. C. (2009). *Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet, Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. G.Acar-Savran (Çev.). İstanbul: Dipnot.

- Mattis, M., Ragins, B. R. ve Townsend, B. (1998). "Gender gap in the Executive Suite: CEOs and Female Executives Report on Breaking Glass Ceiling". *Academy of Management Executive*, 12(1): 28-42.
- Mayatürk, E. (2006). *Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Uygulama* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mill, J. S. (2012). Discover Books, *Ohio, United States*.
- Miller, G. E. (2004). "Frontier Mascuality in the Oil Industry: The Exprience of Women Engineers". *Gender, Work and Organization*, 11(1).
- Minibaş, T. (1996) Siyasi Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu. N. Arat (Der.), *Türkiye’de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say, 173-189.
- Nagel, J. (2016). Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik. A. G. Altınay (Ed.), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim, 65-96.
- Negiz, N. & Yemen, A. (2011). Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı. *SDÜ Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (24): 198. [Dergipark.gov.tr/download/articlefile/117883](http://dergipark.gov.tr/download/articlefile/117883) (23.4.2019)
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. England: Gower House.
- Onaran, Ö. (1994). Marksist ve Feminist Bir Bakış Cinsiyet ve Sınıf. www.yeniyo1.org/marksist-ve-feminist-bir-bakis-cinsiyet-ve-sinif. (05.21.2018)
- Öğüt, A. (2006). Türkiye’de Kadın Girişimciliğin Ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu [acikerisim. lib. comu. edu. tr:8080/xmlui/bitstream/.../Âdem_Ogut_Makale](http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/.../Âdem_Ogut_Makale) (22.03.2018)
- Özer-Demirkol, G. (2015). *28 Şubat Sürgünleri, Başörtüsünün Sınırları Aşan Yolculuğu ve Tanıkları*. Bursa: Ekin.

- Özkalp, E. (1998, Mayıs). Örgütsel Öğrenmede Önem Taşıyan Üç Yönetim Kültürü ve Eskişehir Bölgesindeki İki Farklı Endüstride Bir Uygulama, VI. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özmete, E. & Yanardağ, M. Z. (2016). Erkeklerin Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Roller: Kadın Ve Erkek Olmanın Değeri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1). dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi/article/view/5000179202 (2.02.2019)
- Palabıyık, A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Sosyolojik Bir Yaklaşım; Ortadoğu'nun Halleri. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 1(63), 226-227.
- Pateman, C. (1988). Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme, (A. Bora, Çev.). John Keane (Der.). *Sivil Toplum Ve Devlet*, İstanbul: Ayrıntı.
- Patterson, C. A. (2006). *The Glass Ceiling Effect: Perspective of African American Women*. (Unpublished PhD Dissertation) *Capella University*: USA.
- Pehlivan, P. V. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31): 497-521.
- Plotnatik, R. (2009). *Psikolojiye Giriş* (T. Geniş, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Ritzer, G. (2008). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.). Ankara: De ki.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis.
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim.
- Sancar, S. (2008). Siyasal Katılım. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri. 07(468): 215-301.
- Saulnier, C. (1996). *Feminist Theories and Social Work: Approaches and Applications*. NewYork: Haworth Press.
- Scott, J. (2013). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, Feminist Tarihin Peşinde*. İstanbul: Bgst.

- Sezen, B. (2008). *Örgütlerde Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Cam Tavan Engeli: Orta ve Büyük Ölçekli Otel İşletmelerinde Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Slattery, M. (2017). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ümit Tatlıcan(Der.). Ankara: Sentez.
- Sümer, S. Z. (2009). *Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Politikasında Feminist Bilinç ve Politika* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim.
- Terzioğlu, F. & Uslu-Şahan F. (2015). Dünyada Ve Türkiye’de Palyatif Bakım Eğitimi Ve Örgütlenmesi. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(2): 238-239.
- Toprak, Z. (2014). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 582.
- Türküne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark.
- UN Women (2015). Progress of the World’s Women 2015-2016 Transforming Economies, Realizing Rights. Milan. www.unwomen.org/.../2015/.../progress-of-the-worlds-wom (23.01.2019)
- Ülkücan, G. Ö. (2017). Toplumsal Tabakalaşma Ve Eleştirel Kültür Çalışmalarının Kesişim Noktaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1): 129-144.
- Wagner, P. (1996). *Modernliğin Sosyolojisi*, (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Sarmal.
- Weyer, B. (2006). Do Multi-Source Feedback Instruments Support The Existence of a glass Ceiling for Women Leaders? *Women in Management Review*, 21(6): 441-457.
- Wostonecraft, M. (2007). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. (D. Hakyemez, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0049089X10001286?via%3Dihub> (21.10.2018).

- Yapar, Z. (2017). Feminizm Kısılacında Kadın ve Aile: Cinselliğin Diyalektiğinin Aile Üzerinden Değerlendirilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 262.
- Yemen, N. & Yemen, A. (2011). Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*(24): 196: 214 .
- Yıldırım, D. (t.y.) Küresel Toplumsal Cinsiyetçilik Bağlamında Merkez-Çevre Ülkelerdeki Siyasi Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Temsili. https://www.academia.edu/19827991/MERKEZ%C3%87EVRE_%C3%9CLKELERDEK%C4%B0_S%C4%B0YAS%C4%B0_KARAR_ALMA_MEKAN_%C4%B0ZMALARINDA_KADIN_TEMS%C4%B0L%C4%B0(23.9.2018).
- Yılmaz, S. A. (2015). Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye'de Kadının Siyasal Alana Katılımı. *KADEM*, (02): 14-15.
- Yılmaz, Z. (2011). Küresel İslam Hareketinde Kadının Yeni Temsil Biçimleri. S. Sancar (Der.). *Birkaç Arpa Boyu*, İstanbul: Koç Üniversitesi, 801-822.
- Yüksel, M. (2003). *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri*. İstanbul: Beta.
- Zafer-Sümer, S. (2011). *Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine Amerikan Kadın Romanında Feminist Bilinç ve Politika* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Zein-El Abdin, E. (1996). Development, Gender and the Environment:Theoretical or Contextual Link?. *Journal of Economic Issues*, 30(4): 929-948.